ЛЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

39-дэхи жэлээ гарана

БУРЯТ ҮНЭН

КПСС-эй Бурядай обкомой, Улан-Удын горкомой, Бурядай АССР-эй Верховно Соведэй орган

№ 55 (9809) | 1962 оной мартын 6, вторник | Сэн 2 мүнгэн

Хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар XXII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын тула бүхы партиина организацинуудай, ажалшадай депутадуудай Соведүүдэй, профсоюзууд болон комсомолой бүхы хүсэн элсүүлэгдэхэ ёһотой. Ороһо таряа, хлопок, мяха, һү, нооһо болон хүдөө ажахын бусад продуктнуудые бүри элбэгээр абахын тула бүгэдэ арадай мүрысөө дэлгэрүүлхэ, олониитын эдэбхи үүсхэлые толгойлхо зорилго табигдана.

(КПСС-эй ЦК-гэй мартын Пленум дээрэ Н. С. Хрущевой хэһэн элидхэлһээ).

ВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИСТИЧЕСКЭ ПАРТИИН ЦЕНТРАЛЬНА КОМИТЕДЭЙ ПЛЕНУМ ТУХАЙ

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

КПСС-эй Центральна Комитедэй Пленум 1962 оной мартын Кремлиин Ехэ ордон соо нээгдээ.

Хүдөө ажахые һайнаар хүтэлбэрилдэг болохо талаар партиин ...гонууд тухай асуудалые Пленум зүбшэн хэлсэхэ байна.

„Коммунис байгуулалтын мүнөө үеын шата, хүдөө ажахые ...ар хүтэлбэрилдэг болохо талаар партиин зорилгонууд" гэһэн ...элые КПСС-эй ЦК-гэй Нэгэдэхи секретарь, СССР-эй Министр...й Соведэй Түрүүлэгшэ нүхэр Н. С. Хрущев хээ.

Центральна Комитедэй составта ородоггүй партиин обкомуудай ...хи секретарьнууд, хүдөө ажахын асуудалнуудые эрхилхэ та...союзна республикануудай компартинуудай ЦК-нуудай, партиин ...омууд болон обкомуудай секретарьнууд, автономно республи...дай Министрнүүдэй Соведүүдэй, ажалшадай депутадуудай хизаарай болон областной Соведүүдэй гүйсэдкомуудай түрүүлэгшэнэр, хүдөө ажахын, бэлэдхэлэй, совхозуудай министрнүүд, союзна болон автономно республикануудай „Сельхозтехника" гэжэ нэгэдэлэй түрүүлэгшэнэр, хүдөө ажахые, бэлэдхэл болон совхозуудые хүтэлбэрилдэг хизаарай, областной управленинүүдэй начальнигууд, „Сельхозтехника" гэжэ областной нэгэдэлэй түрүүлэгшэнэр, научно-шэнжэлэлгын зарим институдуудай хүтэлбэрилэгшэд, министерствонүүдэй, түбэй зургаануудай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд, түбэй газетэнүүд болон журналнуудай редакторнууд, КПСС-эй ЦК-гэй болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй харюусалгатай хүдэлмэрилэгшэд ЦК-гэй Пленумэй хүдэлмэридэ хабаадахын тулада уригдаһан юм.

КПСС-эй ЦК-гэй Пленум хүдэлмэреэ үргэлжэлүүлһээр.

Коммунис байгуулалтын мүнөө үеын шата, хүдөө ажахые бүри һайнаар хүтэлбэрилхэ талаар партиин зорилгонууд

КПСС-эй ЦК-гэй Пленум дээрэ 1962 оной мартын 5-да нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэл

...уд! Партиин шэнэ Программые — коммубайгуулалтын программые XXII съездын батаһанһаа хойшо дүрбэ һара үнгэрөө. Манай ...ма, коммунизмын материально-техническэ һуури байгуулха, олониитын коммунис ёһоилсаа байгуулха, шэнэ хүнүүдые хүмүүжүүл... тэрээн дотор хараалагдаһан түсэбүүд бү...эй дээрэхи олон миллион хүн зониие угаа ...һонирхуулаа гэжэ хэлэхэ хүсэд үндэһэ барим...

...н хүгжэлтэдэ, хүн түрэлтэнэй хуби заяанда ...удха шанартай байһан дээрэһээ энэ Про...хээр һонирхогдоно. Мүнөө үе сагай шухала ...уудта зүб харюу абадаг дээрэһээ арадууд ...ментые һайшаана. Мүлжэлгэтэ байгуулалтые усадхахын түлөө, эб найрамдалай, арадуудай зол жаргалай түлөө тэмсэлэй зам дарлагданги болон ядарһан хүнүүдтэ гэрэлтүүлжэ үгэнэ гэжэ Программые манай ханинар тоолодог байна. СССР-тэ коммунизм байгуулга зоригжуулхы жэшээ, капиталис болон колониальна дарлалтада эсэргүүсэн тэмсэл хэхэ хэрэгтэмнай угаа ехэ түүхэтэ удха шанартай дэмжэлгэ болоно гэжэ дэлхэйн хүдэлмэришэнэй, национально-сүлөөрэлгын хүдэлөөнэй хүсэнүүд зүбөөр тоолодог байна. КПСС-эй Программын агууехэ үзэл сурталһаа империалис гүрэнүүдэй зонхилхы этэгээдүүд һүрдэн айна. Манай партиин жэнхэни хараа шэглэл — СССР-тэ коммунизм байгуулха хараа шэглэл — империализмын эзэрхэлгэдэ гол аюул тохёолдуулна гэжэ тэдэнэр тоолодог байна.

КПСС-эй Программа — коммунизмын илалтын түлөө тэмсэлэй манай туг мүн болоно

...а коммунизмын теоридо үндэһэлэн коммуни... общество байгуулха түгэлдэр түсэб манай ...ма дотор найруулагданхай. Коммунизм бай... тулада: обществын үйлэдбэрилгын хүсэнүү...алгаряагүйгөөр хүгжөөхэ, арадай байдал ...жаруулха, үйлэдбэриин харилсаануудые на...а, манай ороной бүхы эрхэтэдэй ушар ёһо ...е, соёл сурталай-политическэ хэмжээе дээ... шухала байһые парти хараадаа абана. Эдэ ...э нүхэсэл бэе бэетээ таһаршагүй холбоотой ...дэние тоохогүй, али нэгыень хэрэгсээхэгүй ...шэ һаа манай хэрэгтэ һаад ушарха, комму...уулалтые удааруулха гэһэн удхатай болохо

...шухала аша туһыень хараһан туладань Ком...ческэ партиин шэнэ Программые совет арад ... дэбжэлтэтэйгээр, халуунаар һайшаан угта...на. Коммунизм байгуулха гээшэ дүтымнай ...рэг гэжэ бүхы совет хүнүүд тоолоно.

...ическа гол зорилгые бодотоор бэелүүлхэ — ...змын материально-техническэ үндэһэ һуури ...а хэрэгтэ партиин болон арадай хүсэл орол...роулатдана. Эгээл иимэһээ шэнэ Програм...н партиин XXII съездын шиидхэбэринүүдэй ...бигдаһан шухалын шухала асуудалнуудай ...ошо хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ ту...алые Центральна Комитедэй энэ Пленум ...лсэжэ байна.

...эй шэнэ Программа тухай гадаадын оро...эшэхэдээ, арадта зорюулан материальна ...байгуулха хэрэгтэ тусгаар анхаралай Прог...оо табигдаһанай зүб зүйтэй байһые һэжэглэ...гарадаг байна. Коммунизм гээшэ гансал эдэ ...элбэг дэлбэг байдаг үе юм гэжэ тооло...үд гэһэн хэбэртэйгээршье совет ороной ком...удые харуулхые манай партийна програм...жэлдэг зарим хүнүүд һэдэдэг байха юм.

...истнууд, марксистнууд-ленинецүүд тухай ...лэлгэнүүд шэнэ бэшэ юм. Арадай шухала ...тэдэнэй материальна хэрэглэмжые хангахаар ...г марксистнууд-ленинецүүдэй зүб хандал...а бариха, муушалха гэжэ идеалистическэ ха... баримталагшад, научна коммунизмые ...агшад ходоодоо һэдэдэг байһан юм. Хүнүүд ту...унистнуудай оролдолгые бүдүүлиг муугаар, ...уулан харуулхые манай дайсад оролдодог ...оролдоһооршье.

...измда иигэжэ халдан оролгые марксист...нецүүд ходоодоо элишэлдэг, тэрээнтэй эрид ...лсэдэг байгаа.

...альна болон соёл культурын баялигай эл...бололготой коммунистическэ общество бай...анай парти юундэ холбодог байнаб? Ма... болон оюун бодолойнгоо хэрэглэмжые хүн ...эдөөр хангажа шадаха элбэг дэлбэг байдал ...ммунизм болоно гэжэ тоолоходоо, бидэнэр ...ушар ёһо мэдэлгые, үзэл сурталай үүргые ...агүй гүбди?

...нистическэ общество хадаа обществын бүхы ...социальна талаараа хүсэд тэгшэ эрхэтэй ...ы эрхэтэдэй ушар ёһо һайнаар мэдэдэг, соёл ...гаа талаар үнэн сэхэ байха, материальна болон оюун бодолой баялигай элбэг дэлбэг байха, бүхы ажалшадай золтой жаргалтай, хангагданги байха ябадал гэжэ бидэнэр, бүхы марксистнууд-ленинецүүд тоолодог байнабди. Тулюур туйган ажабайдалтай, уруу дуруу заншалтай түрүүшын христианска бүлгэмүүдэй үеын тэгшэ эрхэ гээшэ научна коммунизмда харша юм. Коммунизм гээшэ «ушар ёһо ехээр мэдэдэг», мүн «хүсэд тэгшэ эрхэтэй» хүнүүдэй хооһон табагуудай табяатай столнуудые тойроод һууха ябадал болоно гэжэ ойлгожо болохогүй байна. Иимэ «коммунизм» тээшэ уряалха гээшэ эдюулхэ юумэгүй аад, хүниие уриһан шэнги болохо байна бшуу. Энэ хадаа коммунизмые паадалһан ушар болохо байна.

Научна коммунизмда үндэһэ һуури табяашад Маркс, Энгельс, Ленин ерээдүйн коммунистическэ обществын гол ёһонуудые найруулһан байгаа. Коммунизмые тэрэнэй агууехэ теоретик К. Марксын ямараар ойлгодог байһые хараад үзэе. Коммунистическэ обществын дээдэ шатада... «хүнүүдэй али бүхы талаараа хүгжэхэтэй хамта, үйлэдбэрилгын хүсэнүүд ургаха, ниитын баялигай бүхы эшэ үндэһэнүүд элбэг дэлбэгээр бурьялан соробхилхо...» гэжэ тэрэнэй хэлэһэн гүн гүнзэгы заабари мэдээжэ байна бшуу... Имагтал энэ үедэ «хүн бүхэнэй шадабариин зэргээр, хүн бүхэндэ хэрэглэмжын зэргээр» гэһэн гол ёһон бэелүүлэгдэхэ аргатай болохо байна.

«Коммунизмын гол ёһонууд» гэһэн ном соогоо Ф. Энгельс иигэжэ хэлээ һэн. Шэнэ общество хадаа «өөрынгөө бүхы гэшүүдэй хэрэглэмжые хангажа шадахаар хубаарилга эмхидхэхын тулада продуктнуудые хүсэд хүрэхөөр абадаг болохо ёһотой».

«Өөһэдынгөө бүхы гэшүүдэй баян дэлгэр байдалые, али бүхы талаараа сүлөөтэйгөөр тэдэнэй хүгжэхыень» хангахын тулада социалистическэ общество капиталистическэ обществые һэлгэхэ ёһотой гэжэ Владимир Ильич Ленин онсолон тэмдэглэдэг һэн. (Зохёолнууд, 5-дахи хэблэл, 6-дахи том, 206-дахи нюур).

Коммунизм тухай марксистско-ленинскэ энэ ойлгомжо КПСС-эй Программын үндэһэ һуури болоһон байгаа. Арадай материальна болон оюун бодолой улам ургажа байгаа хэрэглэмжые бүри һайнаар хангаха гээшэ партиин хүдэлмэриин зорилго болоно гэжэ Программа соо хэлэгдэнхэй. Энээн тухай мартабал асуудалые материалистическэ ёһоор табилгаһаа зайсаһан, обществын хүгжэлтын жама ёһые ойлгохогүй, гансал өөрын һанал, идеалистическэ хараа бодол баримталһан ябадал болохо байна.

Манай багшанарай һанамжада хүсэд тааруугаар коммунизм КПСС-эй Программа дотор тодорхойлогдоһон байна. Коммунизм хадаа үгытэйшүүлэй тэгшэ эрхэтэй байха общество бэшэ, харин тэрэнэй бүхы гэшүүдэй материальна болон оюун бодолой баялигаар элбэг дэлбэгээр хангагдадаг, хүн бүхэнэй али бүхы талаараа хүгжэдэг общество байха зэргэтэй. КПСС-эй Программа хадаа бүхы юумэеэ хүнэй аша туһада, бүхы баялигые хүнэй аша туһада зорюулха гэһэн коммунизмын нангин, һайн һайхан уг зорилгоор нэбтэрэнхэй.

Хүдэлмэришэн анги, ажалшад капитализмые добтолжо, социализм болон коммунизмые тэмсэлэйнгээ туг болгоһон байна. Юуб гэхэдэ, ажалшадые мүлжэн дарладаг байгуулалтые усадхаха, мүн бултадаа сүлөөтэй, тэгшэ эрхэтэй байха, эб найрамдалай мандажа байха, ажал хэдэг бүхы хүнүүдэй үнэхөөрөөл эрхэ сүлөөтэй, золтой жаргалтай байха тиимэ общество байгуулха агууехэ уг зорилго энэ туг дээрэ бэшэгдэһэн байгаа бшуу.

Россин жэшээ абаад үзэе. Шэрүүн шанга мүлжэлгэ болон дарлалтаһаа уламжалан хүдэлмэришэн анги, бүхы ажалшад революционно тэмсэлэй замда ороһон байгаа. Революцида бодон жагсахадаа Россин бүхы хүдэлмэришэд болон таряашад научна коммунизмын теориие мэдэдэг байгаа гэжэ хэлэхэ аргагүй. Энэ теориие имагтал түрүү хүнүүд-революционернүүд гүнзэгыгөөр мэдэдэг байгаа. Революционернүүдэй хойноһоо олониитэ арад зон яахадаа даган ябадаг байгааб гэжэ хэлэхэ болоо һаа, тулюур муу байдалтай байһан дээрэһээ арад зон капиталистнууд болон помещигүүдтэ эсэргүү тэмсэл хэхэ замда ородог байгаа бшуу.

«Чапаев» гэжэ фильм соо энээн тухай нэгэ ушар таарамжатайгаар харуулагдаһан байна. Ямар, хоёрдохи гү, али гурбадахи интернационалые дэмжэдэг гүш гэжэ Чапаевһаа асуухадань, Ленинэй дэмжэдэг интернационалай түлөөб гэжэ тэрэ харюусаһан байгаа. Үнэндөөшье тиихэ үедэ таряашадай, мүн улаан сэрэгшэдэй олонхинь большевизмын теориие мэдэдэггүй байгаа бшуу. Тиигэбэшье тэдэнэрэй диилэнхи олонхидынь большевигүүдые дэмжэдэг байгаа. Большевигүүд империалис дайе буруушаадаг, эб найрамдал хангахые хүсэдэг, тэдэнэр капиталистнууд болон помещигүүдтэ эсэргүүсэн, таряашадта газар түлөөһэгүйгөөр үгэхын, завод, фабрикануудые хүдэлмэришэдэй мэдэлдэ оруулхын түлөө, ажал хэдэг бүхы хүнүүдэй ажана һайнаар һуухын түлөө тэмсэдэг гэжэ тэдэнэр мэдэдэг байгаа. Арад зониие политическэ, экономическа, үндэһэ яһанай талаар хүндэ хүшэрөөр дарлан мүлжэдэг капиталис байгуулалтые унагаахын тулада социалистическэ революцида хүдэлмэришэд болон таряашад бодон жагсаһан байна.

Хүндэ һайн байдал хангахын түлөө Ленинэй парти, хүдэлмэришэн анги, тэрэнэй союзнигууд тэмсэһэн байгаа. Мүнөө тэдэнэр коммунистическэ общество байгуулхын түлөө тэмсэнэ. Энэ обществын тогтоходо «хүн бүхэнһөө шадабариин зэргээр, хүн бүхэндэ хэрэглэмжын зэргээр» гэһэн агууехэ гол ёһон бэелүүлэгдэхэ байна.

Юушье хэнгүйгөөр, садхалан һайнаар һуудаг саг болохо гэжэ коммунизмые марксистнууд-ленинецүүд ойлгодог гэжэ хэлэдэг ушарай алдуутай байһанинь эли боложо үгэнэ. Коммунизм гээшэ ажал хэлгэтэй таһаршагүй холбоотой, обществын бүхы гэшүүдэй ушар ёһо мэдэн шэн зоригтойгоор ажаллаха гээшэ коммунис байгуулалтын үндэһэ һуури болоно, коммунизмын агууехэ уг зорилгоор энэ һайн һайхан ажал зоригжуулагдана гэжэ КПСС-эй Программа соо, XXII съездын материалнууд соо ехэ хүсэтэйгөөр, шууд сэхээр онсолон тэмдэглэгдэнхэй. Коммунистическэ общество байгуулха үедэ коммунис ушар ёһо һайн мэдэдэг, һайн һайхан абари заншалтай хүн бии болодог, болохошье байна.

Маркс болон Энгельс иигэжэ хэлээ һэн: «Материальна үйлэдбэреэ, материальна холбоо барисаагаа хүгжөөжэ байһан хүнүүд энэ ушарһаа уламжалан өөрынгөө ухаан бодолые, бодомжолгые хубилгадаг байна. Ухаан бодол ажабайдалые тодорхойлдоггүй, ажабайдал ухаан бодолые тодорхойлдог». (Зохёолнууд, 3-дахи том, 25-дахи нюур).

Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха гээшэ арадта материальна болон оюун бодолой баялигые элбэг дэлбэгээр хангаха гол эрхэ нүхэсэл болоно. Тэрээнгүйгөөр социалис ёһоной хубаарилгаһаа коммунис ёһоной хубаарилгада орохо аргагүй. Үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөхэ, коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха асуудалнуудта Программа дотор ехэ анхарал хандуулхадаа бидэнэр зүб юумэ хэнэ гээшэ гүбди?

Энэ асуудалда бидэнэр маргангүйгөөр иигэжэ сэхэ харюусанабди: коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха тухай һайнаар зохёогдоһон холын хараата түсэбые өөрынгөө программада оруулхадаа манай парти тон зүбөөр, ленинскэ, научна ёһоор хандаһан байна. Социализмын наука болоод байһанай һүүлээр наукада хандаһан шэнгеэр тэрээндэ хандадаг болохо хэрэгтэй гэжэ марксизм-ленинизмын үндэһэ һуури табигшад зүбөөр онсолон тэмдэглэдэг байгаа. Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулгые коммунистическэ общество тогтоохо гол зүйл болгон табяагүй һаа манай программа партиин научна программа оройдоошье боложо шадахагүй байгаа бшуу.

Партиин программые зохёоходоо бидэнэр ленинскэ заабаринуудые хараадаа абаһан байгаабди. Нэгэ түүхэтэ жэшээе һануулхамни. ГОЭЛРО-гэй түсэбые тайлбарилхадаа, В. И. Ленин иигэжэ заагаа һэн: «Минии һанахада энэ хадаа партиин хоёрдохи программа болоно... Манай партиин программа хадаа имагтал партиин программа болоод үлэхэ ёһогүй. Энэ хадаа манай ажахын байгуулалтын программа болохо ёһотой, тиигээгүй һаа партиин программа боложо шадахагүй байна. Энэ хадаа партиин хоёрдохи программаар, арадай бүхы ажахые байгуулха, тэрэниие мүнөө үеын техникээр хангаха хүдэлмэриин түсэбөөр хүсэлдүүлэгдэхэ ёһотой». «Электрын элшэ хүсөөр хангалга Россие шэнэдхэн хубилгаха. Совет байгуулалтада түшэглэн электрын элшэ хүсэ дэлгэрүүлгэ манай орон дотор коммунизмын үндэһэ һуури байгуулгые эсэсэй илалтада хүргэхэ байна...» гэжэ Ленин хэлээ һэн. (Зохёолнууд, 30-дахи том, 343-дахи нюур).

Манай агууехэ багшын тон зүбөөр хэлэдэг байһые түүхэтэ дүй дүршэл харуулжа үгөө. Имагтал ГОЭЛРО-гэй түсэбые, индустриализацилгын түсэбые, ленинскэ кооперативна түсэбые бодотоор бэелүүлһэнэй ашаар манай орондо социалис үйлэдбэриин харилсаанууд тогтоогдоо.

Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха гээшэ экономическа гол зорилгомнай болоно гэжэ КПСС-эй шэнэ Программа соо тодорхойлходоо манай парти ленинскэ ёһоор хандаһан байна.

Хүдэлмэришэн анги засагаа дайшалан абаһанайнгаа һүүлээр үйлэдбэрилгынгөө хүсэнүүдые хүгжөөхэ тухай али болохоор оролдохо ёһотой гэжэ марксистнууд ходоодоо тоолодог байгаа. Энэ замые даган ябаагүй һаа үгытэй ядуу байдал усадхаха зорилгоһоо арсаһан ябадал болохо байна. Үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөлгэ «яахадаа тон шухала болоноб гэхэдэ, иимэ юумэ хээгүй һаа, бүгэдэниитын үгытэй ядуу байлга дэлгэрхэ». (Зохёолнууд, 3-дахи том, 33-дахи нюур). Үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые эрид ехээр хүгжөөгөөгүй һаа, арадай байдал тон ехээр һайжаруулха агууехэ зорилгые шиидхэхэ аргагүй гэжэ бидэндэ эли байна.

Коммунизмын материально-техническэ үндэһэ һуури байгуулха гээшэ уласхоорондын тусгаар шухала удха шанартай. Ниитын хоёр ондоо байгуулалтын хоорондо мүрысөөнэй, тэмсэлэй боложо байһан мүнөөнэй эрхэ байдалда ажабайдалай бүхы һалбаринуудай — экономическа, политическэ, научна-техническэ һалбаринуудай талаар империализмые түргэнөөр илажа, энэ илалтаяа бэхижүүлхын тулада социализмын материальна хүсэнүүдые саг үргэлжэ арьбадхаха хэрэгтэй. Энэ хараа шэглэлһээ ямараашье зайсаха болоо һаа, империализмын хүсэнүүдые булижа шадахаяа болёод, социалистическэ лагерьта, бүхы дэлхэйн революционно болон сүлөөрэлгын хүсэнүүдтэ угаа ехэ түбэг татагдаха байна. Бидэнэр үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые түгэлдэр ехээр дэбжээхэ, империалис добтолгоһоо социализмын хүсэнүүдые улам бүри найдамтайгаар, хүсэдөөр хамгаалхын тулада социалис оронуудай экономическа болон өөрыгөө хамгаалха хүсэ шадалые бэхижүүлхэ ёһотойбди.

Советскэ Союзай, бүхы социалистическэ системын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй угаа ехээр хүгжэһэн дээрэһээ дэлхэйн социалистическэ лагериие, социализмын бодото хүсэ шадалые мүнөөнэй империализм хараадаа абадаг болоо. Дэлхэйн бүхы түрүү олониитын бултанайнь мэдэрһэнэй ёһоор, Советскэ Союзай, бусад социалис оронуудай энэ хүсэ шадал империалистнуудай эзэрхэг түримхэй добтолго хэхэ, дэлхэйн шэнэ дай һүжэрөөхэ замда гол һаад, хаалта боложо үгэнэ. Империализмда эсэргүүсэн амжалтатайгаар тэмсэхын тулада гансахан уряа лозунгнууд бага гээшэ, энэ тэмсэл илалта түгэлдэрөөр хэхэ бодото арга боломжотой байха хэрэгтэй. Эдэ арга боломжонуу-

(Үргэлжэлэлынь 2-дохи нюурта)

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэл

дай дунда илаһан социализмын материальна хүсэнүүд улам ехэ шиидхэхы үүргэ дүүргэнэ.

Манай орондо коммунизм байгуулха гээшэ дэлхэйн бүхы революционно хүсэнүүдэй үмэнэ интернациональна уялгаяа дүүргэлгэ болоно. Бидэнэр ленинскэ хараа шэглэлээр дабшанабди, энэ хараа шэглэлые дэлхэйн коммунис хүдэлөөн, бүхы түрүү хүн түрэлтэн дэмжэнэ.

Социализмһаа коммунизмда орохо зам хадаа оролдосотойгоор ажаллаха, бэрхэшээлнүүдые дабаха, сусаршагүйгөөр тэмсэхэ, зохёон байгуулхы ехэ амжалтануудые түйлаха зам болоно. Зүгөөр коммунизм тээшэ дабшалга имагтал хохидолдо орохо, бэрхэшээл үзэхэ зам гэжэ харуулха болоо һаа буруу байна. Революционно ехэ үүсхэл эдэбхитэй манай арад Октябриин революци хэхэ, граждан дай хэхэ үедөө ехэ хохидолдо ороо гэжэ мэдээжэ. Революциин илалтын тулада, ажалшадай эрхэ сүлөөгэй, тэдэнэй байдал һайжаруулхын тулада манай арад иимэ юумэ хэһэн байгаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ совет хүнүүдэй ямар ехэ хохидолдо ороһониинь мэдээжэ. Тэдэнэр революционно түйлалтануудаа, манай социалис Эхэ ороной эрхэ сүлөө болон бэеэ даанхай байдалые хамгаалхын тулада, фашис богоолшолгоһоо бүхы хүн түрэлтэниие абархын тулада иимэ хохидолдо ороһон байна.

Тиимэ болохолоороо, манай арад оршон байдалай эрилтэ хээд байгаа һаань, бэрхэшээлнүүдые, хохидол дутагдалнуудые дабажа гарадаг байна бшуу. Агууехэ зорилго бэелүүлхын тулада манай арад шэн зориготойгоор ажаллажа, манай Эхэ ороной хүсэ шадалые улам арьбадхана. Социализм улам хүгжэхэ тумаа арад зондо материальна болон соёл культурын баялигые улам ехээр үгэжэ шадаха, шадаха һоотойшье байна. Энэ ямар удхатайб гэхэдэ, социалис байгуулалтын булюу һайн байлгын бүри хүсэтэйгөөр, үргэнөөр, үнэншэмөөр элирэн хараглаха тудам капиталис оронуудай олон миллион шэнэ хүнүүд социализмда талархадаг болоно.

Мүнөөнэй эрхэ байдалда социалистическэ общество байгуулагдана, мүн бодотооршье байгуулагдаа. Мүнөө ангиингаа аша туһые мэдэрхэ революционно уряануудһаа гадна, хамагай түрүүндэ, социализмын оронуудай олониитэ хүн зоной байдалай улам түргэнөөр һайжаржа байһан жэшээ капиталис оронуудай ажалшадта улам ехэ нүлөө үзүүлдэг боложо байна. Тиихэдэ тэдэнэй нилээд олониинь буржуазна болон реформис үзэл сурталай нүлөөн доро үшөө байһаар лэ байдаг. Капитализмын оронуудай хүнүүдэйхидэ орходоо социалис оронуудай хүнүүдэй байдалай бүри үлүү һайн болоходо социализмын булюу һайн байһые социалис бэшэ оронуудай олон миллион хүнүүд бүри үнэмшэстэй ехээр ойлгожо, капитализмда шэнэ хүсэтэ сохилто болоржо үгэхэ байна.

Коммунис ёһоной баян дэлгэр байдал тогтоохо зорилго КПСС-эй Программын табиһанһаа США-гэй империалистнууд бүри ехээр айдаг байна бшуу. Советскэ Союзай, бусад социалис оронуудай экономическа талаараа капитализмын эгээн хүгжэнги оронуудые ахяад байхадань империалистнуудай ямаршье хүсэн коммунис үзэл сурталай илалта түгэлдэрөөр бадаран хүгжэлгые тогтоожо шадахагүй гэжэ тэдэнэр тон эли тодоор ойлгодог байна бшуу.

Социализмын болон коммунизмын үльгэр жэшээгэй нүлөөн тусгаар удха шанартай болоо. Юуб гэхэдэ, колониализмын дарлалтаһаа сүлөөрһэн гү, али сүлөөржэ байһан Ази, Африкын, Латиин Америкын оронуудай хэдэн зуун миллион хүнүүд мүнөө үе сагта бэеэ даагаад хүгжэдэг болоо. Ямар замаар — капиталис гү, али капиталис бэшэ замаар саашадаа хүгжэхэ гү гэһэн асуудал эдэ оронуудай арадуудай үмэнэ хурсаар табигдадаг болоод байна.

Социализм хадаа социалистическэ түсэбтэ экономикын — дэбжэлтын, хүгжэн бадаралгын экономикын булюу һайн байһые национальна бэеэ даанхай байдалаа дайшалан абаһан арадуудта бодото жэшээ дээрэ харуулжа үгэнэ. Имагтал социализм гээгдэнги оронииие түүхэтэ богонихон болзор соо индустриальна болгожо, хүдэлмэригүйдэлгые, олониитын үгытэй ядуу байдалые усадхажа, бүхы эрхэтэдые болбосоронги, эрдэм бэшэгтэй болгожо шадаха байна бшуу. Манай ороной, мүн бүхы социалис оронуудай экономико болон соёл культураяа хүгжөөлгэдэ, өөһэдыңгөө арадуудай байдалые һайжаруулгада амжалта ехээр түйлаха тудам залуу национальна гүрэнүүдэй арадуудай социализм һайн гэжэ шэлэн абаха хэрэгыень хүнгэдхэжэ үгэхэ байна.

Тиимэ болохолоороо, ажахыгаа хүгжөөлгэдэ, арадайнгаа байдал һайжаруулгада бодото амжалта түйлаһан социалис орон бүхэн маркисизм-ленинизмын илан мандаха хэрэгтэ өөрынгөө интернациональна туһа нэмэри оруулалсажа, бүхы дэлхэй дээрэ коммунизмын илалтые ойртуулсана гээшэ.

Материальна талаар урмашуулха ленинскэ гол ёһоной коммунис байгуулалтын хэрэгтэ тусгаар удха шанартай байһыень үшөө дахин онсолон тэмдэглэхые хүсэнэб. Энэ гол ёһон хадаа буржуазна үзэл бодолдо ямар нэгэн «буулта» хэжэ үгэһэн ябадал болоно гэжэ хараха болоо һаа тон буруу байна. Социализмын энэ гол ёһон капиталис ёһоор ашаг олзо бэдэрэлгэтэй ямаршье холбоогүй юм. Ажал хэһэнэй зэргээр социалис ёһоор хубаарилга болон «алта шүүрэхэ» гэһэн буржуазна шунал хоёр, мүн ашаг олзын хойноһоо капиталис ёһоной шунахай эрмэлзэлгэ болон үрэ ехэтэйгээр ажаллаһанай түлөө бүри ехэ түлөөһэ абаха социалис гол ёһон хоёр хоорондоо тон ехэ илгаатай.

Тэрэшэлэн материальна урмашуулгые магталгатай, материальна урмашуулгые соёл сурталай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэритэй зүршэлдүүлхэ болоо һаа тон буруу болохо байна. «Имагтал үүсхэл эдэбхеэр бэшэ, харин агуусхэ революциһаа уламжалан дэлгэрһэн үүсхэл эдэбхиин ашаар, хубиин аша туһада, хубиин урмашуулгада, ажахын тоосоондо үнлэһэлэн» социализм байгуулжа, хэдэн арбаад миллион хүнүүдые коммунизм тээшэ дабшуулжа болохо... гээд В. И. Ленин һургадаг һэн. (Зохёолнууд, 33-дахи том, 36-дахи нюур).

Манай агуусхэ багшын эдэ заабаринууд социалис байгуулалтын бүхы түүхэтэ дүй дуршэлөөр хүсэдөөр баталхагдаһан байна. Эдэ заабаринуудһаа зайсабал социализмын хэрэгтэ хүндэ хүшэр гай түбэг ушаруулһан ябадал болохо байна. Олониитын революционно эдэбхи хадаа угаа ехэ зохёон байгуулхы хүсэн болоно. Социализм байгуулха талаар дүшэн табан жэлэй турша соо шэн зоригто ажалай, баатаршалгын хэтэдээ мартагдашагүй үльгэр жэшээ ленинскэ парти, совет арад харуулаа. Коммунизм байгуулхадаа энэ хүсые али болохоор хэрэглэхэ шухала байһан тухай манай программа заажа үгэнэ. Зүгөөр хэршье ехэ байгаа һаа, гансахан энэ хүсэн үшөөл дутамаг гээшэ гэжэ программа тоолоно. Үүсхэл эдэбхи хадаа обществын үйлэдбэрилгын хүсэнүүдые хүгжөөлгэдэнь олониитые материальна талаарнь урмашуулха ленинскэ гол ёһонуудтай тааралдуулагдаха, тэрээндэ гүшэглэхэ ёһотой.

Энээн дээрэһээ, соёл сурталай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэри, магтан һайшаалга, материальна түлхисэ, материальна урмашуулга хоорондоо таһаршагүй холбоотой. Һайшаан магталга, материальна урмашуулга бэе бэеэ дэмжэлсэхэһээ гадна, нэгэн адли зорилготой. Тэдэниие али болохоор зүршэлдүүлгэ имагтал коммунис байгуулалтын хэрэгтэ һаад түбэг татажа болохо байна.

Манай партиин Программа яагаад хүсэтэйб гэхэдэ, бүгэдэ ниитын тэгшэ эрхэтэй байха, үнэн зүб байгуулалта, үйлэдбэрилгын хүсэнүүдэй үзэгдөөгүй ехээр хүгжэһэн хүн түрэлтэнэй обществын хүгжэлтын тиимэ шатань гэжэ коммунизмые али бүхы талаһаань шэнжэлэн харуулһан байна. Коммунистическэ обществодо наука болон техникэ хадаа байгаалиие шэнжэлэн мэдэхэ талаар хүндэ үзэгдөөгүй ехэ арга олгохо, соёл культурын бүхы баялиг обществын гэшүүн бүхэнэй ажабайдалай болон ажаһуудалай таһаршагүй хубинь болохо байна. Тиин энэ общество дотор ажаһуудаг хүнүүд соёл сурталай, һанал сэдьхэлэй талаар эрхим шэнжэ шанартай хүнүүд байха болоно.

Манай программа яахадаа хүсэтэйб гэхэдэ, тэрэнэй бүхы заабаринууд бултадаа нэгэн эшэ үндэһэтэй, нягта холбоо барисаатай, нэгэн адли хүсэл зорилготой байна. Программа хадаа коммунистическэ общество болон тэрэниие байгуулха замууд тухай научна үнэн зүб ойлгомжоор парти болон арадые зэбсэглэнэ.

Баталан абтаһан программые хүтэлбэри болгон парти хадаа арадай байдал һайжаруулгын аша туһада, коммунистическэ общество байгуулгын аша туһада зорюулан промышленностиие болон хүдөө ажахые саашадань хүсэтэйгөөр хүгжөөн дэбжээлгэдэ бүхы совет хүнүүдэй хүсэл оролдолгые зорюулна.

Нүхэдүүд! Коммунистическэ байгуулалтын тодорхой зорилгонуудые зүбшэн хэлсэхын тулада Центральна Комитедэй Пленумые партиин XXII съездын һүүлээр бидэнэр анха түрүүнээ зарлабабди. Хүдөө ажахые һайнаар хүтэлбэрилхэ талаар партиин зорилгонууд тухай асуудал Пленумэй зүбшэн хэлсэлгэдэ табигдана. Пленумдэ бэлэдхэл хэжэ байха үедөө, колхоз, совхозуудтахи байдалые бүри гүнзэгыгөөр шэнжэлэн мэдэхэ, манай хүдөө ажахын үйлэдбэриин арга боломжонуудые элирхэйлхэ зорилгоор хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй нютаг нютагуудай зүблөөнүүд үнгэргэгдэһэн байгаа. Энэ хадаа хүдөө нютагуудта мүнөө боложо байһан ушар байдалые гүнзэгыгөөр мэдэхэ, социалис хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ асуудалнуудаар зүб тобшололнуудые хэхэ хэрэгтэ ехэ удха шанартай байгаа.

Хүдөө ажахын продукт абаха талаар даалгабаринууд партиин Программа дотор тодорхойлогдонхой. Энэ хадаа нэгэ талаһаа угаа ехэ байһаараа баяр баясхалан түрүүлнэ, нүгөө талаһаа, хараалагдаһан зорилгонуудые бэелүүлхын тулада ямар ехэ баатарлиг ажал хэхэ хэрэгтэй байһые харуулна.

Хүдөө ажахые хүгжөөн дэбжээхэ гээшэ бүгэдэ арадай хэрэг гээд бидэнэр урдань онсолон тэмдэглэдэг байгаабди. Харин мүнөө хүдөө ажахые үзэгдөөгүй ехээр хүгжөөхэ холын хараата түсэбэй зохёогдоод байхада эдэ ехэ зорилгонуудые бэелүүлхые, тэдэниие совет байгуулалтын бүхы түгэлдэр хүсөөр бэелүүлхые уряалан бүхы арадта парти дахяад хандана.

Хүдөө ажахы хадаа хүн бүхэнэй аша туһада хамаатай байна бшуу. Хүдөө ажахын ямараар хүгжэһэнһөө арадай ажана байдал нилээд дулдыдаха байна. Тиимэһээ хүдөө ажахые саашадань хүгжөөн дэбжээхэ, эдеэ хоолой зүйлнүүдые бүри элбэгээр абаха гээшэ бүхы партиин, бүгэдэ арадай хэрэг гэжэ бидэнэр тоолохо ёһотойбди.

Нүхэдүүд, би хүдөө ажахы тухай хэлэжэ байнаб, зүгөөр энэ хадаа промышленностиин хүдэлмэридэ бидэнэй зүгһөө табигдадаг эрилтые һуларуулха гэһэн удхатай бэшэ байна. Советскэ бүхы экономикые хүгжөөн дэбжээхэ, арадай байдал улам һайжаруулха хэрэгтэ промышленностиие саашадань хүгжөөлгэ шиидхэхы удха шанартай гэжэ бүгэдэндэ мэдээжэ. Промышленностиин хүдэлмэридэ нилээд олон дутуунууд бии гэбэшье, тэрэ амжалтатайгаар, долоон жэлээр хараалагдаһанай ёһоор түргэнөөр хүгжэнэ. Урдаа табигдаһан зорилгонуудые манай хүдэлмэришэн ангиин амжалтатайгаар дүүргэжэ байһанаар омогорхожо болохо байна. Долоон жэлэй үнгэрһэн гурбан жэлэй турша соо промышленностиие хүгжөөлгэдэ бидэнэр горьтой илалта түйлаабди. 1958 онойхитой сасуулагдаһан иимэ мэдээнүүдые (процентээр) хаража үзэе:

	1959 он	1960 он	1961 он
Промышленна продукциин ургалта			
Долоон жэлэй хараагаар	107,7	117	127
Дүүргэгдэһэниинь	111,4	122,1	133,3

Тиимэ болохолоороо, промышленна бүхы продукци гурбан жэлэй турша соо 27 процентээр нэмэхэ гэжэ долоон жэлээр хараалагдаһан аад, 33 процентээр нэмээ. Бүхы продукциин юрэнхы хэмжээн түсэбтэ даалгабаринуудһаа 19 миллиард түхэригөөр ехэ болоо. Промышленна продукци жэлдээ дунда зэргээр 8,3 процентээр нэмэхэ гэжэ даабарита тоонуудаар хараалагдаһан аад, үнэндөө 10,1 процентээр нэмэһэн байна.

Промышленна тон шухала продукцинуудые үйлэдбэрилгэ долоон жэлэй даалгабариие горьтойгоор үлүүлээ:

1961 он	Долоон жэлэй хараагаар	Үйлэдбэрилэгдэһэниинь
Булад (миллион тонноор)	66,6	70,7
Прокат	51,4	55,2
Шэрэм	50,1	50,9
Нефть	161	166

Бусад мэдээнүүдые дурдахагүйб, тэдэ мэдээжэ байна. Долоон жэлээр табигдаһан зорилгонуудые, манай промышленностиин үмэнэ табигдаһан бүри холын хараата түсэбүүдые хүдэлмэришэн анги, манай технигүүд, инженернүүд, эрдэмтэд нэрэтэй солотойгоор шиидхэхэ гэжэ этигэл найдабаритайгаар хэлэжэ болохо байна.

Хүдөө ажахын үйлэдбэри тухай хэлэхэ болоо һаа, эндэ манай арга боломжонууд промышленностиинхиһаа бага бэшэ, зүгөөр эмхидхэлэйнь хэмжээнэй, хүтэлбэриинь хэмжээнэй нилээд доогуур байһые шапалхаар байна. Энэ хадаа дабажа гарахын тулада угаа ехэ хүсэл оролдолго гаргахаар олохон бэрхэшээлнүүдые тохёолдуулна.

Хүдөө ажахые хүгжөөхэ хэрэг—коммунизмы материально-техническэ үндэһэ һуури байгуул гол шухала хуби мүн

Арадай ажабайдал һайжарна, хүдөө ажахын продуктнууд бүри ехээр хэрэглэгдэдэг болоо

Советскэ Союз хүдөө ажахыгаа хүгжөөхэ талааршье ехэ амжалта түйлаа. Коммунистическэ парти, совет арад һүүлэй жэлнүүдэй туршада хүдөө ажахын талаар ехэ хэмжээнүүдые абажа бэелүүлээ. Тэдээнииень революционно гэжэ нэрлэхэ бүхы үндэһэ баримта бии.

Парти бүхы арадайнгаа дэмжэлгэдэ түшэглэн шэнэ газар ашаглалгые эмхидхээ. Богонихон болзорой туршада орон доторнай 42 миллион гектар шэнэ газар ашаглагдаа. Хэдэн зуун шэнэ совхозууд—ороохо таряа, хүдөө ажахын бусад продуктнуудые абажа байһан томо фабриканууд байгуулагдаа. Манай дайсад нигэжэ хэлэжэ болохо: коммунистнууд шэнэ газар тухайгаа дахин хэлсэнэ. Тиимэл даа, шэнэ газар тухай бидэнэр дахин хөөрэлдэнэбди, хөөрэлдэхэшьебди. Шэнэ газар ашаглалга — манай арадай омогорхол, алдар соло мүн. Шэнэ газар хадаа гансашье ороохо таряа бүри ехээр абадаг болохын шиидхэхы арга бэшэ байгаа. Тэрэ хадаа манай арадай баатар хүсэ шадалые, совет байгуулалтын хэрэм шэнги бүхэ байһаниие, Ленинэй унтаршагүй залитай үзэл сурталай һалбаран мандалгада совет хүнүүдэй гүнзэгыгөөр этигэжэ байһаниие, коммунизмын илалтын аша туһада партиин хүтэлбэри доро ямаршье габьяа гаргахаар бэлэн байһаниень бүхы дэлхэйн урда үшөө дахин харуулаа.

Машинно-тракторна станцинуудые шэнэдхэн хубилгаһан, колхоз болон совхозуудта материально-техническэ туһаламжые һайжаруулһан, тэдэниие эмхидхэлшэд болон мэргэжэлтэй кадрнуудаар бэхижүүлһэн ябадал хадаа хүдөө ажахын талаар хэгдэһэн мүн лэ ниимэрхүү революционно хэмжээн байгаа.

Эдэ жэлнүүдэй туршада бидэнэр үнэндөө колхоз, совхозуудай худалдаанда гаргахаар ашаг шэмэ үгэдэг ниитын мал ажалые шэнээр байгуулаабди. Гэбэшье эдеэ хоолой талаар, илангаяа мяханай талаар оронойнгоо эрилтые үшөө хүсэд дүүрэнээр хангадагшьегүй һаа, мүнөө тэрэ хадаа худалдаанда гарадаг продукци үгэдэг шиидхэхы ажахы болонхой. Энэ хадаа, нүхэдүүд, манай ехэ илалтануудай нэгэн болоно. Юуб гэхэдэ, арбаад жэлэй саана ороноо мяха, һөөр хангахын тула бэлэдхэлшэд эдэ эдеэ хоолой зүйлнүүдые колхознигуудһаа, хүдэлмэришэд болон алба хаагшадһаа налог болгон суглуулжа, бэлдэдэг байгаа.

Мүнөө совет орон хүн зоноо мяхаар, һөөр, мүн бусад эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хангаха бата бэхи, найдамтай базатай болонхой. Тиимэ базань колхоз, совхозуудай ниитын мал ажал болоно. 1961 ондо гүрэн 4 миллион 400 мянган тонно үүсэлэгдэһэн мяха, 28 миллион 300 мянган тонно һү худалдажа абаа.

Энэ хэмжээнһээ 89 процент мяха, 94 процент һү колхоз, совхозууд гэхэ гү, али ниитын ажахы худалдаһан байна.

Энэ хадаа манай байгуулалтын шухала түйлалта, Коммунистическэ партиин политикын ехэхэн амжалта болоно. Мүнөө ойрын жэлнүүдэй туршада хүсэд дүүрэнээр, тиигээд элбэг дэлбэгээр малай бүхы ашаг шэмээр ороноо колхоз, совхозуудай хангахын тула түйлаһан амжалтаяа арьбадхаха хэрэгтэй.

Партиин абаһан хэмжээнүүдэй ашаар ЦК-гэй сентябриин пленумһээ (1953 он) хойшо үнгэрһэн саг соо социалистическэ хүдөө ажахын бүхы һалбаринууд горьтойхон амжалта түйлаа. Хүдөө ажахын хүгжэлтэ харуулһан гол мэдээнүүдые харуулхам.

	1953 он	1961 он	1961 онниие 1953 онтой сасуулхада (проц.)
Абтаһаниинь:			
Ороохон—млн. пүүдээр	5036	8380	166
тэрэ тоодо:			
шэниисэ	2520	4045	161
кукуруза	226	1469	6,5 дахин
тоһолиг ургамалнууд	3,1	5,3	168
тэрэ тоодо:			
наран сэсэг—млн. тонн.	2,6	4,7	179
хартаабха—млн. тонноор	72,6	84	116
овощ—млн. тонноор	11,4	15,6	137
үүсэлэгдэһэн мяхан —млн. тонноор	5,8	8,8	150
һүн—млн. тонноор	36,5	62,5	171
Малай тоһон — мянган тонноор	497	894	180
үйлэдбэрилэгдэһэн сахар (сахарай свёклоһоо) — мянган тонноор	3434	6085	177
Бэлэдхэлгэ:			
ороохон—млн. пүүдээр	1899	3180	167
тэрэ тоодо:			
шэниисэ	1171	2033	174
кукуруза	30	300	10 дахин
сахарай свёкло — млн. тонноор	22,9	47,7	208
сэбэрлэгдээгүй хлопок— млн. тонноор	3,9	4,5	117
тоһолиг ургамалнууд —млн. центнерээр	20,6	32,7	159
тэрэ тоодо:			
наран сэсэг	18,0	29,2	163
хартаабха—млн. тонноор	5,4	7,0	129
овощ—млн. тонноор	2,5	5,5	220
жэмэс—мянган тонноор	1193	2271	190
сайн набша— мянган тонноор	110	162	147
үүсэлэгдэһэн мяхан — мянган тонноор	2154	4422	205
һүн—млн. тонноор	10,6	28,3	266
ноохон мянган тонноор	196,8	368,6	187
үндэгэн млн.	2618	7376	282

Тиигээд малай тоо толгой тухай мэдээ харуулая. 1953 онтой сасуулбал малай тоо толгой иимээр олошороо (миллион толгойгоор):

	1954 оной январиин 1-дэ	1961 оной январиин 1-дэ	Олошорһониинь млн. толгойгоор
Эбэртэ бодо мал	55,8	82,1	+26,3
тэрэ тоодо:			
үнеэд	25,2	36,3	+11,1
гахайнууд	33,3	66,6	+33,3
хонид	115,5	144,	+28,9

Үнгэрһэн жэлдэ эбэртэ бодо малай тоо толгой 6 миллион 300 мянган толгойгоор, тэрэ тоодо үнеэд 1 миллион 500 мянган толгойгоор олошороо. Жэлэй туршада гахайнуудай тоо толгой 7 миллион 900 мянган толгойгоор, хонид 4 миллион 100 мянган толгойгоор олошороо.

Энээгээрээ һанаагаа амаржа болохогүй. Малай тоо толгойн ургалта манай арга боломжоһоо гээгдэнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Тиихын хажуугаар зарим районуудта малые худалдангүй байлгажа, гүрэндэ мяха худалдалгаяа бага болгоохын а лайнгаа тоо толгойе олон болгооһон байна хойшолон гэхэдэ, малайнь тоо толгой ол шье һаань, дэлгүүр дээрэ мяхан дутамаг б нииe зүйтэй гэхын аргагүй. Бидэнэр малай толгой түргөөр олошоруулха, гиихынгээ х мяха гүрэндэ худалдалгаяа горьтойхоноор гоохо ёһотойбди.

Манай орон дотор һүүлэй 7—8 жэлэй турш һю таряа, мяха, һү болон бусад продуктнуу га, бэлэдхэлгэ ехэ болоо гэһэн тоо харуул тиимэшье һаань, хүдөө ажахыдахи байд саар шүүмжэлнэбди. Парти, мүн бүхы сов хүдөө ажахынгаа байдал тухай юундэ һана ноб?

Юундэб гэхэдэ, хүдөө ажахын урда т эрилтэ үндэһөөрөө хубилаа ха юм. Бидэн ороохо таряа, мяха гү, али һү хэдыхэн ехээр абаха тухай хэлсэнэ бэшэбди. Ороохо асуудалай шиидхэгдэһэн тухай хооһон хөөрэ рэггүй, харин ороохон, мүн бусад продуктну тэй. Партиин XIX съезд дээрэ ороохо таряана шиидхэгдээ гэжэ Маленков хэлэһэн байгаа, най мэдэһээр, съездын һүүлээр хүнүүд Це Комитедтэ бэшэг бэшэжэ нигэжэ асуудаг хэрбээ ороохо таряанай асуудалай шиидхэгд орон доторнай ороохон бии һаань, юундэ х хилээмэн худалдагданаб? Тиихэдэнь Стали Президиумэй заседани татуулаад, хүдэлм дые хорото ябуулга хэдэг шэнгеэр айлган юундэ хилээмэн бага байнаб гэһэн асуудал сахыень эрилтэ табяа һэн. Худалдаанда га лээмэн үгы, худалдаглажа байһан хилээм гат юм гэжэ тэрэ мэдэдэггүй байгаа.

Ороохо таряанай асуудалнуудые шиидхэ хооһон тоо тааруулха ябадал хэрэггүй, хари байдалые хубилгаха, оронойнгоо хэрэглэмж хоолдо хэрэглэхэ, мүн малда эдюулхэ ороо рэн хангаха хэрэгтэй байгаа. Тиигэбэл а шиидхэһэн дээрэ тоолоходо болоно! Хари ажахын шухала продуктнуудые богонихо зорой туршада хоёр, гурба дахин ехээр шухала. Эдеэ хоол абажа байдаг хэмжээе түйлахын түлөө бидэнэр 40 жэл тэ Мүнөө дүшэ бэшэ, харин ойройдоол хэдых туршада хоёр, гурба дахин ехэ юумэ хэхэ ё Иимэ эрилтэ ажабайдал табина, коммунизм ха зорилгонууд табина.

Нүхэдүүд, «хэдыхэн жэлэй» туршада гэжэ онсолон тэмдэглэнэб, партиин Программа лагдаһан хүдөө ажахын продуктнуудые ех зорилгые ямар ондо бидэнэр дүүргэжэ шад гэжэ тон зүбөөр тооложо гаргахын аргагүй. һээ, бидэнэрэй ажалһаа бүгэдэ юумэн д байна. Материальна болон техническэ арга б нуудпай эдэ зорилгонуудые ойрын хэдыхэ туршада шиидхэхэ арга бидэндэ олгоно. Та хараа шугамдаа хүрэхэ хэрэгтэ нэн түрүүн б тиие, бүхы арадые элсүүлжэ шадаха ябада хала асуудал болоно. Эдэ зорилгонууд дүүр гэжэ би саашадаа баримталан харуулхаб. римтанууд манай экономикые ойлгодог хүну най материальна болон техническэ арга боло дые мэдэдэг хүнүүдтэ ямаршье һэжэг түрүү

Хэрбээ энэ зорилго дүүргээгүй һаа, бидэнэ ехэ бэрхэшээлнүүдэй урда табихабди, ко байгуулгын хэрэгтэ ехэхэн хохидол ушару байна. Эдеэ хоолой зүйлнүүд ехээр хэрэг болоо, саашадаа бүри ехээр хэрэглэгдэхэ гэ нэр ойлгохо ёһотойбди. Энэшье ойлгосотой мнай олошорно, ажалшадай бодото салин д олзо доход ехэ болоно. Хараад үзыт, орон һүүлэй хэдыхэн жэлэй туршада ямар ехэ х болоо гээшэб.

1953 онһоо хойшо СССР дотор бүхыдөө х 29 миллион хүнөөр олошороо, тэрэ тоодо ажаһуудаг хүн зон 28 миллионоор олон бо ургалта болбол Швеци, Норвеги, Голла Даниин хамталагдаһан хүн зонһоо олон бол сахан һүүлэй гурбан жэлэй туршада Совет зай хүн зон 11 миллион хүнөөр олон болоо.

Манайда хүн зомнай саашадаашье олон байха. Энээниие бидэ һайшаанабди. СССР уужам орон, хэлсэдэгэй ёһоор, наран доро һуури олдохо, хүн бүхэндэ ажал олдохо. М ной хүн зон 250—280 миллион тоотой бо гынь холо бэшэ гэжэ һанагдана.

Советскэ Союзда хүн зоной олон болохо та жэлһээ жэлдэ ажалшадай олзо доход ех Налогуудай бага болоһониие, урьһаламжад гые болюулһаниие хараадаа абан, 1959— дай гэхэ гү, али гурбан жэлэй туршада аж олзо доход 16,8 миллиард түхэригөөр нэмээ 1953 онһоо ажалшадай олзо доход 42 милли хуу түхэригөөр ехэ болоо. Энэ мүнгэнь хаа гээшэб? Хүнүүд эдеэ хоол, хубсаһа, гутал жа абана. Гүрэнэй худалдаа наймаагаар д бидэнэр 1953 ондо, мүн мүнөө хэды шэнээн лой зүйлнүүдые худалдданабибди гэһэн мэдэ хыемни зүбшөөгыт:

Хүн зондо эдеэ хоолой зүйлнүүд худалд (мянган тонноор)

	1953 ондо	
мяха, мяханай зүйл	1757	
һүн, һүнэй зүйл	1980	
малай тоһон	330	
сахар	2410	
үндэгэн	2 млрд. 45 млн.	5 млрд.

Гүрэнэй худалдаа наймаагаар дамжуул шанартай эдеэ хоолой зүйлнүүд болохо мяха, үндэгэ, сахар худалдалга олон дахин ехэ бо харагдана бэзэ. Эдэ шухала эдеэ хоолой зү хүн бүхэн 35—50 процент ехээр хэрэглэд Энэ хадаа хүн зоной 29 миллион хүнөөр ол һон эрхэ байдалда түйлагдаа. Энээндэ бидэ ланабди. Арад зоной ажана байдалые һа хын түлөө тэмсэл Коммунистическэ партии кын үндэһэ һуури болоно. Теэд эрилтын ургаад байхада, хүдөө ажахын продуктнуу хэрэгые хурдаар ябуулха, тиигээд хүн зоно байһан эрилтые таһалдалгүйгөөр хангажа түйлаха, эдеэ хоолой зүйлнүүдые эрилтын һээ ехээр абажа байхые түйлаха хэрэгтэй б

Хүдөө ажахын продуктнуудые абаха хэ хидхэлгэдэ иимэ үнлэһэн хубилалта хэрэ манай партиин хүтэлбэрилхы хүдэлмэрил лөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд ойлгодог б Хэлсээнгүй ойлгодог байгаа, юрэнхы дээрэ

(Үргэлжэлэлынь 3-дахи нюурта)

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэлэл

лдэ гаргашалга жэл бүри ехэ болоно. Жэшээнь, алай тоһо гаргашалга 1955 ондо 417 мянган тон- айһанаа 1961 ондо 613 мянган тоннодо хүрөө. өө үедэ техническэ хэрэгсэлдэ гаргашалагдадаг алай тоһон гүрэнэй наймаагаар арад зондо ху- гдадагһаа ехэ болоно.
хническэ хэрэгсэлдэ тоһо, өөхэнһөө гадна, хүнэй эг бусад зүйлнүүд бага бэшээр гаргашалагдана. дардагар болгохын тула, мүн промышленностиин хэрэгсэлдэ жэлдээ 60 мянган тонно эдеэнэй ал хэрэглэгдэнэ. Казеинэй сабуу, шагта болон техническэ хэрэгсэлдэ 900 мянган тонно ма- агдаһан һүн гаргашалагдана гэхэ мэтэ. Энэмнай назагай ябадал бэшэ аал? Химическэ промыш- остиин хэрэгсэлдэ эдеэнэй зүйл хэрэглэлгые хэ зорилгые шиидхэхэ саг ерээ.

Нүхэдүүд, ороохо, мяха, һү болон хүдөө ажахын бусад продуктнуудые ехээр абаха зарим тэ- ды арга боломжонуудта тогтобо гээшэб. Манай арга боломжонууд үнэхөөр захагүй. Энэмнай богони бол- зорто эдеэ хоолой зүйлөөр, хүдөө ажахын элдэб ян- зын түүхэй эдээр ороноо хангажа, арад зоноймгоо ажана байдалые саашадань бүри хүгжөөхэ хэрэгтэ шиидхэхы алхам хэхэ арга олгоно ха юм.

Эдэ арга боломжонуудаа хэрэглэжэ, хүдөө ажахын бүхы продуктнуудые эрид ехээр абадаг болохын тула юу хэхэ болонобибди? Эгээн шухалань—газараа зү- бөөр ашаглаха, ногоо тарилсажа, газар таряалан эр- хилдэг гуримай тушаанһаа мултарха, хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ хэрэгые үндэһөөрнь шэнэдхэн хубилга- ха хэрэгтэй.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилдэг В. Р. Вильямсын гуримай баримтагүй байһаниинь. Энэ гуримай хойшолонгые дабаха

дөө ажахые хүтэлбэрилгэ һайжаруулхын тула дүүргэхэ зорилгонуудые тодорхойлходоо, о тарилсажа газар таряалан эрхилдэг В. Р. Ви- сын гуримай хойшолонгуудые эсэслэн усадхал- онсо анхарал хандуулха ёһотойбди. Ногоо та- ажа газар таряалан эрхилдэг гурим ороноймнай районуудта хэрэглэгдэхэ гүрэнэй гурим гэжэ аб- ь таанар мэдэнэт. Энэ гуримые бидэнэр жэ- мсын таряашанай ажахые томо хамтын ажалда һан сагһаа хойшо нэбтэрүүлжэ байгаа гээшэб- Эгээн тэрэ үедэ колхоз, совхозуудай урда социа- хүдөө ажахые эрхилхэ үндэһэ һуури болгон газар алангай ямар гурим баримталхаб гэһэн асуудал ад байгаа һэм шуу.
анай агрономическа эрдэм ухаанда хоёр шэглэл, һургаал гараһан байгаа. Нэгэ хараа шугамы- академик В. Р. Вильямс толгойлжо, Советскэ ай хүдөө ажахыда ногоо тарилсажа газар та- ан эрхилхэ гуримһаа ондоо арга байхагүй гэжэ оо һэн. Нүгөөдэнь — Д. И. Менделеев, К. А. Ти- зев, Д.Н. Прянишников гэгшэдэй һургуули бо- Академик Прянишников, мүн тэрээнтэй нэгэ һа- аримталдаг хүнүүд клевер болон хүсы ногооной шанарые буруушаангүй, оньһожоруулга ба хими, альна болон органическа үтэгжүүлгэ үргэнөөр лэжэ, бобово ургамалнуудые нэбтэрүүлжэ, Р-эй хүдөө ажахы ашаг ехэтэйгээр хүгжэхэ ёһо- жэ тоолоһон байгаа.
хоёр шэглэлнүүдые баримталдаг хүнүүдэй хоо- шанга тэмсэл дэлгэржэ, тэрэнь гарза хохидол- үрээгүй. В. Р. Вильямсын ногоо тарилсажа га- таряалан эрхилхэ гуримые тоогоогүй зарим мэ- эрдэмтэд арадай дайсад гэжэ соносхогдоһон Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ энэ гу- И. В. Сталинаар дэмжэгдэжэ, ороной хамаг рай- та бүхы хүсөөр нэбтэрүүлэгдэжэ эхилээ һэн.
хадаа энэ гурим иимэ үргэнөөр хэрэглэгдэдэг об, энэ гурим дурадхахадаа В. Р. Вильямс хаа- ямар нүлөөдэ тудагдаа гээшэб? Тэрэмнай унист хүн байгаа, партидаа сэхэ, найдамтай хүн а гэжэ би тоолоноб. Зүгөөр энэ асуудалай һүү- уу хараад үзэхэдэ, ногоо тарилсажа газар та- ан эрхилхэ гурим урдын хаанта Россин экономи- талаараа гээгдэнги байдалһаа тодороо гэһэн олол хэхээр байна. Промышленностиингаа та- Росси хадаа эгээн гээгдэнги оронуудай нэгэ- байгаа. Тэрэмнай химическэ промышленность- минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилдэггүй, хүдөө ын машина бүтээдэг заводуудшьегүй тооной аа гээшэ.
э бүгэдэ хүдөө ажахын байдалда, тэрэнэй хүгжэ- а нүлөө үзүүлээ. Тэрэ үедэ баруун оронууд хүгжөөжэ, минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрил- хүдөө ажахын машинануудые бүтээдэг боложо а гэхэ гү, али хүдөө ажахыгаа ашаг ехэтэйгээр өхэ замда ороод ябаа. Тиихэдэ Россин зарим эр- эд гүрэнэйнгөө экономическа гээгдэнги эрхэ бай- а зарим талаараа тааража газар таряалан эр- өөһэдын гурим бэдэрһэн байгаа гээшэ ха.
агүй үргэн газартай аад, хүн зоноор үсөөн а гүрэнэй эрхэ байдал Вильямсын номнолой бололгодо нүлөө хүргэһэн байжа болоо. 1917 хаанта Россин арад зоной тоо 163 миллион а, элдүүриинь газар 390 миллион гектар, тэрэ 155 миллион гектар таряалангай газар бай- бшуу.
мэ ехэ газартай байхадаа зарим эрдэмтэд гол алаа үтэгжүүлгэ хэрэглэжэ, хүрьһэ зүбөөр эл- лжэ бэшэ, харин газараа амаруулжа байгаад а дээшэлүүлхэ гэжэ оролдоо бшуу. Энээн дээ- перелок, бэлшээри гэхэ мэтын нэрэтэй газар бии ко, тэндээ зунай түрүүшын хахадта малаа дог гуримтай болоһон байна.
мэ болохолоороо В. Р. Вильямсын ногоо тарил- гурим хадаа сэхынь хэлэхэдэ үнөөхил перелок г гуримнай аад, зарим тэдыгээр хүгжөөһэн, ие түргөөр элдүүридэ оруулдаг гурим гэжэ хэ- эрэгтэй. Хэрбээ урдань таряашан газараа ама- а гэжэ хэдэн жэлдэ орхидог байгаа һаань, мс энэ болзорыень ногоо тарижа хороогоод, урбан жэл үнгэргөөд лэ дахин элдүүрилхэ ар- оо ха юм.
оо тарилсаха гурим өөрынгөө удхаар ажахын тэ гэдэргэ татадаг гурим гээшэ. Тэрэниие зо- од газарай үрэжэлые гансахан байгаалиин , бобово болон залаата ногоонуудые тарижал һайжаруулха гэһэн бодолһоо үндэһэлһэн ай. Энэ ушарта Вильямс И. В. Мичуринтай дөө гэжэ һананаб. Юуб гэхэдэ, хүнүүд урга- шанарые байгаалиһаа үлүүгээр һайжаруулжа а, һайжаруулха ёһотой гэжэ Мичурин тоолодог бшуу. Бидэнэр байгаалиһаа хайра хүлеэхэ бди, тэрэниие байгаалиһаа абаха гээшэ манай о гэһэн тэрэнэй дайшалхы, хубисхалта уряае бээт. Энэ хадаа хүрьһэнэй үрэжэлые дээшэ- дэшье хүнүүдэй ямар нүлөө хүргэхэ байһан ту- лэнэ ха юм. Үтэгжүүлгэ хэрэглэжэ, газараа р элдүүрилжэ, хүнүүд хүрьһэнэй үрэжэлые үүлхэ, саг үргэлжэ ургаса ехээр абаха, хүдөө ашаг үрые хүгжөөхэ аргатай, ёһотой гэһэн й.
оо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гури- нда үргэнөөр хэрэглэгдэжэ эхилхэ үедэ энэнь ай хүгжэнги капиталис оронуудта хэрэглэг- газар таряалан эрхилдэг гуримһаа нилээд гээг- гэжэ тобшолол хэхээр байгаа. Ногоо тарил- гурим тэндэ һууримжаагүй. Энэншье зүн да- болоһон ушар бэшэ. Ногоо тарилсадаг гурим хэ- шье пропашной ургамалнуудые үргэнөөр хэрэг- байһанда оробол ехэ продукци үгэжэ шадахагүй Ногоон хэдышье ехэ ургаса үгөө юм һаа, куку- сахарай свекло, бобово болон бусад үнэтэ ур- нуудтай яашье тэнсэхэгүй байна бшуу.
ууи тээхи баян дүй дүршэлдэ ногоо тарилсажа таряалан эрхилдэг гуримай зүришэлдөөшье , яахадаа Сталин тэрэниие дэмжээ гээшэб? й хүдөө ажахы мэдэдэггүйһөөл энэ болоогүй. юуб тэхэдэ, ногоо тарилсадаг гурим хүдөө а мүнгэ зөөри һомололго ехээр эрихэ- минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилхэ олон тоо- дуудые бариха хэрэггүй гэһэн Вильямсын һа- болнууд тэрэниие талархуулжа шадаһан байгаа

ха. Зүгөөр иимэ гаргаша хэхые олохон эрдэмтэд эрилтэ табидаг байгаа юм. Бүри 1928 ондо академи- гүүд Ферсман, Фаворский, Курнаков, Прянишников, Бах, Зелинский болон бусад хими хүгжөөхэ, тэрэ тоодо минеральна үтэгжүүлгэ ехээр үйлэдбэрилдэг болохо үргэн хараа түсэбтэй бэшэг Арадай Комис- сарнуудай Советдэ бэшээ һэн.

Тиихэдэ Вильям ондоо һанал бодол баримталжа байгаа. Тэрэ хадаа ургаса ондоо аргаар дээшэлүүлхэ гэжэ тоолоо. «Газар таряалангай үндэһэ һуури» гэ- һэн ном соогоо Вильямс иигэжэ бэшэнэ.

«Олон жэлэй дүй дүршэл юу харуулнаб гэхэдэ, бүхы ургамалнуудай эгээн ехэ ургаса, хабарай шэ- ниисэ гектар бүриһөө 80—100 центнер хүрэтэр аба- хын тула газарай хүрьһэн 10-һаа 2 миллиметр хүрэ- тэр хэмжээнэй монсогор шоройнуудһаа бүридэһэн байжа, хүрьһэндэнь бутархай тооһон мэтэ гү, али дагнаташаһан шорой байха ёһогүй».

Газарай хүрьһые иимэ монсогор шоройнуудһаа бүридүүлхын тула Вильямс ногоо тариха гэжэ ду- радхана. Тиимэ болохолоороо минеральна үтэгжүүл- гэ, наг шэбхэ, газарай элдүүрилгэ бэшэ, харин 10-һаа 2 миллиметр хүрэтэр хэмжээтэй монсогор шорой- нуудһаа бүридэһэн хүрьһэн лэ баян ургаса хангаха юм гэһэн удхатай.

Иимэ борсогор шоройһоо бүридэһэн хүрьһэтэй болоол һаа, газарай үрэжэлые дээшэлүүлхэ зорилго шиидхэгдэхэ болоно. Иимэл хадань ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гурим ёһоор сэгнэгдэһэн бай- гаа гээшэ ха.

Партиин этигэл найдабарине хэрэглэжэ, Вильямс ногоо тарилсадаг севооборотуудые айхабтар ехэ оролдосотойгоор хаа хаанагүй үргэнөөр нэбтэрүүлжэ ороо. Зональна зүблөөнүүд дээрэ үгэ хэлэхэдээ ба- римталһаншье һаа, тэрэнэй хэлэһэн зарим үгэнүүдые ЦК-гэй Пленум дээрэ һануулха хүсэлтэйб:

«...Бидэнэр ногоо тарилсадаг севооборотуудые хаа хаанагүй, СССР-эй бүхы областьнуудта барим- талнабди. Энэмнайл ургамалай ажахые шэнэдхэн ху- билгаха гол удхань бшуу»,—гэжэ Вильямс бэшэнэ.

Тарилгын газарые үргэдхэхэ хэрэгтэй болоходонь Вильямс иимэ эрид шанга эрилтэ табиһан байна:

«Манай һанаашаар, хахалагдадаг газарые үргэд- хэхэдөө ороной бүхы районуудта ногоо тарилсадаг севооборотуудые зүбөөр нэбтэрүүлхын тула олон жэ- лэй ногооной тарилгые үргэдхэхэ зорилгодо тэрэниие бүрин шэлжүүлхэ шухала».

Ногоон гээшэ Вильямсын гол номнол мүн. Тэрэ ха- даа газарай хүрьһые, үрэжэлые һайжаруулхын тула ногоондол шүтэдэг байгаа.

Вильямс өөрынгөө номнолһоо алдуу эндүүтэй олохон тобшолол хэһэн байна. Тэрэнь хүдөө ажахы- дамнай ехэхэн хохидол ушаруулаа. Вильямсын хэһэн бүхы дурадхалнуудые би тодорхойгоор шэнжэлхэ, тэрэнэй бэшэһэн номуудта шэнжэлэл хэхээ һанана- гүйб. Энээниие эрдэмтэд хэхэ бээзэ гэжэ бодоноб. Би зарим асуудалнуудтал тогтохо байнаб. Ногоо тари- һан газарые намар орой хахалжа, хабартаа шэнии- сэ тарижал болохо юм гэжэ Вильямс тоолодог бай- гаа. Бодото байдал дээрэ энэмнай юундэ хүргөөб? Намар таридаг ургамалнууд орой хэрэглэгдэхэеэ болишоо.

Вильямс иигэжэ бэшэнэ:

«Ногоо тарилсадаг севооборотто эгээн һайн по- линь олон жэлэй ногоо тариһанай удаадахи поли бо- лоно. Урдынгаа заншалаар, паар хэрэглэдэг гуримай үлэгдэлые баримталжа, энэ полиие мүнөө болотор олон ушарта намарай талха тарилгада хэрэглэнэ. Ногооной удаадахи полиие намар таридаг ургама- лаар эзэлхэ гээшэ айхабтар гүнзэгы алдуу мүн». Өөрынгөө бодомжолые баримталһаар, тэрэ иигэжэ үргэлжэлүүлнэ: «Ногооной удаа тээ намарай ургамал тарихада севооборот дотор эгээн һайн һуури эзэлээ- шье һаа, тэрэ хододоо бага ургаса үгэдэг».

Һүүлээрнь Вильямс иимэ тобшололдо хүрэжэ ерэ- нэ: «Ногооной удаадахи полиие эрхэ бэшэ хабар таридаг ургамалнууд эзэлхэ, ямаршье ушарта намар таригдадаг ургамалнуудаар һэлгэхэ ёһогүй».

Гэхэтэй хамта манай ороной хүдөө ажахын олон жэлэй дүй дүршэл юу гэршэлнэб гэхэдэ, олохон районуудта — Украинада, Хойто Кавказда, хара хүрьһэтэй түбэй областьнуудта болон ороной бусад хэдэн районуудта намар таригдадаг шэниисэ эгээн ехэ ургасатай байжа, ороохо таряанай ажахын үн- дэһэ һуури болонхой. Намар таригдадаг ургамал- нуудгүйгөөр эдэ районуудта ороохо таряан абтаха- гүй, хүдөө ажахы һалан һандарха байна. Зүгөөр Вильямсын тобшололой байгаашье һаа, ногооной удаадахи полидо намарай шэниисэ тарихада хаба- райхиһаа нилээд дээшэ ургаса үгэдэг байгаа гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Ногооое бурхан мэтэ тоолоод, өөрынгөө алдуу эндүүтэй дурадхалһаа уламжалан, Вильямс мине- ральна үтэгжүүлгын үүргые доро дараһан байгаа. Энэнь юундэ хүргөөб гэхэдэ, манай орон дотор ми- неральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилдэг промышленно- стиие хүгжөөлгэ ехэхэн гээгдэлдэ ороһон байна. Минеральна үтэгжүүлгын хэрэглэмжые тоолоходоо гансахан лэ сахарай свекло, хлопок болон техниче- скэ бусад зарим ургамалнууд хараада абтадаг һэн. Ороохо таряанда минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэ гэжэ орой түсэблэгдэдэгшьегүй һэн. Тэрэнэй ургасые имагтал ногоо тарижа дээшэлүүлхэ гэжэ хараалагда- даг байгаа бшуу.

Тэрэ хадаа мүн наг шэбхэ хэрэглэхэ тушаа буруу тобшолол хээ. Вильямс иигэжэ бэшэнэ: «паар хэрэг- лэдэг гуримай ногоо тарилсадаг гуримаар һэлгэгдэхэ- лээр лэ, хүрьһэ һайжаруулха зорилгые ногоо тариһан полиин шиидхэжэ эхилхэлээр лэ наг шэбхэдэ тэрэ дороо тад ондоогоор хандадаг болоо. Органическа бодосуудай эшэ үндэһэн гэжэ тоологдодог наг шэбхын удха шанарынь холо ара талада гараа».

Иимэ тобшололой эсэстэ наг шэбхэ суглуулха, тэ- рэниие зүбөөр хадагалха, хэрэглэхэ гурим буруу- шаагдашоо. Вильямс хадаа наг шэбхые имагтал хүр шорой болгожо хэрэглэхые һайшаадаг һэн. Иимэ янзаар наг шэбхые хэрэглэхэдэ тэрэнэй ехэнхи аша шэмэнь хосордог байгаа бшуу.

Вильямсын иимэ алдуутай номнолнууд газарай хүрьһэ элдүүрилдэг зарим зэбсэгүүдые, тусхайлбал борной хэрэглэхые буруушаадаг байгаа. Вильямс иигэжэ бэшэнэ: «газарай хүрьһэн намартаа һайнаар элдүүрилэгдэһэн байгаа һаа, тэрэниие хабарай та- рилгын урда тээ дискэтэй культиватораар гү, али шүдэтэй борнойгоор һэндэжэ болохогүй».

Нэгэ үедэ Вильямс хэтэрхэдээ тракторые буруушаа- жа ороо юм гэжэ хүн бүхэн мэдэхэшьегүй байжа болохо, тэрэниие һануулхаар гээшэ. Тракторые ёһо- той һайн зэбсэг гэжэ тоолохын аргагүй, юуб гэхэдэ, тэрэнэй мөөрнүүд газарай хүрьһые мориной туруу- нуудта оробол тон хүндөөр даража, хүрьһэнэй бү- ридэлые ехээр һандаргадаг байна гэжэ 1929 ондо тэ- рэ үнэхөөр буляасалдажа ороо һэн. Академиин пар- тийна организацида тэрэнэй энэ һанал бодолой шүүмжэлэлдэ ороходо ,Вильямс өөрынгөө тобшололые буруушаажа, тракторта оробол газарай хүрьһэ морин ехээр дарадаг гэжэ баримталаа һэн.

Зүгөөр трактор мөөрнүүдээрээ хүрьһэнэй бүридэ- лые һандаргадаг, мориншье өөрынгөө турууннуудаар тиигэдэг һаань, хайшан гээд газар элдүүрилэгдэхэ болоно гээшэб? Энэ байдалһаа гараха аргаяа бэдэр- жэ, хиидэ үлгэгдөөд һолжоржо ябадаг зэмсэгүүдээр газарай хүрьһэ элдүүрилхэ гэһэн ухаан бодол Виль- ямсын дэмжэлгэтэйгээр зарим инженернүүдэй досоо түрэһэншье байха.

Манай совет эрдэм ухаанай олохон элитэ эрдэм- тэд ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилдэг Виль- ямсын гуримые, тэрэнэй номнолнуудые зүбшөөдэг- гүй байгаа гэжэ би хэлээ һэм. Энэ асуудалаар зарим баримтануудые ЦК-гэй гэшүүдтэ һануулжа үгэхэ хэрэгтэй гэжэ тоолоноб.

Тэрэ үедэ һаналаа мэдэлсэхэ зорилготойгоор то- лилһон статья соогоо академик Д. Н. Прянишников Вильямсын баримтануудые зүбшөөхэгүй байһанаа мэдүүлээ. Тэрэ иигэжэ бэшэнэ:

«...Газар таряалан элдүүрилгэдэ ногоо таридаг гуримые гансахан лэ, огто һэлгэгдэшэгүй гурим гэжэ тооложо болохогүй. Энэ хадаа бусад түрэлэй сево- оборотуудтай жэшээлхэдэ мааналта шухала хэрэгтэй бэшэ. Тэрэнһээ гадна ногоо тарилсадаг гурим ороохо тарилгые, илангаяа намарай тарилгые (ха- барайхида оробол тогтууритай баян ургаса үгэдэгөө- рөө сэгнэгдэдэг) хороожо, ургаса абалгын хүгжэлтые аалидуулха болоно. Эгээл шухалань энэ байна...».

Ногоо тарилсадаг гурим Баруун оронуудта газар таряалан эрхилдэг ёһотой онсо зүйлынь юм гэхысэ харуулхые оролдодог буруу һэдэлгые Д. Н. Прянишников элиншэлжэ үгөө. Тэрэ хадаа бодото баримтануу- дые буруугаар харуулһыень тодорхойлһон байна.

«Ушар удхаараа тад буруу номнол дэлгэрүүлхэһээ гадна, ногоо тарилсадаг гуримые бүхы талаһаань хам- гаалагшад Баруун Европодо ногоо тарилсадаг гурим баримталагдадаг юм гэжэ бодото дээрээ ехэхэн алдуу гаргана. Зүгөөр Баруун оронуудта гол түлэб нэгэ жэлдэ клевер тарилсажа, үрэһэ һэлгүүлдэг гурим дэл- гэрэнги ха юм...

Баруун тээ ногоо тарилсадаг гурим аргагүй хэрэг- тэй ушартань зарим газарта, жэшээнь, Швейцариин имагтал мал ажалтай ажахынуудай онсо өөрэ илгаа- тай газарта дайралдадаг байна...

Зүгөөр Швейцарида ногоо тарилсадаг гуримай бии байһан ушарһаа өөһэдынь абаһан талхан миил дүрбэн һарада хүрэдэг байна» гэжэ Прянишников бэшэнэ.

Академик Прянишников һүүлэй һүүлдэ иимэ тобшо- лол хэнэ:

«Баруун тээ ногоо тарилсадаг гурим дэлгэрэнхэй гэһэн һанамжанууд буруу байна. Тэндэ ногоо тарил- садаг гурим хэрэглэнгүйгөөр хэдэн олон оронууд юрэнхы дээрээ гектар бүриһөө абтадаг ургасаяа 28 центнер хүрэтэр дээшэлүүлээ бшуу».

Өөрынгөө һанал бодолые буляалдаан соогуур хам- гаалжа гарахын тула Вильямс ямаршье арга хэрэг- лэхэһээ тунхаридаггүй, хододоо эрдэм ухаанай үндэ- һөөр баримталдаг байгаагүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Минеральна үтэгжүүлгэ үйлэдбэрилгые эрид ехэдхэхэ хэрэгтэй болоод байһан тухай, энээнэй үндэһэ һуури дээрэ ургаса дээшэлүүлхэ тухай Д. Н. Прянишниковай олониитын үмэнэ өөрынгөө тоо баримтануудые ха- руулхадань, Вильямс тэрэниие гүрэндэ аюултай хэрэг гэжэ тоолоһон байгаа. Прянишниковта зорюулжа тэрэ иигэжэ бэшээ: «...Өөрынгөө баримтануудые бодожо үзэхөөр болоо. Галаар наадажа болохогүй. Тулалдаа- най хоорондохи хэрэмэй али таладань байһанаа һай- са ойлгохо хэрэгтэй».

Академик Н. М. Тулайков Вильямсын бэшэһэн но- муудые, минии һанахада, гүнзэгыгөөр, баримтатай- гаар шүүмжэлээ гээшэ. «Почвоведение» гэжэ Вильям- сын номдо тэрэнэй хэһэн шэнжэлэлгэһээ зарим нэгэ талыень харуулха хүсэлэнтэйб. Энэнь юрын шэнжэлгэ бэшэ, харин хэдэн зуун хуудаһатай ном байха юм. Газар таряалан эрхилхэ тушаа эрдэмэй асуудалаар Вильямстай авторай зүрисэлдэһэн хадань, тэрэ номой гаргагдаагүй үлэшэһэниинь гэмшэлтэй.

Вильямсын номдо юрэнхы дээрэнь сэгнэлтэ үгэхэдөө академик Тулайков иигэжэ бэшэнэ:

«Газар таряалан эрхилхэ юрэнхы асуудалаар ака- демик Вильямсын баримтанууд хүрьһэ бүридэлэй асуудалаар диалектическэ ёһоор бодомжолхо гурим- тай зүрилдэнэ гэжэ эндэ мэдүүлхэ байнаб. Газар та- ряалан эрхилхэ юрэнхы гол асуудалнууд газар таряа- лангай гол түлгүүри болоошо хүрьһэнтэй холбоогүй- гөөр шиидхэгдэнэ. Зүгөөр тэрэ баримтануудта газарай хүрьһэ элдүүрилхэ арганууд тодоор харуулагдаха ёһо- той бшуу. Минии һанахада энэ талаар академик Вильямс гэдэргээ холо сухарижа, хүнүүдэй хабаадал- гатайгаар хүрьһэн соо боложо байһан хубилалтанууд тухай. союзайнгаа газарай хүрьһэн тухай, шанар тү- хэл тухай ойлгомжонь ямар нэгэн географуудай, бо- танигуудай, геологуудай зүн дэгээн хэһэн баримта- нуудһаа юугээрээшье илгарнагүй. Тэрэ үедэ газарай хүрьһэндэ боложо байһан хубилалтые үнгэ- рэгшэ зуун жэлэй һүүл багаар немецкэ педологуудай номнолой ёһоор харадаг байгаабди.

Тулайковай энэ хүдэлмэри дээрэһээ харахада оро- нойгоо элдэб нютагуудай онсо өөрэ илгаае Вильям- сын хараадаа орой абаагүй байһаниинь элирнэ. Тэрэ- нэй ном соо иигэжэ хэлэгдэнэ... «Эндэ харуулаг- даһан гурим хүрьһэ элдүүрилхэ гол талые гү, али на- мар элдүүрилэгдэдэг талые нютаг нютагай байгаалиин уларилда, удаань тарихдаха ургамалнуудта хамаа- гүйгөөр дурадхана». Энэ баримтые Тулайков мүн лэ тон зүбөөр шүүмжэлнэ:

«Хододоо орожо байһан бороонһоо ехээр шиигтэй- хэй газарые хатангир газарһаа тад ондоогоор элдүү- рилхэ шухала байһыень хүн бүхэн зүбшөөхэ бээзэ гэ- жэ би һананаб. Намартаа жэгдэлэгдэжэ хахалагда- һан шииг ехэтэй газарые элдүүрилхэдээ хабар саһа- най хайлаһанай һүүлээр нюрүүтуулжа хахалһан га- зарһаа тад ондоогоор элдүүрилхэ хэрэгтэй. Мүн та- рилга хэхын урда тээ иимэ газарнуудые нэгэ янзаар элдүүрилжэ болохогүй».

Газарай хүрьһэ элдүүрилхэ талаар Вильямсын ду- радхалнуудые бүхы талаһаань шэнжэлжэ үзөөд, ака- демик Тулайков иимэ тобшолол хэнэ:

«Академик Вильямсын номой газар таряалан эр- хилхэ юрэнхы бүлэг соонь, мүнөөнэй эрдэм ухаанай ойлгомжын ёһоор хаража үзэбэл хүрьһэн гээшэ огто үгы болоно гэжэ заахаашье ехэдүүлэнгүй хэлэмээр. Элдүүрилэгдэхэ газар лэ бии юм ха. Хүрьһэнэй бү- ридэл тухай, тэрэнэй микробиологическа бодосууд тухай, азодой үлүү ехэ, фосфорой дутамаг байһан тухай, ургамалнуудые һэлгэжэ тариха, тэрэнэй үрэ- жэлые дээшэлүүлхэ тухай һанамжануудынь хүрьһэн- дэ бэшэ, харин юрэнхыдөө газартал хамаатай байна.

Энэ хадаа бидэниие, илангаяа харамтай манай залуу халааниие, хүдөө ажахын дээдэ һургуулинуудта һуража байһан залуушуулые байгша зуун жэлэй эхин хүрэтэр, бүришье саашань сухарюулжа хожомдуулна гэжэ би тоб тодорхойгоор хэлэхэ ёһотойб».

Вильямсын борнойе буруушааһан тухай Тулайков иигэжэ бэшэнэ;

«Академик Вильямсын хододоо тон ехээр буруу- даг шүдэтэй борнойе хамгаалжа би эндэ үгэ хэлэ- һананаб. Тэрэ хадаа номойнгоо нэгэ бүлэгтэ ии- бэшэнэ: «Борной хадаа хохидолтой зэбсэг гэжэ арадуудта тоологдодог. «Тэрэнэй иигэжэ тоолоо һаань, минии һанахада, хүдөө ажахын зэбсэгүү- дунда борной шэнги олон янза түхэлтэй зэбсэг хагүй, хүгжэлтэ ехэтэй ямаршье ороной элдэб лэй хэдэн борнойгүй байһан нэгэшье фермэ оло- аал даа».

Газарай хүрьһэнэй жэжэ бутархай бүридэл- ямар үүргэ дүүргэдэг байһан тухай һанамжануудай зүбтүүлхын тула Вильямсын ямаршье бодото гурш- гын баримтагүй байһан тухай академик Тулайков баталан хэлэһые манай эрдэмтэд анхаралдаа абах ёһотой. Шэнжэлэл соо заагдаһанай ёһоор, ногоо та- рилга хүрьһэнэй бүридэлые һайжаруулдаг, энэ хада хүрьһые тааруу зохидоор элдүүрилһэнэй ашаар түй- лагдаха тухай арсалта байха ёһогүй. гэжэ Вилья- сын баталан хэлэһэн ушар тэрэнэй ори гансахан баримта боложо үгэнэ...»

«Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ тухай бүхы Советскэ Союз дотор академик Вильямсын та- рааһан үзэл бодол имагтал дээрэ дурсаглаһан бата- ламжанууд дээрэ үндэһэлэгдөө юм гэжэ заримуу- оройдоошье бодомжолногүй», — гээд Тулайков бэ- шэнэ.

Тиин Вильямсын хүдэлмэри тушаа эсэсэй тобшолол хэхэдээ академик Тулайков ногоо тарилсажа, газар таряалан эрхилхэ гуримые бүхы дээрэнь арсан буруушаана, мүн тэрэниие хүдөө ажахыда нэбтэрүүл- жэ болохогүй гээд тоолоно. Тулайковай баһа иимэ үгэнүүдтэ анхарал хандуулмаар: «Элдэб янзын үе шатада хүрьһэнэй бутархай бүридэлэй яажа бии болодог тухай, мүн энэниие үнэн бодотоор шэнжэлэн харуулһан тухай дурсагдаһан ном соо нэгэшье тоо баримтын үгы байһаниие дахинаа халаглаха ёһотой бологдоно».

Ушар тиимэһээ академик Вильямсын бүхы үндэһэ баримтанууд үнэншэхөөр бэшэ болоно. Ногоо тарил- сажа, газар таряалан эрхилхэ гуримай теоретическа заабаринуудые бодотоор тайлбарилха, тааруу зохи- доор хэрэглэхэ тушаа мүн лэ этигэхэ арга һалана. Саашань тэрэ иигээд бэшэнэ: «Айхабтар олон янзын хэлбэри маягтай газар таряалан эрхилэгдэдэг Совет- скэ Союзай үргэн ехэ дайда дээрэ али бүхы ямаршье ушарта гансахан лэ асуудал шиидхэлгэ, бүхы дутаг- далнуудые усадхаха гансахан лэ рецепт хэрэглэ- ушарые яажа зүбшөөлтэйб...»

Волга шадарай хүдөө ажахын шэрүүн хүндэ эрх байдалда ажаһууһан, ажаллаһан элитэ эрдэмтэ, дүй- шэл ехэтэй агрономой хэлэһэн үгэнүүд иимэл даа Тэрэ мүн Саратовтахи ороохо таряанай ажахын бү- хэсоюзна институдай директор байһан юм,

Ногоо тарилсажа таряан ажал эрхилхэ тушаа оло- хон томо эрдэмтэд иигэжэ бодомжолһон байна бшуу Гэбэшье, хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ ехэ нү- лөө үзүүлдэг ударидагшадай зүгһөө то имэ хүнүүдэй хэлэһэн үгэдэ анхаралаа табидаггүй н айһаниинь ха- лагламаар. ...ндэ ...оломоор

Агрономическа эрдэм наукын түүхэ Энэ зо- теориин үлөөд байгаа һаань, ...нэ гүрэн- байха һэн. Теэд, дээрэ хэлэһэнэймни ...оһо таряа һан теори бүхы орон доторнай үр ...э тэжээл юм шуу. Тулайков шэнгеэр дурсагда ...өөсэнүүд руушааһан олохон элитэ эрдэмтэд ...краинын- сажа һалаһан, энээнэй түлөө академи үнэн дээрээ ажалһаашье гаргуулагда хамта энэ үедэ Вильямс өөрынгөө но Казах- гуримые түлэг дундаа номножо ороһон ...еспубли- байхаһаа гадна, өөрынгөө гуримые дэлг ...эй рай- рүүлхын тула хизааргүй ехэ арга бол ...стэ оро- байна. ...ые дээ-

Ногоо тарилсажа газар таряалан э ...таридаг нэн түрүүн совхозуудта дэлгэрүүлэгдэ ...шадань дээрэһээ шалтагаалжа совхозууд хүсэд ...абтадаг һо таряа үйлэдбэрилжэ шададаггүй, ү ...таряа тэжээлшье үгыгөөр үлэдэг байгаа. Энэ ...ууд бо- ехэ хохидол ушаруулаа. ...а бэшэ шэ-

Колхоз болон совхозуудай бодо ...тай. Һаяын мүн ногоо тарилга тусхайта эр ...ор гэжэ үн- ажахынуудай дүнгүүд дээрэһээ н ...рта болоһон римай унги үндэһэгүй байһаниинь ...ушэһэн бай- харагдана. Вильямсын үзэл бодол Б. Н. Дво- дэмтэд өөһэдын хүтэлбэрилдэг эр ...гнаа һэм. эмхи зургаануудайнгаа харьяата газа ...оо гек- үсөөншье толгой мал барижа шадахагү колхоз болон совхозуудтайнь жэшэжэ онсо ил- гектар газар бүхэндэ тон бата продукилхэ, га- байдаг. ...боложо

Тэдэнэр гүрэндэ продуктнуудые тушөөр Ка- ралсалай-туршалгын ажахынуудые министр- хай тогтоол правительстваар гаргуулжай хүг- Гүрэндэ юушье үгэдэггүйшье һаа, тиимэ ой- эмхи зургаанууд үхэр малаа тэжээхын ые эр- жасаһаа ороохо, таряа болон бусад ал үгы абадаг юм. Хүдөө ажахыгаар болоһон ха бай- лөөнүүд дээрэ Тимирязевска академиингэнөөр ...диновкадахи хара хүрьһэтэбэшэ газарай институдай; Сибириин эрдэм—шэнжэлэлгын институдай, Украинын хүдөө ажахын наукануудай академиин болон бусад хэдэн һуралсалай болон туршалгын ажахынуудые нэрлэһэн байнаб. Бүтээсэ ехэтэй ажахые ногоо тарил- садаг гурим баримталагшадай хүтэлбэрилжэ шадаха- гүй байһан тухай элирхэйлһэн баһа нэгэ жэшээ ха- руулха хүсэлтэйб. «Заречье» гэжэ Белоруссиин мал ажалай институдай туршалгын ажахын үрэ дүнгүүд иимэ юм.

Тэндэ бүхы газарынь 8054 гектар. Тэрэ тоодо хаха- лагдадаг газар 6491 гектар, ороохото культуранууд— 31 процент, хартаабха — 9 процент, ногоон — 43 про- цент, тэрэ тоодо олон жэлэй ногоон — 31 процент, силостэ орохо кукуруза — 4 процент, сахарна свек- ло — 0,5 процент; паар — 438 гектар гү, али 6,7 про- цент байба.

Эдлүүриин газарай зуун гектар бүхэндэ 39 центнер мяхан абтаба. Тиихэдээ гүрэнһөө 16 мянган центнер концентрированнэ тэжээл үгтөө. Хэрбээ гүрэнэй тэ- жээл дээрэ үйлэдбэрилэгдэһэн бүхы мяхые гаргабал, туршалгын ажахы зуун гектар бүхэндэ оройдоол 15 центнер мяха абаһан болоно.

Гродненско областиин «Рассвет» колхоз Белорус- сиин мүн тиимэхэн лэ газар дээрэ ажахыгаа эрхилдэг. Тэндэ 1961 ондо олон жэлэй ногоон хаха- лагдадаг газарайнь 15 процент эзэлдэг байба. Тиихэ- дэ совхоздо, дээрэ хэлэгдэһэнэй ёһоор, 31 процент Дурсагдаһан колхоз зуун гектар бүхэндэ 43,8 центнер мяха, харин институдай ажахы оройдоо 15 центнер мя- ха абаа бшуу.

(Үргэлжэлэлынь 6-дахи нюута)

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэлэл

Хүдөө ажахын ургамалнуудай ургаса нимэ байгаа (центнерээр):

	Институдай ажахы	„Рассвет" колхоз
Орооһо таряан	15,4	21,7
Хартаабха	13	181
Олон жэлэй ногооной үбһэн	23	46
Хахалагдадаг газарай гектар бүхэндэ абтаһан орооһон	4,7	10,4

...дилоо гуримуудтай мүрысэхэдөө илагдашаха, ...ажал харюулхагүй, орооһо таряа, техническэ ...алнуудые, мяха, һү болон бусад продуктнуудые тэлагдадаг газарай гектар бүхэндэ нимэ багаар ...эг энэ юун научна гурим гээшэб. Ногоо тарилса... гурим баримталагшад хадаа колхоз болон совхо... тэдэнэй гуримые хэрэглэбэшье, мүнөө дээрээ ...аса абангүй байжа магад, харин хүрьһэнэй бүридэ... һайжаруулагдаад лэ байхада һайн ургаса абаха ...гэжэ тодорхойлно. Тинхэдээ энэ эрдэм бэшэ, харин ...со түхэлэй поповщина болоно бшуу. Хэрбээ хүн үнөөдэр муугаар ажаһуубал, тэнгэридэ, диваажанда тэрэ жаргаха ёһотой гэжэ попууд хүндэ этигүүлын хойноһоо оролдодог ха юм. Теэд ургаса тухай ...оор лэ найдуулдаг травопольщигууд дурсагдаһан ...ол тараагшадһаа юугээрээ илгаатайб? Хүнэй ...йн ажабайдал диваажанда бэшэ, харин манай газар дэлхэй дээрэ, гэртэ, колхоз, совхоздо хэрэгэй бшуу. Мүнөөдэрэй зорилго шиидхэхын тула хүдөө ажахын үйлэдбэридэ туһалдаггүй эрдэм наука манай харгы замһаа гадуур байна.

Бодото ажал хэрэг хадаа ногоо ургуулалсажа газар таряалан эрхилхэ гуримтай ехэ гүнзэгыгөөр зүриллэдэг байһан юм, энэнь дурсагдаһан гуримай саашадаа дэлгэрхые аалидуулһан байна. Ногоо ургуулга заншал боложошье шадаагүй, жэшээнь, Украинын колхоз болон совхозууд Вильямсын системые буруушааһан байха юм. Гэбэшье дайнай хойто тээхи жэлнүүдтэ хүдөө ажахыда хохидол ушаруулжа, ногоо ургуулалсадаг газар таряалан эрхилхэ гуримда шэнэ түлхисэ үгтэһэн юм. 1947 ондо ЦК-гэй февральска пленум болоходоо ногоо ургуулалсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые улам үргэнөөр, оролдосотойгоор нэбтэрүүлхэ шухала гэжэ партийна эмхинүүдэй анхарал хандуулаа һэн. Хабарай шэнисэ ургуулгын талаар Украина ехээр гээгдэнэ гэжэ Сталинай дурадхалаар ЦК-гэй пленум тэмдэглээд, тус ургамал таримые тэндэ үргэдхэхэ тухай дурадхагдаһан байха юм. ...нээн дээрэһээ эгээл ехэ ургаса үгэдэг намарай шэнисэ тарилгаһаа Украинын колхоз болон совхозууд ...айн байн арсаха туйлдаа хүрөө һэн. Хэрбээ энэ дурадхалай бэелүүлэгдэбэл, Украинын хүдөө ажахы ехэхэн гээгдэлдэ ороходо байгаа.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ Вильямсын гурим дээрэ үндэһэлэгдэн, байгаалиие хубилгаха гэжэ нэршэһэн түсэб 1948 ондо баталагдаа һэн. Байгаалиие хубилгаха түсэбэй авторнууд юу бодомжолон байгааб? Ногоо ургуулжа эрхилхэ севооборот ...аа хаанагүй нэбтэрүүлхэ, Советскэ Союзай газар ...гүрэнэй хэлэ хэдэн ехэ зурууд ой модо тарин ургуулха гэһэн байгаа бшуу. Зарим цэгэн нүхэд, жэшээнь, Саратовһаа Астрахань хүрэтэр гү, али Уральскһаа Каспиин далай хүрэтэр зуруул ой модо ургуулаа һаа, ...үүн урда зүгэй һалхинай харгы хааг...ка, Поволжи... ...н үргэн ехэ таланууд ган һалхинһаа ...суулагдаха ...жэ ёһотоор этигэдэг байгаа. Зурууд тэдэнэр тон ... шанарые буруушаанагүйб, гэбэшье

Социализм...нууд хара шуурган, халуун ган ...гэй нүлөөн тухэ тэмсэлдэ үнэхөөрөө абарха, хай... колониализмы...шэ арга гэжэ тоолохын аргагүй. ...өөржэ байһа...тор ногоо ургуулалсажа тарилга хэхэ оронуудай хэдэд жэлэй турша дотор дэлгэрүүлэгта бэеэ даагаыда ехэхэн гарза хохидол ушаруулаа. ...питалис гү, а...ажа газар таряалан эрхилхэ гурим хүгжэхэ гү г... хойшолонгуудые усадхахын тула бага үмэнэ хурса...о зүдхэмжэ гаргаха шухала болоно.

Социализм...эй турша дотор ороной колхоз болон ...микын — дэ...дэн арбаад миллион гектар газар лээ... ...кын булюу ... болон нэгэ жэлэй ногоонууд таригда... байдалаа да...айонуудта, үнгэрхэдөө бүхэли область... дээрэ харуу... тарилга хахалагдадаг газарай 40—50 ...ги оронние ...дэг һэн. Гектар бүхэнһөө нэгэ жэлэй ба... альна бол...орооной 12—15 центнер ургаса хуряаг... үгытэй ядуу ...анхаралдаа абажа үзэбэл, хэдэн ар... болбосоронги, э...тар газарай хооһон хэбтэһэнинь на бшуу. Манай...ом. Тинмэ газарнуудһаа орооһо ...дай экономико б...шье абтадаггүй бэлэй. Ногоо ур... өөһэдынгөө арад...баримталагшад хадаа ногоо тарил... жалта ехээр түй...тэжээл элбэгжүүлжэ байнабди нүүдэй арадууд...гаа. Харин бодото дээрээ колхоз хэрэгыень х...ногоо ехээр тариха тудамаа тэжээл ...эрилдэг байгаа бшуу.

Тиимэ бо...ЦК-гэй сентябриин (1953), илангаяа ...лайнгаа бай...ариин пленумүүдэй һүүлдэ ороной бүхы ...лаһан социа...куруза тарилгые үргэдхэхэ шэглэл һун... ...илан манда...чадууд тэжээл үйлэдбэрилхэ хэрэгые ...туһа нэмэри...йжаруулһан, тэрэнэй ашаг үрээр малай ...низмын ила...ошорһон, ашаг шэмэнь дээшэлһэн бай...

Материал...мүнөө үедэшье олохон колхоз болон ...ёһоной ком...хээлэй дутамаг дээрэһээ мяха болон ...ха шанарта...шухала хэмжээндэ хүргөөгүй. ...хые хүсэнэ...даг газартай жэшэбэл 1961 ондо ногоо ...долдо ямар...нградай областьдо — 53 процент; Моск... ...гэжэ харах...до — 40 процент; Новгородско область... ...до — н энэ гэ...цент гэхэ мэтэ болоһон байна.

Зарим нүхэд ехэнхи газарнай ехэ хужартай гэжэ шалтаад, ногоо ехээр таридаг байһанаа сагааруулхые оролдоно. Энэншье тиимэ. Орон доторнай зарим зарим районуудта мужарлиг газар яһалашье бии. Зүгөөр тиимэ хүрьһэтэй газарые һайжаруулхада клевер туһалдаг юм аал? Нимэ газар дээрэ клевершье ургадаггүйнь мэдээжэ ха юм. Клевер тарихынгаа урда тээ хүрьһыень известколхо, шохойжуулха, кислотностинь хорогүй болгохо хэрэгтэй бшуу. Хэрбээ хүрьһэнэй кислотностиие хорогүй болгоод байбал, тиимэ газар дээрэ клевертэ орходоо, ажалыеш харюулжа шадаха, мүн бусадшье ургамалнууд һайнаар ургаха бшуу. Эндэ ногоо ургуулалсаха гурим баримталагшад өөрынхеэрээ болохын хойноһоо оролдоходоо юунэйшье урда ороногүй ха юм.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэдээ гектар бүхэнһөө орооһо таряанай үндэр баян ургаса абанабди гэжэ совхоз болон колхозуудай, научна эмхи зургаануудай зарим хүтэлбэрилэгшэд баталан хэлэдэг байха юм. Энэ хэрэгые тодо һонор болгохо шухала. Газар таряалангай али нэгэн гуримай ашаг туһатай байһые сэгнэхэдээ орооһо таряа, мяха, һү болон бусад продуктнуудые хахалагдадаг газарай гектар бүхэндэ хэды шэнээн абтадаг байһыень гол баримта болгон хаража үзэхэ хэрэгтэй. Эгээл нимээр сэгнэхэ болоо һаа, ногоо ургуулалсаха гурим үндэһэ болгон ажал үйлэдбэринээ эмхидхэдэг зарим ажахынуудай хэды бараг ургаса абаашье һаань, хүтэлбэрилэгшэдыень шүүмжэлхэ хэрэгтэй болоно.

Красноярска хизаарай «Кубань» совхозые, директорынь нүхэр Максимов, дахинаа жэшээ болгон дурдахамни. Кубаниин эрхэ байдалда тус совхоз ногоо ургуулалсадаг гуримтай эгээл жиирэй ажахы юм. Би тус совхоздо ошоһон байнаб, тинхэдээ һайнаар ургаһан таряаень хараһан, үндэр ургаса тухай хөөрэлдөөшье шагнаһан байнаб. Гэбэшье тус ажахы тухай мэдээ хаража үзэхэдэ, туйлагдаһан амжалтын түлөө хүтэлбэрилэгшыень магтахын аргагүй, харин бии байгаа арга боломжонуудаа бүри гүйсэд хэрэглэжэ бираагүй байһанайнь түлөө шангаханаар шүүмжэлхэ ушартай бологдоно. 1961 ондо тус совхоз нимэ ургаса хуряажа абаа:

шэнисэ	гектарай	36	центнер
ячмень	—»—	31	—»—
овес	—»—	20	—»—
орооһото кукуруза	—»—	50	—»—
люцернэ (үбһэн)	—»—	45	—»—
суданка (үбһэн)	—»—	37	—»—

Нимэ ургаса абаад байхада, тарилгын гектар бүхэнһөө доороо дурсагдаһан хэмжээтэй тэжээлэй единицэ гараба:

кукуруза	6700
намарай шэнисэ	4260
ячмень	3700
овес	2000
олон жэлэй ногоон	2240

Хэнэйшье мэдэхээр, кукуруза намарай шэнисэ хоёр юрэнхы шанараараа түрүүшын һууриида байна ха юм. Теэд тэдэнэр таряалан дээрэ хэр ехэ талмай эзэлнэб?

1961 ондо совхозой 13 мянган гектар таряалан нимээр хубаагдана:

намарай шэнисэ 2587 гектар гэхэ гү, али 20 процент,

орооһондо ошохо кукуруза 2054 гектар гэхэ гү, али 16 процент,

элдэб ногоон 3865 гектар гэхэ гү, али 30 процент.

Кубаниин хара хүрьһэтэ газарай гурбанай нэгэн хуби шахууе үбһэ ногоогоор эзэлжэ болохо юм аал? Аша үрэнь алин гээшэб? Кукуруза нэгэ гектарай 6700 тэжээлэй единицэ үгэдэг аад, оройдоо 16 процент талмай эзэлнэ. Харин тинхэдэнь үбһэ ногоон 2200 тэжээлэй единицэ үгэдэг аад, 30 процент эзэлээд байха юм.

Ушар нимэһээ «Кубань» совхоз үнгэрһэн жэлдэ 100 гектар талмай дээрэһээ абаһан өөһэдын үбһэ тэжээлээр хангажа, үүсэлһэн шэгнүүрээр 68 центнер мяха абаа, мүн 344 центнер һү һаагаа. Энэншье тушаан болоһон хэрэг бэшэ ааб даа. Совхозой зуун гектар талмай бүхэндэ 12 үнеэн хүртэнэ. 1960 ондо энэ совхоз 38 мянган центнер концентрированнэ тэжээл худалдажа абаа, 1961 ондо баһал 16 мянган центнер асаруулаа. Кубаниин хара хүрьһэтэ газарта нимээр ажахы эрхилжэ болохо юм аал? Зуун гектар талмай бүхэндэ 150—200 центнер мяха, 800—1000 центнер һү абажа байха бүхы арга боломжо энэ совхоздо бии. Мал ажалаа нимэ хэмжээндэ хүрэтэр хүгжөөхын тула Краснодарска хизаарай колхозууд, совхозууд оролдолго гаргаха зэргэтэй. Тинхэ зуураа эдеэ хоолой ба малай тэжээл болохо орооһо таряа улам ехээр үйлэдбэрилхэ, мүн техническэ ургамалнуудайшье талаар гүрэнэй хэрэглэмжые хүсэд дүүрэн хангаха ёһотой.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилдэг гуримай хоро хүргэдэг байһаниинь мэдээжэ. Зүгөөр энэ гуримые баримталагшад өөһэдынгөө хараа бодолһоо арсана гэжэ хэлэхын аргагүй. Тэдэнэр үсэд нэтэрүүгээр үмөөржэ оронод. Литвагай газар таряалан эрхилхэ эрдэм шэнжэлэлгын институдай бүлэг эрдэмтэдэй эльгээһэн бэшэг тухай Белоруссида болоһон зүблөөн дээрэ би хэлээ һэм. Үбһэ ногоон гээшэ малай гол тэжээл болохо ёһотой юм гэжэ тэдэнэр батална. Ушар нимэһээ мүнөө үедэ ногоо таридаг талмайгаа тэрэ зандань үлөөхэһөө гадуур, үшөө горьтой ехээр нэмээхые баадханад. Бэшэг соонь нигэжэ хэлэгдэнэ: «Бүхы газарайнгаа хахадһаа бага бэшэ хубидань үбһэ ногоо таряа һаа эгээл зүбтэй байха һэн».

Имэрхүү мэдээсэлнүүд бусадшье зарим районуудһаа ерэжэл байдаг. Энэ юу харуулнаб гэхэдэ, ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые эрид шууд орхихо тухай, хүдөө ажахыгаа аша үрэ ехэтэйгээр эрхилжэ, газарайнгаа гектар бүхэниие һайнаар хэрэглэхэ тухай хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэрилэгшэд ойлгожо абаа гэхын аргагүй.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые эгээн түрүүшынхиеэ шүүмжэлжэ байна бэшэ ха юмбибди. В. Р. Вильямсын һургаалай алдуунууд тушаа СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй болон партиин Центральна Комитедэй тогтоол 1950 ондо абтаа бэлэй. Зүгөөр тинхэдэ ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гурим бүхы дээрээ бэшэ, харин Вильямсын зарим нэгэн алдуунууд шүүмжэлэгдээ һэн. Оронойнгоо бүхы газар нютагуудта энэ гуримые ямаршье илгаагүй, таамагаар хэрэглэдэг ушар 1954 ондо ЦК-гэй пленум дээрэ баһал буруушаагдаһан юм. Тингэжэ энэ гуримые бодомжогүйгөөр хэрэглэхэ ябадалые тодорхойлбошье, бидэнэр ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые бүхы дээрэнь буруушаагаагүйбди. Бүри үни хада энээниие шүүмжэлхэ ёһотой байгаа гэжэ бүхы баримтанууд мүнөө харуулна. Вильямсын бии болгоһон, ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гурим үндэһөөрөө буруу байгаа, манай хүдөө ажахыда ямаршье аша туһа хүргөөгүй. Тиимэһээ ЦК-гэй пленум дээрэ энэ гуримые бүхы дээрэнь буруушаагаад, газараа ашаг олзо ехэтэйгээр хэрэглэжэ, пропашной болон бобово ургамалнуудые үргэн ехээр нэбтэрүүлхыень хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдые, мүн тэрэшэлэн эрдэмтэдые уряалха ёһотойбди. Тингээд байгаа һаа малай тэжээл ехээр үйлэдбэрилхэ шэнэ арга боломжонууд бии болохол, мяха, һү болон мал ажалай бусад продуктнуудшье элбэг ехээр абтахал.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримаа орхижо, хүдөө ажахыгаа ашаг олзо ехэтэйгээр хүгжөөхэ болоходомнай гүрэнэй зүгһөө нилээд ехэхэн гаргаша хэрэгтэй байна. Үтэгжүүлгэ ехээр үйлэдбэрилхэ, илангаяа пропашной ургамалнуудые элдүүрилхэ хүдөө ажахын машинануудые олоор гаргаха болонобди. Хүдөө ажахыгаа саашадань хүгжөөхэ зорилгоор нимэ капитальна гаргаша хээгүйдэмнай аргагүй.

Хүдөө ажахын үйлэдбэридэ ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримай хойшолонгуудые үгы болгохо тухай мүнөө хэлсэжэ байнабди. Теэд энэ гурим хүдөө ажахын кадрнуудые бэлдэхэ шухала хэрэгтэмнай айхабтар ехэ һаад түбэг ушаруулаа. Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримай үндэһөөр зохёогдоһон программанууд болон һуралсалай номуудаар хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые хорёод холо гаран жэл соо бэлдэжэ байнабди. Манай бүхы агрономууд Вильямсын һургаалаар хүмүүжүүлэгдэнхэй. Олон тоото эрдэмтэд, багшанаршье баһал тэрэниие алгадажа гараагүй.

Шэнэ программанууд болон һуралсалай номуудые бодомжотой һайнаар зохёохыень Хүдөө ажахын министерстводэ, Дээдэ ба тусхай дунда һуралсалай министерстводэ даалгаха хэрэгтэй. Тэдээн соонь социалистическэ хүдөө ажахые эрхилхэ түрүү дүй дүршэл согсологдохо болоно.

Эрдэм шэнжэлэлгын түрүү эмхи зургаануудта, мүн жэшээтэ ажахынуудта хүдөө ажахын мэргэжэлтэдые суглуулжа һэльбэн бэлдэхэ, эрдэмыень дээшэлүүлхэ шухала болоод байна.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые баримталдаг байһан эрдэмтэдтэ ехэ анхаралтайгаар хандаха зэргэтэйбди. Партийна организацинууд эрдэмтэдтэ туһалха ушартай. Зүгөөр ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые дэмжэхэдээ алдуу эндүү хээбди гэжэ өөһэдөө эрдэмтэд үнэн сэхээр мэдэрхэ ёһотой. Тэдэнэр энэ гуримые шүүмжэлхы нюдөөр харангүйгөөр, миил ашатай туһатай юм гэжэ байгаад баадхан дабтахадаа, колхозууд, совхозуудые үбһэ ногоо ехээр таридаг болгоо гээшэ ааб даа.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гурим тушаа өөһэдынгөө хараа бодолые эрид хубилгахыень эрдэмтэдые манай парти уряална. Зүгөөр Вильямсын һургаалые нэбтэрүүлхэ талаар олон удаан жэлдэ ажаллаһан эрдэмтэдтэ энэнь хүндэшэг байха гэжэ ойлгонобди. Өөһэдынгөө алдуунуудые шүүмжэлхы ёһоор хаража, зүб замда орохын тула ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримай буруу байһыень элирхэйлэн мэдэрхэ зэргэтэй. Энэ гуримһаа заатагүй арсаха ёһотойбди гэжэ олохон нүхэд ойлгожо абанхай. Гаргаһан алдуунуудаа шүүмжэлэн зайсуулха талаар манай эрдэмтэд өөһэдынгөө сэсэн ухаа, эрэлхэг зоригые эгээн түрүүшээр харуулжа, хүдөө ажахыгаа шэнээр эрхилхэ, хахалагдаһан газарай хэмжээгээр, мүн гаргагдаһан хүсэнэй зэргээр улам ехэ ашаг олзо үгэхэ түрүү арга дүршэл зохёолсохо үүргэтэй.

Нүхэд эрдэмтэд, энээнһээ ондоо арга үгы ха юм даа. Ямаршье хүн алдуутай хараа бодолоо баримталһаар удаан байгаа һаа, ехэ хүндэ байдалда өөрыгөө оруулдаг гэжэ дүй дүршэл харуулнал. Зүб харгы заа-һаар байтар өөрынгөө алдуунуудые шүүмжэлэн зайсуулха дурагүй, һая болтор энэ хараа бодол тухай хэлэжэ, номуудые бэшэжэ байһан хүм гээд, үсэд нэтэрүүгээр бэеэ үмөөрдэг эрдэмтэн арад зоной зүгһөө һайшаалда хүртэхэгүй. Гэдэргэ сухарингүй дабшахын орондо хэдэргэ үсэд зан гаргаа гэжэ эгээл тиимэ эрдэмтэд тухай хүнүүд хэлсэхэл.

Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые шүүмжэлһэн дээрэһээ шухала тобшолол хэхэ зэргэтэй. Хүдөө ажахын талаар эрдэм шэнжэлэлгын хүдэлмэриие зүбөөр хүтэлбэрилхэ тушаа партиин Центральна Комитет һүүлэй жэлнүүдтэ хэдэ хэдэн хэмжээнүүдые бэелүүлээ. Зүгөөр хүдөө ажахын эрдэмые хүтэлбэрилгэ манай парти, правительствын табиһан зорилгодо үшөөл хүрэнэгүй гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Эрдэмтэдые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал табиха ёһотойбди. Мүнөө бидэнэр ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримые, мүн энэ һургаал баримталагшадые сэхэ руунь гүнзэгыгөөр шүүмжэлжэ байнабди. Зүгөөр энэ гуримые хүдөө ажахын бүхы эрдэм һургаалтай адлидхан сасуулжа болохогүй. Хүдөө ажахын талаар ажалладаг манай эрдэмтэд айхабтар ехэ юумэ хээ. Совет хүдөө ажахын эрдэмые, дүй дүршэлые арьбадхан нэмээһэн элитэ ехэ биологуудай, селекционернүүдэй, агрономуудай нэрэ алдар бүхы орон соогоо мэдээжэ болонхой.

Т. Д. Лысенко, К. И. Скрябин, В. С. Пустовойт, П. П. Лукьяненко, Ф. Г. Кириченко, Б. Н. Соколов болон бусад эрдэмтэдые нэрлэхэ хүсэлтэй байнаб. Эдэ дүй дүршэл ехэтэй эрдэмтэдэй хойноһоо залуушуул, шэнэ бэлигтэн хүдөө ажахын эрдэмэй али бүхы һалбаринуудта урган гаража байхаар хэрэг ажалаа табиха ёһотойбди. Бодото байдал, хэрэг ажал һайса мэдэдэг, шухала теоретическэ бэлэдхэлтэй хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй дундаһаа шэнэ хүсэнүүд хүдөө ажахын эрдэмэй бүхэсоюзна академидэ, эрдэм шэнжэлэлгын институдуудта, туршалгын станцинуудта саг үргэлжэ нэмээгдэжэ байхынь тула тусхай хэмжээнүүдые бодомжолжо үзэмөөр.

Зарим нэгэн эрдэмтэд, тэрэ тоодо хүдөө ажахын эрдэмэй бүхэсоюзна академиин академигүүд үндэр ехэ нэрэ зэргэ зүүжэ ябабашье, хэдэн олон жэл соо үйлэдбэридэ ямаршье туһа нэмэри үзүүлнэгүй, эрдэмэй талаар ямаршье тодорхой асуудал шиидхэдэггүй байна. Энээниие яашье тэсэжэ болохогүй. Жэшээлхэдэ, И. Д. Лаптев, С. Ф. Демидов гэхэ зэргын эрдэмтэд хүдөө ажахын эрдэмдэ ямар туһа хүргөөб даа? Тинхэ зуура тэдэнэр үнэхөөр һунгагдаагүй, харин академигүүд болгогдожо томилогдоһон байгаа. Энэнь академиин уставые сэхээр эбдэһэн ушар болоно. Хүдөө ажахын эрдэмэй академиин нинтэ суглаан нимэрхүү эрдэмтэд тухай һанамжаяа хэлэхэ зэргэтэй, хэрэг ажалые болон эрдэм һургаалые хүгжөөхэ талаар ямаршье нэмэри оруулдаггүй хүнүүд академигүүд зандаа үлэхэ ушартай гү, али үгы гү гэжэ тодорхойлхо юм ааб даа.

Заримдаа нютагай партийна, советскэ организацинууд эрдэм шэнжэлэлгын эмхи зургаануудта ажаллахынь тула хүнүүдые дэбжүүлхэдээ ёһотой шанга эрилтэ табидаггүй. Бодото ажал дээрэ буруутаһан хүниие хайшань эльгээлтэйб? Эрдэм шэнжэлэлгын ажалда эльгээхэ гэһэн шиидхэбэри гаргадаг. Теэд шэнжэлэлгымнай эмхи зургаан ажалһаа гаргуулһан хүнүүдэй заһарха һургуули бэшэ ха юм.

Имэ жэшээнүүдые харуулая. Хэдэн жэлэй урда тээ Новосибирскэ областьдо ошоод ябатараа Барабинска талын Гандиченска совхоздо хүрэбэб. Энэ совхозой директорээр нүхэр Мошкарев ажаллажа байба. Совхозой таряалан дээгүүр ябажа байхадаа хүсэд залааһан хара таряанай сабшагдашоод хэбтэхые харабаб. Теэд совхозой хүдэлмэришэд нимэ удхатай бэшэг намда дамжуулан үгөө һэн: манай эндэ яһала һайн хара таряан ургаад эдеэшэжэ байһан юм, теэд директорнай үбһэн болгожо сабшуулжархёо. Нүхэр Хрущев, энээн тушаа танай анхаралые хандуулнабди.

Ямар ургамалые эгээн һайн, ашаг олзо ехэтэй гэжэ һананабта гэһэн асуудал совхозой директор нүхэр Мошкаревто табигдаһан байгаа. Тэрэ нигэжэ харюусаба:

— Могар гэжэ ногоон ааб даа. Ногоон хаданьгүрэншье абадаггүй. Хэрбээ орооһото ургамал таряа һаа, заатагүй гүрэндэ худалдаха болоно ха юмбибди.

Нүхэдүүд, коммунист хүн аад нигэжэ хэлэжэ байна бшуу. Хара таряагаашье баһал айгаад сабшуулжархёо ха юм, орооһон гараа һаань гүрэндэ тушааха болоно гүб гэжэ зүрхэ алдаал. Теэд удааншье болонгүйгөөр энэ совхозой хүтэлбэрилэгшэ ажахыгаа бусайдуулаа, нэрэ хүндэеэшье алдаа. Тэрэниие ажалһаань гаргаад, областиингоо Дупленскэ совхозой главна агрономоор мэнэ гэһээр томилжорхёо. Баһа энэшье ажалдаа нүхэр Мошкарев тогтожо бираагүй. Теэд хайшань эльгээгээ гэжэ һананат? Эрдэм шэнжэлэлгын ажалда. Энэ хүн мүнөө Сибириин хүдөө ажахын эрдэм шэнжэлэлгын институдай туршалгын ажахыда хүдэлнэ. Ажахыгаа хайша хэрэг халирхайгаар хүтэлбэрилхэ талаар колхозууд, совхозуудта өөрынгөө дүй дүршэл дамжуулан үгэжэ байгаа юм ааб даа.

Баһа нэгэ нимэ жэшээ бии. Ставропольско ...рай колхозой түрүүлэгшэ нүхэр Лыскиниие ... нүхэдүүд һанана ёһотой. Энэ хүн, сэхэ руунь ...дэ, хуурмаг хэрэг ябуулдаг байшоо ха юм. Ко...нигууд тэрэниие ажалһаань гаргажа хаяа. Теэд ...кин хайшаа ошоо гэхэ байнат? Баһал эрдэм ш...лэлгэдэ. Энэ нүхэр Владимирска областьдо обл... туршалгын станциин директорээр ажаллажа ... юм, харин мүнөө Хүдөө ажахын министерствын ... шэнжэлэлгын институдуудай нэгэндэ элдэб ург...нуудые туршажа үзэдэг таһагай үйлэдбэриие ... болонхой.

Эрдэм шэнжэлэлгын эмхи зургаануудые һайн... гэжэлтэдээр хангаха хэрэгтэ бодомжотойгоор ...ха хэрэгтэй. Эдэ эмхи зургаануудай хүдэлмэриие ...жаруулха гээшэ манай нийтэнартийна хэрэг. Туршалгын станцинууд тухай онсо анхарал т... зэргэтэйбди. Эдэ эмхи зургаанууд колхозууд ... совхозуудай үйлэдбэридэ эгээн дүтэ байдаг ха ...

Туршалгын станци гээшэ эрдэмтэдэй хүдэлм... хэмжээе элирхэйлэн харуулдаг, тэдэнэй һург...хэр зэргэ үнэн зүб байһые гэршэлдэг. Эрдэм ух... тобшололнууд нэгэн гэбэл зүб гэжэ элирдэг, ... дүй дүршэлөөр буруушаагдадаг. Эрдэм ухаана... зүб хараа бодол баримталдагыень, арад зонд... рэн түрэдөө ямар туһа хүргэдэгыень туршалгын... цинууд гү, али туршалгын ажахынууд эли ... гэршэлхэ ёһотой бшуу. Эрдэм шэнжэлэлгэдэ, ... ажахы хүгжөөхэ хэрэгтэ бүхы наһаяа зорю... арадай дунда эгээл хүндэтэй эрдэмтэд турш... станцинуудые хододоо хүтэлбэрилдэг байгаа.

Юрьев Василий Яковлевич 1909 онһоо 1962 о... рэтэр, ондоогоор хэлэхэдэ, хахад зуун жэлһэ... хугасаа соо Харьковска селекционно станциие ... бэрилөө. Эндэ байха зуураа элдэб ургамалнууд... сортнуудые бии болгоо, тэдэнь мүнөө хэдэн ми... гектарта таригдана.

Лисицын Петр Иванович хори гаран жэл соо ... тиловско туршалгын станциие ударидаа. Тэрэнэ... болгоһон хара таряанай, гэршүүхын болон бус... гамалнуудай сортые бүхы орон доторнай мэдэ...

Рудницкий Николай Васильевич дүшэн жэлэй ...ша дотор таһалгаряагүйгөөр Кировскэ областьдо ...шалгын станциие хүтэлбэрилөө. Тинхэ зуураа ... хүдөө ажахын эрдэмые өөрынгөө шэнжэлэлгэн... нилээд баяжуулаа.

Константинов Петр Никифорович 17 жэл соо ...нокутска болон Кинельскэ туршалгын станцин... толгойлоо. Элитэ ехэ селекционер, агроном байһа... мэдээжэ болонхой.

Кулжинский Сергей Пантелеймонович хори ... жэл соо Носовско туршалгын станциин дирек... ажаллаа. Энэ станци 1920—1925 онуудта тэжээл... гамал байһан хартаабхые сахарай свёклоор, ... вёор һэлгүүлхэ тушаа зоримгой туршалгануудые ...жэ, жэгтэй һайн үрэ дүн туйлаа.

Ротмистров Владимир Григорьевич — энэ элит... агроном хорин табан жэл шахуу Одесскэ обла... туршалгын ажахые даажа байгаа. Тинхэ зуура... рономиин талаар хэдэ хэдэн шэнэ дурадхалнуу... тодорхойлон оруулаа.

Нүхэдүүд, харана гүт, ямар хүнүүд турш... станцинуудай директорээр ажалладаг байгааб. ... зүб ха юм. Бусад ондоо ажалһаа хаюулһан хүн... бэшэ, харин бэлиг шадабаритай селекционерну... агрономуудые, биологуудые туршалгын станци... эльгээдэг заншалтай болохо ёһотойбди.

Хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилгэ ... хэхэ тухай Коммунистическэ парти дэлгэрэнгы ... зохёогоо. Энээниие бэелүүлхэ хэрэгтэ манай ... тэд нэрэ түрэдөө хүрэмэ оруулалта хэхэ уял... Хүдөө ажахын эрдэм шэнжэлэлгые мүнөө үедэ ... асуудалнуудта шэглүүлхэ шухала байнаб? Би... саашадаашье үрэһэнэй ажахые, селекционно ... мэриие нарижуулха ёһотойбди, элдэб газар ... гуудайнгаа онсо илгаада тааруулжа, хүдөө аж... ургамалнуудай шэнэ сортнуудые түргэнөөр бии... гохо зэргэтэйбди. Элдэб хорхой шабхайда, ... үбшэнүүдтэ диилдэхэгүй, ургаса ехэтэй сорт... бии болгохо зорилготойбди. Украинын, централь... ра хүрьһэтэ болон хара хүрьһэтэбэшэ областьн... колхозууд ба совхозууд, хюруу хүйтэндэ орол... сортын шэнисэ бии болгохыень селекционерну... хүлеэнэ. Жэл бүхэндэ хэдэн миллион гектар ... таригдаһан үбэлэй ургасын хүлдэжэ үхэдэг дэ... манай үйлэдбэри айхабтар ехэ гарзада ороно. ...

Сибириин болон Казахстанай колхозууд, боло... хозуудта. ган гасуурта тэсэбэритэй аад, ургаса ... үгэдэг сортнууд хэрэгтэй. Бобово ургамалнууды... бэг ехээр тарижа байһан мүнөө үедэ горохын, ... лэй бобын һайн сортнууд хэрэгтэй.

Кукуруза тарижа байһан шэнэ газар нютаг... эдеэшэһэн буурсагуудые суглуулан абахын тул... гөөр болбосордог сортнууд хүдөө ажахыдамнай ... хала болоод байна гэжэ энээнэй урда тээ тэм... һэмди.

Сахарай свеклын, хлопчатнигай, леной, ко... гай, люпинэй, фасолиин, хартаабхын, цитрусо... лон бусад ургамалнуудай эрхим һайн сортнууды... болгохын тула селекционернүүд ехэ анхарал та... болоно.

Малай үүлтэр һайжаруулха хэрэг манай ... ажахын эрдэмэй хойшолуулашагүй зорилго м... жээл болоод хүсэ багаар гаргашалаад, ... мическа ашаг олзо ехээр оруулхын тула ... абалгые түргэдхэхэ зорилгоор мал ажал дээрэ ... дэг манай эрдэмтэд үүлтэр һайтай, түргөөр ... адуу мал түлжүүлэн гаргаха зэргэтэй. Һүнэй т... гые дээшэлүүлхэ талаар академик Т. Д. Лыс... хэжэ байһан хүдэлмэриие заатагүй дэмжэхэ шу...

Химиин талаар, хүдөө ажахые оньһожоруул... лаар ажалладаг манай эрдэмтэд хүдөө ажахын ... тые үшөөл ханганагүй. Сахарай свекло, харт... огородой эдеэ хуряаха мүртэй һайн машинатай... хүрэтэр болоодүйбди. Таряан ажалдашье комп... ёһоор хуряалга үнгэргэхэ асуудал хүсэд дүү... шиидхэгдээгүй. Илангаяа малажал дээрэ хүндэ... хүдэлмэри оньһожоруулха хэрэг ехээр гээгдэн... дөө ажахые химизацилха, үрэ ехэтэй элдэб үтэ... гэ бии болгохо асуудалнууд аали нобшоор ши... дэнэ.

Мүнөө үедэ эрдэм ухаанай, оньһон техникы... лалтада түшэглөөгүй һаа, хүдөө ажахые ура... һайнаар эрхилжэ болохогүй. Хүдөө ажахын эр... манай парти саашадаашье хүгжөөхэ, али бүхы... дэмжэхэ байна, эдеэ хоолой зүйлнүүдые ехэ... тула хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэй ... амжалтатайгаар тэмсэхыень эрдэмтэдые ур... байнабди.

Хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ асуудалнууд. Хүдөө ажахые удари... комитет ба колхоз, совхозуудай үйлэдбэриин захиргаануу...

Нүхэдүүд! Арад зоной хэрэглэмжэһээ дулдыдажа, гүрэнэй эрилтын хэмжээгээр хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилэн гаргаха гэһэн тон шэнэ зорилго коммунис байгуулалтын мүнөөнэй шатада манай парти колхозууд, совхозуудай үмэнэ табина. Ногоо тарилсажа газар таряалан эрхилхэ гуримай дэлгэрһэн үедэ тарилгынгаа талмай дээрэһээ хэды шэнээн орооһо таряа, мяха, һү болоод бусад продуктнуудые үйлэдбэрилжэ шадахаб, тэрээн дээрэһэ... ложо энээнһээ урагша колхозууд, совхозуудта ... ри үгэдэг байгаабди. Теэд нимэл арга боло... байһан хадаа гээд, оронойнгоо хэрэглэмжые ... хангахагүйшье түсэб эдэ... хоолой талаар тогто... дог бэлэй.

(Үргэлжэлэлынь 7-дохи нюурта)

БУРЯТ ҮНЭН
6-дахи нюур

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэлэл

...о тарилсажа газар тарялан эрхилхэ гуримые ...үдөө ажахыгаа ашаг олзо ехэтэйгээр хүгжөө...од байхадамнай, үйлэдбэриие оньһожоруулха ...эй дээшэлһэн үедэ кукуруза, горох, бобы, са...ёкло болон морковь тарижа малдаа эдюулдэг ...омнай ушар байдал гансата хубилжа байна. ...эрилтын ёһоор хүдөө ажахын продуктнуудые ...илгэ эмхидхэхэ бодото арга боломжо бии

...р хүдөө ажахыгаа хүтэлбэрилжэ һураагүй ...й эдэ арга боломжонуудһаа ямаршье үрэ гара... Юрэнхы дээрэнь ударидаха тухай бэшэ, харин ...жахын үйлэдбэриие залан хүтэлхэ тухай хэ...элтэйб. Хүдөө ажахые юрэнхы дээрэнь хүтэл...эг эмхи зургаанууд манда балай үсөөдэнэгүй. ...одорхойгоор залажа, үйлэдбэри болон бэлэд...мхидхэдэг, колхоз, совхозуудай хэрэгтэ гүнзэ...оролсожо, газар тарялангаа ашагтай олзо...р ажахы бүхэнэй эрхилхэ ябадалые шэглүүлхэ ...э захиргаан манайда огто үгы. Теэд Совет ...мандажа байһан бүхы жэлнүүдтэшье байгаа...үдөө ажахымнай дутуу ядуугаар хүтэлүүлдэг ...мүнөөшье байһаар.

...э ажахын министерство гэжэ бии ха юм гээд ...үхэдүүд асуухадаа болохо. Тэрэншье зүб. ...сар хэды жэлдэ байнаб, тэды жэл соо хү...хыншье министерство баһал оршодог. Зүгөөр ...истерство хүдөө ажахые хэзээдэшье залан ...түй байгаа. Манай советскэ министерствын ...бүридэлынь хаанта Россиин газар тарялан...истерствэһээ балай илгаагүй байгаа. Тэрэ ха...эб захяа заабари бэшээд лэ, бодото үйлэдбэ...оройдоошье оролсодоггүй бэлэй.

...элэһэнээ гэршэлхын тула 1894 ондо Россидо ...газар тарялангай министерствын юрэнхы бү...э һануулха хүсэлтэйб. Тиихэдэмни манай хү...ахын министерство тэрэ үеынхиһээ гол түлэб ...амжална гэжэ обёорхо байхат. Хаанай үедэ ...ерствын бүридэл ниимэрхүү байгаа. «Хүдөө ...министерствые байгуулга. Гол заабари тог...д» гэжэ нэрэтэй хуулита ном дээрэһээ барим...ень абанхайб. Хүдөө ажахын министерствэ...жэ тэрэ ном дотор хэлэгдэнэ,— юун оролсо...эл: министр, министрэй гурбан нүхэдүүд, үгы...а орлогшонор; газарай главна комитет; минист...ет; хүдөө ажахын совет; ой модо хамгаалха ...комитет; уһанай хүсые эрхилхэ комитет; юрис...ьтай ба архивтай министрын канцеляри; глав...иргаанууд гэхэдэ: а) газар эсхэмжэлгын; ...р таряалангай; в) гүрэнэй зөөриин; г) нюта...иргаанууд.

...й министерствын бүридэл юугөөрэз илгаатайб ...суудал гарана. Хүдэлмэрилэгшэдэйнгээ тооһоо ...утээрэзшье илгаагүй. Хаанай министр гурбан ...эй гэхэ гү, али орлогшонортой байгаа гэжэ дуу...юмта. Харин манай министр нэгэн үедөө 14 ...нүхэдүүдтэй агша бэлэйл. Хаанай министерст...0 ноёд һайдууд хүдэлдэг һаа, манайхинай ми...твэдэ 1954 ондо зүгөөргүй олон байгаа һэн. ...нһээ бэшээр хамаг бүридэлынь гансал гаршаг ...э илгаатай. Хаанай министерствэдэ уһанай хү...илхэ комитет гэжэ байгаа һаа, манайда глав... гэжэ бии; хаанай министерствэдэ ой модо ...лха главна комитет байгаа һаа, манайда ой ...й ажахын главна захиргаан бии; хаанай ми...твэдэ министрын дэргэдэхи совет гэжэ байгаа ...манайда министерствын коллеги гэхэ мэтээр лэ ...ошоно.

...истерствын үүргэ тушаал тухай мүрдэхэ болоо ...рдохи Николайн баталһан заабари тодорхойл...олдосотой һайнаар хэн нэгэн буулгажархиһан ...бшуу.

...заабари тодорхойлгоһоо зарим нэгэн жэшээ... харуулхыемни зүбшөөгыт.

...э ажахын министерствын үүргэ тушаалтай ...улан тэрэнэй зорилгонь иимэ гэжэ хэлэгдэлэ: ...ай хуулиин үндэһөөр бусад түрэлтэдые, хүдөө...им уладые газараар хангаха; 2) газарыень ...элдүүлхын тула хүн зондо хубаарилан таһал...оной хэрэглэмжые хангаха зорилготойгоор гү...газар худалдаха; 4) зөөдэлэй хэрэг эрхилхэ; ...е ажахын бүхы һалбаринуудта бүтээсэ ехэд...йжаруулха талаар хэмжээ абаха; 6) хүдөө ...н талаар эрдэм шэнжэлгын, туршалгын хүдэл...хүгжөөхэ, түрүү арга дүршэл ажабайдалда ...үлхэ; 7) шэнжэлгын, туршалгын хүсөөр олдо...шэлые зоной дунда үргэнөөр дэлгэрүүлхэ; ...ө ажахые эрхилхэ ашагтай олзотой, түрүү ар...элые бүхы аргаар дэлгэрүүлхэ; 9) хүдөө ажа...һаламжые эрхилхэ, тэрэниие зүбөөр табиха, ...хэ хэмжээ абаха; 10) эдэ бүхы асуудалаар ...рствын тоо баримтануудые суглуулан няг...

...дань энэ заабари тодорхойлгоһоо министрын ...хэтэй байһые мэдэжэ болоно:

...гэ департаментһаа гү, али таһагһаа юрэнхы ...нуудые, хэрэг дансые нүгөөдэдэнь шэлжүүлэн ...;

...дөө ажахын захиргаануудай хоорондо мүнгэн ...хубааха;

...истерствын болоод хүдөө нютагуудай ту... нюурнуудые һэлгүүлэн томилхо;

...эб янзын захяа заабари гаргаха.

... советскэ министерствын уялганууд энэ хэ... үүргэнүүдһээ илгаатай гү? Юрэнхы дээрээ ...илгаагүй, зүгөөр энэ хэрэгэй социальна та...бана бэшэб. Манайшье Хүдөө ажахын мини...о баһал тиимэ хэрэгүүдые бүтээдэг байгаал: ...зөөри баридаг, хубаарилдаг. Хэрэг данса..., нэгэ захиргаанһаа нүгөөдэ руу элдэб ту...лжүүлдэг һэн, эсэстэнь захяа заабари гар...йшаан дурадхадаг байгаа.

... орон дотор Октябриин революци илажа, ...жахыдашье ёһото хубисхал болоо; таряаша...архай жэжэ ажахын орондо асари томо со...ческэ ажахы байгуулаабди. Тиигэн гэһээнь ...е хүтэлбэрилхэ зургаанай бүридэл хүүша...а орходоо оройдоо хубилаагүй шахуу.

...эй захиргаание, тэрэ тоодо хүдөө ажахые ...илхэ захиргаание эрид шууд хубилган шэ... шухала байһан тухай Владимир Ильич Ле...уулга хэдэг байгаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. ...най захиргаан хэдэ хэдэн газарнуудтаа ...үеынхиһээ үндэһэлэн абтанхай, тиигээд халта ...етскэ янза түхэл оруулахай» гэжэ нэгэ хү...соогоо Владимир Ильич сэхэ бэшэһэн юм.

...Ленин манай гүрэнэй захиргаанай дутуу дун...е шүүмжэлхынгээ хажуугаар хайшан гээд ...а хүтэлбэрилхэ ёһотойб гэжэ заадаг байгаа. ...тогтоол гаргажа номнол хэдэг сагнай үнгэ...э тэрэ бэшэһэн байгаа.—Бодото хүдэлмэ...ахын болон соёл болбосоролой талаар ёһото ...ые арад зомнай ойлгожо, сэгнэлтэ үгэхэ зэр...Ленинэй үшөө нэгэ заабариие һануулха хү... «Элдэб тогтоолнууд манайда дүүрэшоо, — ...П(б)-гэй X бүхэроссийска конференци дээрэ ...р Ильич хэлэһэн юм,—тэдэниие бултыень ...а байтагай, хэншье суглуулжа диилэнэгүй. ...элдэб тогтоолоор дашуурха бэшэ, харин хэ...а хэхэ ёһотойбди. Буржуазна байгуулалтын ...эг ажалыень гүрэнэй органууд бэшэ, харин өөһэдөө эзэдынь хүтэлдэг байгаа. Зүгөөр манайда ажахымнай хэрэг—бүгэдэнийтын хэрэг болонхой. Энэ хадаа манда эгээл һонирхолтой политика мүн болоно».

Ажахыгаа хүтэлбэрилхэ талаар гүрэнэй захиргаанай дүүргэхэ үүргые Ленин эгээл иигэжэ ойлгодог байгаал. Элдэб тогтоол, заабари гаргаха бэшэ, харин эрдэм ухаанай, түрүү дүй дүршэлэй үндэһөөр үйлэдбэриие сэхэ эмхидхэхэ гээшэ зүбөөр хүтэлбэрилгын шухала зүйл болоно.

Хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ захиргаанай бии болгогдохо үедэ Владимир Ильич Ленинэй энэ заабариин бэелүүлэгдээгүй байһаниинь гэмшэлтэй. Тиимэһээ хүдөө ажахын үйлэдбэриие хүгжөөхэ тодорхой зорилгонуудые бэелүүлхэ талаар дутуунууд гараһан байна.

Хүдөө ажахыгаа хүтэлбэрилхэ захиргаание бидэнэр үндэһөөрнь хубилгаха зэргэтэйбди. Тодорхойлон хэлэбэл, тэрэниие дахин шэнээр бии болгохо ёһотойбди.

Хүдөө ажахын органуудые шэнэдхэн табиха талаар һүүлэй үедэ партиин Центральна Комитедэй, Советскэ правительствын хэһэн элитэ хүдэлмэриие мэдэжэ байнат. Хүдөө ажахын министерствые оройдонь хубилгаабди. Мүнгэ һомолхо, хүдөө ажахые материально-техническэ талаарнь хангаха, тоо бүридхэл ябуулха гэхэ зэргын үүргэнүүдһээ сүлөөлһэн байнабди. Хүдөө ажахын эрдэмые хүгжөөхэ, тэрэнэй туйлалтые болон түрүү дүй дүршэлые үйлэдбэридэ үргэнөөр нэбтэрүүлхэ ябадалда Хүдөө ажахын министерствын анхаралые гол түлэб хандуулха хэрэгтэй гэжэ ЦК мэдэрбэ.

Хүдөө ажахын министерствын мэдэлһээ «Союзсельхозтехника» илгажа гаргагдаһан байна. Энэншье зүбтэй. МТС-үүдые шэнэдхэн хубилгаһанай һүүлээр машина, техникээр хангалгын гуримые ондоо болгохо ёһотой байгаа бшуу. Элдэб машинануудые энээнэй урда тээ хубаарилдаг байгаа һаа, саашадаа колхоз, совхозуудай бодото хэрэглэмжые хараада абажа, тэдэниие худалдаа эмхидхэхэ ёһотой болобо.

Бэлэдхэлэйшье захиргаание баһал шэнэдхэхэ шухала гэжэ ЦК тоолоһон байна. Тэндэхи хүдэлмэрилэгшэд эдеэ хоолой зүйлнүүдые гансал бэлэдхэхэ бэшэ, харин үйэдбэриинь эмхидхэхэ талаар колхозууд, совхозуудта туһалха зэргэтэй.

Тиигэжэ хүдөө ажахын органуудые шэнэдхэн хубилгаашье һаамнай, бодото үйлэдбэридэ, колхозууд, совхозуудые сэхэ хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ эдэ бүгэдэмнай оройдоо хүрөөгүй гэжэ хэлэхэ ушартай. Энэмнай эгээн шухалань ха юм даа. Хүдөө ажахые ёһотоор хүтэлбэрилжэ, колхоз, совхозуудта хүрөөгүй һаамнай, ажахы бүхэнэй арга боломжые дүүрэнээр ашаглахын тула зохихо нүлөө үзүүлээгүй һаамнай хамаг бүхы түсэб хараануднай хии талада үлэхэдээ болохол.

Машинно-тракторна станцинуудые шэнэдхэн табижа, колхозуудта техникэ худалдаһанай һүүлээр хүдөө ажахын үйлэдбэридэ тогтоһон шэнэ эрхэ байдалые манай олохон партийна, советскэ органууд хүсэд һайнаар ойлгоогүй. Хүдөө ажахын үйлэдбэриин хүсэнүүдые бүри ехээр хүгжөөхэ зорилгоор газар тарялан машина техникэ хоёрые нэгэ гарта, колхозуудай гарта хамта дээрэнь барюулжа, үүсхэлтэй оролдосотойгоор үйлэдбэриеэ эрхилхэ, газараашье, техникээшье ашаглаха талаар харюусалгыень дээшэлүүлхэ арга боломжо олгохын тула энэ хубисхалта хэмжээн бэелүүлэгдэһэн байгаа.

Машинно-тракторна станцинуудые шэнэдхэн хубилгаад байхада колхозно үйлэдбэриие эмхидхэхэ талаар партийна, советскэ хүдэлмэрилэгшэдэй харюусалгань бага болоогүй, харин бүри дээшэлээ ха юм. Энээнэй урда тээ колхозно үйлэдбэриие эмхидхэхэ үүргэ зарим нэгэн талаараа МТС-үүдтэ тохогдодог байгаа һаа, колхозуудай ургаи хүгжэһэн шэнэ эрхэ байдалда тэдэнэй ажал хэрэгые хинан шалгаха, ударидаха бүри ондоо арга оно хэрэгтэй байна. Тиихэзуура колхозно үйлэдбэриие партийна, советскэ органууд хуушан янзаар, МТС-үүдэй шэнэдхэн хубилгагдахын урда тээ байгшадал адляар хүтэлбэрилһэн зангаараа.

Һүүлэй жэлнүүдтэ ороohо таряа болоод мал ажалай продуктнуудые үйлэдбэрилхэ талаар совхозуудай үүргэ элитэ ехээр дээшэлээ, тиимэһээ хүдөө ажахые хүтэлбэрилгые шэнэдхэн табиха шухала эрилтэ гаранхай. Шэнэ газар элдүүрилхэтэймнай хамта хэдэхэн жэл соо орон доторнай гурбан мянга гаран томо совхозууд эмхидхэгдээ. Тиимэһээ совхозой үйлэдбэриие тодорхойгоор, хэрэг ажалыень һайса мэдэжэ хүтэлбэрилхэ эрилтэ табигдана.

Мүнөө байгааша гуримаар хүтэлбэрилхэдээ колхоз, совхозуудай үйлэдбэриие эмхидхэхэ талаар ёһотой нүлөө үзүүлжэ шаданагүйбди. Бидэнэр юрэнхы дээрэнь уряалжа байгаад, элдэб зүблөө зарланабди, яһала барагтай шиидхэбэринүүдыешье заримдаа абанабди. Тиигээд саашань юун болоноб?

Энэ хараалагдаһан даабари түсэбэй дүүргэлтые хангаха ёһотой орган гэжэ манда үгы ха юм. Бидэнэр харин «нүхэдүүд, урагшаа дабшаял!» гэжэ уряалаад лэ дүүрэшэнэ ха юмбибди. Теэд хэн, хайшан гэжэ урагшаа дабшааб, бүхы отрядууд һуурин һаа хүдэлөө гээшэ гү, шухала хэмжээнэй продуктнуудые үйлэдбэрилхын тула хамаг бэлэдхэл хэгдээ гү? Энээн тухай хэншье мэдэнэгүй, харюусалгашье һуранагүй, хэнһээшье һураха аргагүй.

Колхозууд болон совхозуудай үйлэдбэриие хүтэлбэрилгын асуудалнууд мүнөө үедэ түрүүшын зэргэдэ табигдана. Хүдөө ажахын үйлэдбэри тухай хэлэхэ болоо һаа, манайда колхозууд болон совхозууд дотор амяа хараһан шэнги байдал бии болоо, гүрэнэй органуудай зүгһөө эдэбхитэй хамааралга болоногүй, үйлэдбэриин ябасада үдэр бүриин нүлөө үгы байна. Амяа харалга тухай хэлэхэдээ, би гүрэнэй түб газарай захиргаае, гүрэнэй заршамые хараада абанаб. Колхозууд дотор өөрэ янзын, таарахагүй байдал бии болонхой гэжэ хэлэхэ байгааб.

Уставайнгаа ёһоор хүдөө ажахын артель бэеэ дааһан кооперативна организаци мүн байһыень таанар һананат. Уставай ёһоор колхозууд өөрынгөө үйлэдбэриие кооперативай гэшүүдэй өөһэдэйнь зохёоһон дүримэй болон түсэбэй ёһоор эрхилнэ. Бодото дээрээ юун болоно гээшэб? Бодото дээрээ бидэнэр кооперативай ажабайдалда хамааралсанабди, кооператив ямар ургамалнуудые хэды шэнээн тариха байһыень һая болотор тодорхойлдогшье байгаабди. Үнэхөөрөөшье мүнөө түсэблэлгын шэнэ гуримай ёһоор колхозой ямар ургамал, хэды шэнээн тариха ёһотой байһыень гүрэнэй органууд тодорхойлногүй. Зүгөөр кооперативай ямар продуктнуудые хэды шэнээн худалдаха байһыень бидэнэр тодорхойлнобди. Гүрэнэй тогтоогдомол сэнгээр хүдөө ажахын продуктнуудые бидэнэрэй хэды шэнээн худалдажа абаха гээшэ колхозуудта шухалын шухала асуудал болоно.

Кооперативай правлени ямар хүнүүдһээ бүридэхэб, түрүүлэгшээр хэниие һайшаан дурадхахаб гэһэн асуудал шиидхэхэ мэтээр нютагай органууд кооперативай ажабайдалда хамааралсана. Партийна организацинууд колхозуудай түрүүлэгшэнэрые олон ушарта городуудһаа эльгээнэ. Тиихэдэ тэдэнэрэй салин хүлһэн гүрэнэй хүзүүгээр тогтоогдоно. Ёһо баримталан бодожо үзөө һаа, иимэ асуудал табижа болохо байна: бидэнэр яахадаа колхозой түрүүлэгшэдэ гүрэнэй хүзүүгээр салин хүлһэ түлэхэ ёһотой гээшэбибди? Колхоз гээшэмнай кооператив мүн, тэрэнэй ажахы кооперативай зөөри мүн. Энэ юумэн бидэнэртэ хамаагүй шэнги болоно. Зүгөөр кооперативуудай ажабайдал, ажал-ябуулга болон хүгжэлтэнь үнэхөөрөө бидэнэрые һонирхуулна. Юундэб гэхэдэ, арадай жаргалта байдал тэдэнэй амжалтатай хүдэлмэриһөө нилээд дулдыдаха байна бшуу.

Партимнай энэ талаар ёһо тэды юумэ бирамталнагүй. Кооперативууд дотор экономическа финансова хүшэр хүндэ байдалай тохёолдохолонь, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэд туһаламжа эрижэ гүрэндэ хандадаг байха юм. Тэдэнэр тиимэ туһаламжа гансашье гуйхэ бэшэ, мүн туһаламжа эрихэ эрхэтэйбди гэжэ тоолодог. Бидэнэр тиимэ туһаламжа хүнгэлэлтэтэйгөөр хүргэнэбди. Үсөөн бэшэ ушарта гүрэнэй үгэһэн урьһаламжые кооперативууд бусаадаггүй, тиихэдэнь бидэнэр энэ үриие нэхэнгүй орхидог байнабди. Коопераци гүрэн хоёрой хоорондохи харилсаануудые хамааралсахагүй гуримаар ябуулжа болохогүй. Кооператив гүрэн хоёрой хоорондохи харилсаанай иимэ үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаа һаань, кооператив уриһаар абаһан юумэнэйнгээ түлөө сүүдэй гуримаар харюусаха, үриеэ өөрынгөө зөөри худалдажашье түлэхэ зэргэтэй. Энэ ушар тиимэ кооперативуудые панхаруутуулха байгаа бшуу. Бидэнэр иимэ юумэ хэжэ шадахагүй байнабди. Юундэб гэхэдэ, энэ хадаа үмсын зөөритэй капиталис гүрэнэй хуули ёһо мүн болоно.

Ажахын кооперативна гуримые, тэдэнэй үйлэдбэри хүтэлбэрилгын зорилгонуудые манай зарим хүдэлмэрилэгшэд буруугаар ойлгоно. Колхоз гээшэ коопераци мүн болодог хадань, тэрэнэй хэрэгтэ хамааралсажа болохогүй гэжэ зарим хүтэлбэрилэгшэд тоолодог. Зүб юумэн хаана гээшэб? Нэгэ талаһаа, бидэнэр кооперативай ажабайдалай олон хэрэгүүдтэ сэхэ хамааралсанабди, нүгөө талаһаа,— продуктнуудые үйлэдбэрилхэ хэрэг эмхидхэхэ тухай, тайлбарилан хэлэбэл, колхозой ажабайдалай шиидхэхы зүйл тухай асуудал болоходонь, бидэнэр кооперативай хэрэгтэ хамааралсажа болохогүй гэдэг байнабди. Бодото дээрээ иимэ юумэн юундэ хүргэнэб? Колхозуудай олохон хүтэлбэрилэгшэд ажахые буруугаар хүтэлбэрилнэ, үйлэдбэриие буруугаар эмхидхэнэ, газарые хангалтагүйгөөр ашаглана, газарай үгэжэ шадамаар юумые нилээд дутуу абана.

Кооперативууд доторхидол адляар олохон совхозууд дотор үйлэдбэри эмхидхэлгэдэ харюусалгагүйгөөр хандана. Совхозууд гээшэ гүрэнэй предприятинууд мүн болодог дээрэһээ гүрэнэй аша хэрэгые наринаар сахиха, ажахыгаа түсэбэй ёһоор эрхилхэ ёһотой шэнги байбашье һаа, бодото дээрээ совхозууд дотор мүн лэ амяа хараһан ажахы эрхилэгдэнэ. Ногоо тарилгын гурим наринаар баримталдаг совхозууд бии; энэ гурим баримталдаггүй совхозуудшье бии. Зарим совхозууд дотор ногоонууд 50 процент, зариманданъ —10 процент таригдана; нэгэ совхоз зуун гектар газарһаа 75 центнер мяха абана, тиихэдэ нүгөөдэнь таба дахин багые абана. Газарайнгаа талмайн хахадтань ногоо таридаг совхозой хүтэлбэрилэгшые хэншье зэмэлнэгүй, гуримтай болохо гэһэн эрилтэ тэрээндэ табинагүй.

Олон баримтануудай нэгые һануулха хүсэлтэйб. Московско областиин Можайска районда «Семеновский» гэжэ совхоз бии юм. Тэрэнэй ажахыда 5500 гектар тарялан бии. Энэ газарай 3346 гектартань гэхэ гү, али бүхы таряалангайнь гурбанай хоёр хубида ногоон таригдадаг байгаа. Ногоо тариһан талмайнь 10—12 жэл соо хахалагдадаггүй байһан юм. Бодото дээрээ тэндэнь жэлһээ жэл бүри буртаг ногоон ургадаг байгаа. Энэ совхоз тэжээлгүй, мяха, һү багаар абана. Центральна Комитедэй хэлээгүй байхада, энэ хэрэгтэ хэншье — партиин Можайска райкомшье, Москвагай обкомшье хамааралсадаггүй һэн. Энэ ушар хадаа ажахы хүтэлбэрилхэ хэрэгые өөрөө бүтэхэ ябадалда найдажархиһан тухай харуулна.

Саашадаа иимэ байдал тэсэжэ болохогүй, ниитын аша хэрэгые бодомжогүй, харюусалгагүй нэгэ хүтэлбэрилэгшын унагаажа байха ябадал тохёолдуулжа болохогүй.

Хүдөө ажахы хүтэлбэрилгын органуудые байгуулха хэрэгтэй. Тэдэ органууд түсэблэхэ, бүридхэл хэхэ, тоосоо эмхидхэхэ, колхоз, совхоз бүхэнэй үйлэдбэри эмхидхэлгэдэ нүлөөлхэ зэргэтэй. Энээнгүйгөөр хүдөө ажахы хүтэлбэрилжэ болохогүй. Хүдөө ажахын талаар нютаг нютагуудта зүблөөнүүдэй боложо байхада, иимэ юумэн элитэ болоо.

Би Белоруссии тухай хэлэһэн байхаб. Энэ республика мяха абаха талаар гурбан жэл соо нэгэл хэмжээндээ байна. Белоруссида хүдөө ажахын муу байһан тухай асуудалые Министрнүүдэй Соведтэшье, ЦК-дэшье хэншье табяагүй. Гансал Белоруссии иимэ бэшэ. Иимэ байдал мүн бусадшье хэдэн республикануудта бии.

Энэ ушар хадаа манайда хүдөө ажахы хүтэлбэрилхэ хэрэгэй хооһон захяа заабариин үндэһэ һуури дээрэ табигдаһан тухай, үдэр бүриин хиналтын, абтаһан шиидхэбэринүүдые дүүргэлтын хойноһоо шалгалтын үгы байһан тухай, ажахы бүхэнэй байдалда эдэбхитэйгээр нүлөөлдэггүй байһан тухай харуулна.

Бэлэдхэлэй органуудаар дамжуулан миил юрэнхы хиналта болоно. Жэшээлхэдэ, хэрбээ түсэб соо 15 миллион пүүд орооһо худалдаха гэжэ бэшэгдэһэн аад, республикын 15,5 миллион пүүд худалдаа һаань, тон һайн гэжэ тоологдоно. Тиигэбэшье республика нилээд ехээр худалдажа шадаха байгаа бшуу. Хэрбээ гүнзэгыгөөр шэнжэлэн үзөө һаа, адли эрхэ байдалтай байгаад, зарим колхозууд нүгөөдүүлһээ 2—3, заримдаа 5 дахин ехэ продуктнуудые худалдана.

Бидэнэр долоон жэлэй түсэбые баталан абаабди, ниитэ дээрэнь, мүн наймаанай продукци үйлэдбэрилгын даабарита тоонуудые тодорхойлообди. Зарим зүйлнүүдэй талаар, тэрэшэлэн зарим республикануудай талаар түсэбэй багаар абтаһаниинь мүнөө харагдана. Тиибэ яабашье зарим республиканууд багаар абтаһан даалгабаринуудһаа үндэһэлэн, бодото дээрээ бии байһан арга боломжонуудаа, гүрэнэй хэрэгсэлнүүдые хараада абангүйгөөр, уялгануудые абана.

Бодото дээрээ манайда ниитэ продукци үйлэдбэрилгын хойноһоо хиналтые хэншье эмхидхэнэгүй. Хүтэлбэрилэгшэд ажахы бүхэнэй түсэбөө дүүргэхын түлөө тэмсэнэгүй, харин районой, областиин гү, али республикын үрэ дүнгые хараад лэ дүүргэнэ. Түрүүшүүлые, гээгдэгшэдые нэрлэдэг, тиихэдэ дундуурхидые хэншье нэрлэдэггүй, тэдэнь һанаа амар байжа байдаг. Иимэ байдалай шалтагаание тодорхойгоор хэншье һонирходоггүй, жэлһээ жэл бүри түсэбөө дүүргэдэггүй колхозууд болон совхозуудай ажал-ябуулгада хэншье хамааралсанагүй.

Үнэхөөрөөшье, жэшээлхэдэ, иимэ баримта юугээр тайлбарилжа болохоб. Белоруссиин колхозууд болон совхозууд 5,5 миллион гектар таряалангай газартай байгаад, үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндөө 15,7 миллион пүүд орооһо тушаагаа, тиихэдэнь тэрэнтэй хүршэ байдаг Украинын Черниговскэ область миил 1 миллион 325 мянган гектар таряалангай газартай аад, 18,9 миллион пүүд таряа гүрэндэ худалдаа. Тиихэдэ бэлэдхэлэй хүдэлмэрилэгшэд Белоруссиие магтана, таряа бэлэдхэхэ түсэбөө үлүүлэн дүүргээ гэнэ.

Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, моринойнгоо шэрэжэ шадаа һаань түргэдүүлхэ, хэрбээ шэрэжэ шадаагүй һаань, мулталха гэжэ таряашанай хэлэдэг юумэ эндэ хүтэлбэриин гурим болгогдонхой.

Бидэнэр иимэ гуримаар хүтэлбэрилхэ эргагүй байнабди. Нэгэ мориной шэрэжэ ябахадань, нүгөөдэ мориинь мулталха гэһэн тиимэ шалтагаан манайда байхагүй. Бүхы колхозууд — һайнааршье, муугааршье хүдэлмэрилдэг колхозууд — газартай, газар гээшэмнай баялигай эшэ үндэһэн мүн. Колхозууд адли шахуу хэмжээтэйгээр техникээр, горючаар хангагда[...] мэргэжэлтэдшье бии. Илгаань юуб гэхэдэ, иимэг[...] хүтэлбэриин хэмжээн, шалабари болоно. Ал[...] ажахын ажал-ябуулгын үрэ дүн энээн дээрэһээ болоно. Тиимэһээ гектар газар элдүүрилгэдэ ажалай адли гаргаша гаргаад байхадаа, элдэб ажахынууд ондо[о] ондоо ашаг үрэ абана. Энэнь газарай хүрьһэнэй бо[...]лон сагай уларилай ямар байһан дээрэһээ бо[лодо]г хүдөө ажахыдахи илгаа бэшэ юм. Би хадаа [...] бэриин адли эрхэ байдалда бии болодог илгаа ту[хай] хэлэнэб. Энэ талаар хэдышье олон жэшээнүүдые харуулжа болоно.

Манайда хүтэлбэрилхы органуудта олон хүнүү[д] хүдэлмэрилдэг. Тиин сэхэ колхозууд болон совхозуудые, тэдэнэй үйлэдбэри эмхидхэлгые хэншье хүтэлбэрилнэгүй. Бодото дээрээ иимэ ушар юундэ хүргэд[эг] байһаниие Белоруссиин «Рассвет» гэжэ түрүү колхозой жэшээ дээрэ харуулха хүсэлтэйб. Тэндэ нүхэр К. П. Орловский түрүүлэгшэ юм.

Энэ һайн колхоз юм, нүхэдүүд. Колхозойнь түрүүлэгшэ Кирилл Прокофьевич Орловский гайхамшатай нүхэр. Партийна, гүрэнэй уялгые гүнзэгыгөөр ойлохо талаар жэшээ харуулдаг. Энэ хүн дайнда хаб[...] һан, хүндөөр шархатаһан, пенси абадаг болоһон[...]на. Зүгөөр ажалгүй, һанаа амар байхаһаа арсаад, олон жэлэй туршада колхозые амжалтатайгаар хүтэлбэрилэн ябана. Степан Олейник фельетон соогоо пенсионернүүд тухай һая бэшээ һэн. Харин нүхэр Орловский тэдэ пенсионернүүдтэ орходоо ондоогоор, зүбөөр, коммунис ёһоор хандаһан байна. Тэдэнэр гунан сар мухариса татахаар шадалтай аад, хаанашье хүдэлхэ дурагүй байдаг. Иимэрхүү хүнүүд хуулита ёһоор пенси абанабди, ажал хэнгүй байха аргатайбди гээд хэлэжэ болохо. Элүүр энхэ, хүнгэн сарюун хүнүүд байгаад, иигэжэ бодохо ёһогүй. Юрдөөл коммунистнууд иигэжэ бодохо зэргэгүй бшуу. Шамбай са[...]бон, элүүр энхэ аад, партиин гэшүүн коммунизм байгуулгада хабаадангүй байха ёһогүй. Коммунизм байгуулха бүгэдэарадай хэрэгтэ заатагүй хабаадаха хүсэл дуран тэрээндэ байха ушартай. Ёһотойл коммунистнууд иигэжэ бододог байна.

Үлбэр бэетэй байһан шалтагаанһаа амарха ёһоороо амаржа байһан пенсионернүүд тушаа хэлэгдэнэ бэшэ.

Тэдэнэр тэнигээн ёһоор амарха! бүтээһэн юумэнэйнгээ түлөө, тэдэнэй хэрэгые хүмүүжүүлһэн хүнүүдэйнь урагшань дабшуулжа байһанай түлөө баясаха ёһотой.

Белоруссида, мүн бусад газар нютагуудайхида ляар сахарай свёкло ехэ ургаса үгэдэг. Тиихэдэ х[...] таабха бага ургаса үгэдэг байна. Сахарай свёкл[о] тэжээл шэмэтэй, калори ехэтэй юм. Гектар са[харай] свёкло гектар хартаабхада орходоо нилээд ехэ жээл үгэнэ. Тиимэ болохолоороо, сахарай свёк[ло] лээд ашагтай тэжээлэй ургамал болоно[...]һе ябаколхоз дотор энэ ургамалда ямараар хан[...] тулада рэгшэ жэлдэ хартаабхын гектар бүриһөө [...]о. Эндэ ургаса, тиихэдэ сахарай свёклын гектар [...]оломоор центнер ургаса абтаһан байгаа. Тии[...] Энэ зо[...]һаань, 950 гектарта хартаабха, 11 гек[...] гүрэн- свёкло таригдаһан байгаа. [...]ооһо таряа

Мүнөө жэлдэ эдэ ургамалнуудые х[...]эхэ тэжээл риха гэжэ энэ колхоз түсэблөөб? Хар[...]өөсэнүүд 950 гектарта, тиихэдэ сахарай свёкло [...]Украинын тариха гэбэ.

Зүблөөн дээрэ нүхэр К. П. Орловскиие[...] Казахжэлхэдэ, энэ нүхэр үгэ хэлэхэдээ, саха[...]еспублитарилгые 10—15 дахин ехэ болгохоб [...]гэй райЭнэнь бодото дээрэ юун гэһэн удхатайб[...]стэ оросахарай свёкло 100—150 гектарта, тиихэ[...]ые дээха 950 гектарта тариха болоно. [...] таридаг

Экономическа талаар энэ юун гэһэн[...]шадань Дээрэ хэлэгдэһэн хэмжээнэй ургаса аба[...]абтадаг гектар сахарай свёкло 24 центнер гахайн [...] таряа хэдэ гектар хартаабха —6 центнер үгэнэ, [...]ууд бобашье һаань, энэ колхоз хартаабхые [...]га бэшэ шэгол ургамал болгохоор тарина. Яах[...]тай. Һаяын хэнэб? Энэнь юумэ мэдэһэнэй аша [...]ор гэжэ үнөөрөө бүтэхэдэ найдаһан ябадал бо[...]рта болоһон юундэ иимэ юумэ хэнэб гэхэдэ, харт[...]ушэһэн байхай, үбгэ эсэгэнэрынь иимэ юумэ хэд[...]Б. Н. Двонэрэйнгээ үг заншал тагана гээшэ. Зүг[...]гнаа һэм. хэншье хамааралсанагүй. [...]оо гек-

Колхозой болон совхозой үйлэдбэри э[...] эдэбхитэйгээр хамааралсаха хэды шухал[...]нсо илолон баримтанууд эли тодоор харуулна. [...]лхэ, гахы дотор хүтэлбэри эрхилдэггүй, зүндөө боложо далда эсэс табиха хэрэгтэй. [...]өөр Ка-

Хүдөө ажахы хүтэлбэрилхэ хэрэгые һ[...]инистрталаар бидэнэр ямар замаар ябаха ёһот[...]ай хүгди? Хүдөө ажахы хүтэлбэрилгын орган[...] ойлгуулха хэрэгтэй. Тэдэ органууд колхозууд[...]ые эрхозууд доторхи үйлэдбэри эмхидхэлгэдэ [...]ал үгы гээр нүлөөлхэ ёһотой. Иимэ органуудые [...]ха байхын болон бэлэдхэлэй органуудай, парти[...]гэнөөр [...]лон советскэ организацинуудай штадуудһаа [б]айгуулха хэрэгтэй. Эдэ штадууд шэнэ управленинүүдые бүридүүлхэдэ хүсэд хүрэхэ, тиин аппарадые зарим тэды хороохошье юумэ олдожо болохо.

Хүтэлбэрилгын органуудай ямар байха тухай асуудалаар бидэнэр ЦК-гэй Президиум дотор һанамжаа хэлсэһэн байгаабди. Энээн тухай республикануудай хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдтэйшье зүбшөөбди. ЦК-гэй Президиум Пленумэй зүбшэн хэлсэлгэдэ иимэ дурадхал оруулна: областьнууд дотор колхозно-совхозно гү, али совхозно-колхозно үйлэдбэриин управленинүүдые колхозуудай гү, али совхозуудай бүлюу байһанһаа дулдыдан байгуулха. Тус тустань хоёр управлени — колхозно болон совхозно управлени байгуулха хэрэггүй гэжэ бидэнэр тоолонобди.

Управленинүүдэй ехэ бэшэ байхын тулада колхозууд болон совхозуудай тооһоо дулдыдан республика, хизаар, область бүридэ үйлэдбэриин управленинүүдые байгуулгын гурим зохёохо хэрэгтэй. Управленинүүд районой бэшэ, харин район хоорондын, газар нютагай үйлэдбэриин управленинүүд байха һэн гэжэ энэ асуудал зүбшэн хэлсэхэдэ нүхэдэй олонхинь хэлээ. Энэнь зүб гэжэ һананаб. Хэрбээ управленинүүд районой байгаа һаа, бидэнэрэй болюулһан районой хүдөө ажахын таһагууд болошохо байна. Республикануудай хүдөө ажахы нэгэ янзын бэшэ, элдэб шэглэлтэй байна. Тиимэһээ республикын, областиин, бүлэг районуудай тодорхой эрхэ байдалдахи үйлэдбэриин онсо илгаада хүсэд таарамаар өөрын гурим олохо хэрэгтэй.

Колхозно-совхозно инспектор тухай дурим зохёохо

(Үргэлжэлэлынь 8-дахи нюурта)

БУРЯТ ҮНЭН (1-дэхи нюур...)

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэлэ[л]

хэрэгтэй гээшэ ха, энээнние инспектор гэжэ гү, али эмхидхэгшэ гэжэ нэрлэхэ тухай бодожо үзэхэ шухала. Иимэ дүрим юундэ хэрэгтэйб гэхэдэ, колхозой түрүүлэгшэ гү, али совхозой директор болон инспектор хоёрой хоорондо арсалдаан, буляалдаан гаража болохо. Хэнэй хэлээшээр болохо гээшэб? Энээнние дүрим соо хараалха хэрэгтэй.

Минии һанахада, колхозой болон совхозой хүтэлбэрилэгшын хэлээшээр болохо гэжэ бидэнэр сэхэ хэлэхэ зэргэтэйбди. Хэрбээ инспекторэй хэлээшээр болохо гээ һаа, бидэнэр колхозууд, совхозуудай кадрнуудай харюусалгые бага болгохо, хүдөө ажахын үйлэдбэрине эмхигүй болгохо байнабди. Үйлэдбэриин ...сова, экономическа байдалай түлөө, ажахые ...э эрхилхын түлөө инспектор бэшэ, харин колхо... ...равлени болон совхозой директор сэхэ харюу...гай. Инспектор гээшэ ажахын хүтэлбэрилэгшэ юм. Инспектор шалгалта хэнэ, ажал хэрэгэй ...р байһанние шэнжэлэн үзэнэ, ажаглалта, һанам... дурадхал хэнэ, һайнаар эмхидхэһэнэй үндэһэ ...ои дээрэ продуктнуудые схээр абаха ябадал туй...

Зүгөөр инспектор колхозой түрүүлэгшын гү, али совхозой директорэй буруу юумэ баримталжа байһанние хараа һаа, үйлэдбэриин управленидэ элидхэнэ. Инспектор өөрынгөө һанамжа дурадхал оруулна, ...гү колхозууд болон совхозууд дотор ажахын һал... эрхилэлгын тодорхой үльгэр жэшээгээр өөрын... һанамжа дурадхалые үндэһэлэн харуулха гэжэ ...соо хэлэхэ хэрэгтэй. Инспектор түрүү арга...ые колхоздо гү, али совхоздо һанамжалан ду...а, тэрээнээ үйлэдбэридэ нэбтэрүүлхэдэнь ту...

Управлени хадаа ямар нэгэн демократическа үндэһэ һуури дээрэ байгуулагдаха ёһотой гээшэ ха. Юундэб гэхэдэ, колхозуудыешье, совхозуудыешье хамсаха байна бшуу. Управлениие үйлэдбэриин управлениин соведэй түрүүлэгшэ толгойлхо байна. Энэ соведэй составта колхозуудай дүй дүршэл ехэтэй түрүүлэгшэнэр, совхозуудай директорнүүд болон мэргэжэлтэд оролсохо, партиин райкомуудай секретарь... ...үйсэдкомуудай түрүүлэгшэнэр оролсожо ...бүридхэлэй болон тоосооной формонуудые ...болгохо хэрэгтэй. Зүгөөр тэдэниие орёо болгохогүй. Бүридхэлэй, тоосооной дэлгэрэнгы формонууд колхозууд болон совхозуудта байха ёһотой. Зүгөөр колхозууд, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдые бүридхэл, тоосоогоор дарахагүйн тулада, тааруу зохид байха ёһотой. Бүридхэлэй мэдээнүүд үйлэдбэриин ямар байһание хүсэд харуулха зэргэтэй. Район дотор показательнууд үсөөншэг байха болоно. Тиигэбэшье бии байхал ёһотой. Бүри юрэнхышэг показательнууд областьдо байха ёһотой. Зэргэшэһэн бүридхэл хэхэгүйн тулада, республика болон область дотор ЦСУ-гэй органуудай талаар абтадаг тоо бүридхэлэй материалнуудые хэрэглэхэ.

Колхозно-совхозно үйлэдбэриин управлениие ...эл-ябуулгада ...хи гол зүйл юуб гэхэдэ, кадрнуудые ...эн олохо, һургаха, түрүү ажахынуудай эрхим дүй ...шэлые бүх...ы колхозууд болон совхозуудта нэбтэ... ябадал болоно. Район дотороо шэнэ уравлени... ...эшээ... колхоздо гү, али совхоздо түшэглэхэ Түрүү ...дүй дүршэл харуулдаг ажахынууд бу... ...уд болон совхозуудта туһаламжа хүргэл... ...формо болонхой. Туйлаһан хэм дээрээ ...дэнэр тон ...ь тулада, тиимэ ажахынуудай хоорондо ...идхэхэ хэрэгтэй.

Социализм ...ото колхоз, сохозуудые дааһан инс...гэй нүлөөн ту... ...хидхэгшэнэр үйлэдбэриин управлени... колониализмы... ...ха ёһотой. Нэгэ-хоёр жэл болоод, инс... ...лөөржэ байһа... ...алин хүлһые харьяата колхозууд бо... оронуудай хэл... ...йнь экономическа ажал-ябуулгын үрэ... та бэеэ даагаа... ...лдыдуулан тогтоохо хэрэгтэйшье боло... питалис гү, а... ...эдэнэртэ гүрэнэй зүгһөө тодорхой ми... хүгжэхэ гү... ...үлэмжыень хүдөө ажахын продуктнуу... үмэнэ хурса... ...үйлэдбэрилхын түлөө зүдхэмжыень дээ... ...тулада, бэшыень экономическа ашагһаа ...түлэхэ.

Социализм... микын — дэ... ...кын булюу... ...ин харьяата колхозууд болон сов... байдалаа да... ...лэдбэриин түсэб тодорхойлогдоно. Ажа... дээрэ харуу... ...энээн продуктнуудые үйлэдбэрилхэ бай... ги оронние... ...сэб соонь хараалагдаха. Управленинүүд альна бол... ...үргэлтын хойноһоо хинан хараха, ажахы үгытэй ядуу... ...алгабаринуудые үгэхэ, арга боломжонуу... болбосоронг... ...дуктнуудые үйлэдбэрилгэ эмхидхэхэ, на бшуу. Ма... ...хэ уялгатай.

...дай экономи... ...н продуктнуудые контрактацилха өөһэдынгөө а... ...жсотойгоор бэелүүлхэ хэрэгтэй болоо жалта схээр ту... ...эр мүнөөшье зарим продуктнуудые: нүүдэй арадуу... ...лопок, лён болон бусад продуктнуу... хэрэгыень ...набди. Контрактаци гээшэмнай гү... ...тайлбарилан хэлэбэл, колхоз хоёрой

Тиимэ бо... ...вор мүн. Ямар продуктнуудые—эдеэ... дайнгаа бай... ...крупа, фуражна орооһо, сахарай свёк... лаһан социа... ...улһа, наран сэсэг, цитрусовэ, сай, тэ... илан манда... ...һү, нооһо болон мал ажалай бусад туһа нэмэри... ...совхозой хэды шэнээнээр гүрэндэ ту... низмын ила... ...й байһаниие совхозой хүтэлбэрилэгшэ...

Материала... ...тулада, совхозуудтай ямар нэгэн до... ёһоной ком... ...һаа һайн гэжэ һананаб. Тиигээ хада ха шанарта... ...нэтэйгөөр бэлэдхэл хэхэ, жэл бүри хые хүсэнэ... ...ар продуктнуудтай байхаяа эртэнһээ долдо ямар... ...байгаа. Энэ ушар хадаа колхозууд гэшэ харах... ..., үйлэдбэриин управленинүүдэй хү... ...нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, продукт үйлэдбэрилэгшэдые заршамтай болгохо һэн.

Контрактациин договорнууд дотор гүрэндэ худалдагдаха продуктнуудай гансал тоо бэшэ, мүн ямар продуктнуудай хэзээ худалдагдаха болзорнуудые харуулха шухала. Тиихэтэйгээ хамта договор баталхадаа, ямар продуктнууд, илангаяа орооһон, һүн, мяхан газарай зуун гектар бүридэ хэды шэнээн абтахыень, зуун гектар бүридэ хэды малтай байхыень, хараалагдаһан хэмжээн хэзээ туйлагдаха байһыень харуулха хэрэгтэй.

Эдэ показательнууд ажахы эрхилэлгын ямар байһые, тиимэ хадаа хүтэлбэрилэгшэдэй шадабариие, колхозууд болон совхозуудташье, үйлэдбэриин управленинүүдтэшье тэдэнэрэй хэр зэргэ амжалтатайгаар хүдэлмэрилжэ байһыень тодорхойлно. Энэ үндэһэ һуури дээрэ мүрысөө дэлгэрүүлхэ хэрэгтэй.

Ябажа байһан жэл соогоо, мүн ерээдүй хоёр-гурбан жэл соо, мүн удаан саг соо колхозууд болон совхозуудай продуктнуудые худалдалгань контрактациин договорнууд соо хараалагдаха ёһотой. Энээниие бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Уридшалан хараалангүйгөөр үйлэдбэри болон бэлэдхэл эрхилжэ болохогүй. Жэшээлхэдэ, хэрэгтэй сортоорнь мяха худалдан абахын тулада шухала болохо тоото мал болон тэжээлые ...эн жэл урид хараалха зэргэтэй.

Контрактациин договорнууд тэрэшэлэн колхозууд болон совхозуудай тодорхой уялганууд болохо. Эдэ договорнуудые дүүргэхэ хүдэлмэриин ямараар ...уулагдажа байһаниие үйлэдбэриин управлениин хүдэлмэрилэгшэд шалгаха, тиимэ болохолоороо, колхоз, совхоз бүридэ үйлэдбэриин ямар байһаниие шэнжэлэн үзэхэ ёһотой.

Энээнтэй дашарамдуулан түсэблэлгын асуудалаар нэгэ ажаглалта хэхэ хүсэлтэйб. Бидэнэр түсэблэлгын хуушан гуримые орхёобди, тарилгын талмайн талаар дээрэһээ түсэб абхуулдаг таарахагүй ябадалые шүүмжэлжэ, зүб юумэ хээбди. Зүгөөр зарим нүхэд түсэблэлгын шэнэ гуримые буруугаар ойлгоод, тарилгын талмайнуудые дээрэһээ түсэблэжэ үгэдэг гурим болюулха гээшые колхозно-совхозно үйлэдбэри түсэблэлгэ хадаа али бүхы хамааралгаһаа арсаһан ябадал гэжэ тоолоһониинь мүнөө элитэ болоо.

Энэнь буруу. Тус тус ургамалнуудые тарилгаар колхоз болон совхозой түсэбые дээрэһээ тодорхойлхогүйн тулада, түсэблэлгын таарахагүй гуримһаа бидэнэр арсаабди. Юундэб гэхэдэ, газар нютагай онсо илгаае түбһөө хараада абахын аргагүй байна бшуу. Зүгөөр үйлэдбэрине, бэлэдхэлые колхоз, совхозуудта түсэблэлгэ эбдэршэгүй гурим, хуули болохо ёһотой. Тиимэһээ түсэб зохёогдодог, даалгабари үгтэдэг хадань, үйлэдбэриин управленинүүд колхозууд болон совхозуудай уялгануудаа ямараар дүүргэжэ байһыень тодорхойгоор мэдэхын тулада шалгаха, хинаха, дутуу дунданууддыень элирүүлжэ, түргэнөөр зайсуулха ёһотой.

Үйлэдбэриин управлениин хүдэлмэринь бэлэдхэлнүүдтэй, ороноо хүдөө ажахын бүхы продуктнуудаар, эдеэ хоолойшье, мүн техническэ хэрэгсэлэйшье продуктнуудаар хангаха ябадалтай сэхэ холбоотой байха. Зүгөөр манай эрхэ байдалда энэ хадаа үйлэдбэритэй холбоогүй, гансал дэлгүүрэй удхатай, бэлэдхэлнүүд бэшэ юм. Манай социалис ажахы дотор бэлэдхэлнүүд хадаа нэн түрүүндэ үйлэдбэрине эмхидхэлгэ мүн. Тиимэһээ энэ ажал-ябуулгын хоёр тала нэгэдэнэ. Хүдөө ажахын продуктнуудые бэлэдхэхэ түсэбүүдые дүүргэхэ гээшэ үйлэдбэриин управлениин хүэлмэридэ шухалын шухала һуури эзэлнэ. Зүгөөр бэлэдхэлэй һайнаар хэгдэхын тулада, эмхидхэлэй талаар оролдолго гаргаха, ехэ ургаса абаха, мал ажалые ашаг шэмэ ехэтэй болгохо зэргэтэй.

Хэрэгтэй тоото продуктнуудые үйлэдбэрилхэ эрхэ байдалые намарай, хабарай үедэ хангаха шухала. Энэ хадаа үрэһэнэй ажахы эрхилэлгын, түсэблэлгын, үлэмжэ һайн ургамалнуудые тариха дүй дүршэл шудалха асуудал болоно. Хуушарһан харaануудые баримталжа болохогүй. Хүдөө ажахы эрхилэлгын органууд хадаа алдагдаһан арга боломжонуудые тэмдэглэгшэд бэшэ байна. Тэдэнэр уридшалан хараха ёһотой. Уридшалан хараха гээшэ зүбөөр түсэблэлгэ, түсэбэй дүүргэлтые эмхидхэлгэ болоно.

Үйлэдбэриин управленинүүд бүридхэл болон хиналтые өөрынгөө гарта абаха, эмхидхэлэй болон үйлэдбэриин һула газарта өөһэдынгөө хүсэлэл оролдолгые зорюулха, гээгдэжэ ябаһан һалбаринуудта туһалха ёһотой. Тиин туһалха гээшэ директивын, бэшэгүүд болон захиралтын гуримаар ябуулагдаха бэшэ, харин үйлэдбэриин асуудалнуудые шиндхэхын тулада, совхозууд болон колхозуудта, сэхэ бригадануудта, совхозуудай отделенинүүдтэ инспекторнуудые эльгээхэ хэрэг болоно.

Район доторхи үйлэдбэриин түсэбүүдые жэшээтэ колхозууд болон совхозуудай дүршэл дээрээ, тус районой гү, али ондоошье районой эрхим ажахынуудай жэшээ дээрэ зохёохо хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, бүхы районуудай ажахынууд түрүү болоогүй бэшэ байна бшуу. Тиимэ хадань ажахын талаар эрхимүүдэй дүй дүршэл абаха, зүгөөр тиихэдэ дүй дүршэлэйнь һайшаан дурадхагдаһан ажахынуудай сагай уларилай болон газарай хүрьһэнэй адлирхуу байха ябадалые хараада абаха зэргэтэй. Тодорхой эрхэ байдалда эгээн ехэ тоотой продуктнуудые хайшан гэжэ абаха байһаниие жэшээтэ ажахынууд өөрынгөө дүй дүршэлөөр харуулха ёһотой.

Управлениин аппарат бодото дээрээ хайшан гэжэ эмхидхэхэб, кадрнуудые хаанаһаа абахаб? Областьнуудта газар нютагай управленинүүдые байгуулхын тула, партиин районой комитедүүдтэ, райгүйсэдкомуудта, совхозуудай трестнүүдтэ, хүдөө ажахын областной управленинүүдтэ байһан кадрнуудые хэрэглэхэ шухала. Совхозуудай министерствонүүдтэ дүй дүршэлтэй олон хүдэлмэрилэгшэд бии. Бидэнэр тэрэшэлэн бэлэдхэлэй талаар мэргэжэлтэй ехэхэн аппарат бии болгообди. Бэлэдхэлэй хэрэгтэ тиимэ ехэ аппарат хэрэгтэй бэшэ байна.

Бэлэдхэлэй комитедые зандань үлөөһэнэй хэрэг бии гү, али комитедэй үүргэ уялгые үйлэдбэриин управленинүүдтэ дамжуулан үгэхэ гү гэһэн асуудалаар һанамжаяа хэлэхэ хэрэгтэй байна. Бэлэдхэлэй комитедэй болон үйлэдбэриин газар нютагай управленинүүдэй үүргэ уялганууд адли болохо шэнгеэр һанагдана. Үйлэдбэри болон бэлэдхэл эмхидхэхэ гээшэ нэгэ медалиин хоёр тала мүн болоно. Зүгөөр бэлэдхэл гээшэ хоёр талатай юм: нэгэдэхеэр, колхозууд болон совхозууд дотор эдэ продуктнуудые худалдан абаха, тэдэниие тушаан абаха, гүрэнэй складуудта оруулха; хоёрдохёор, бэлэдхэлэй комитет хүдөө ажахын продуктнуудые зүбөөр хадагалха, гаргашалха ябадал хангаха. Үйлэдбэри болон бэлэдхэлые нэгэ управленидэ нэгэдхээ һаа зохид һайн гээшэ гү гэжэ бодожо үзэхэ хэрэгтэй.

Мүн иимэ асуудал бодожо үзэхэ шухала: үйлэдбэриин управлени дотор партиин ЦК-гэй гү, али обкомой сүлөөлэгдэмэл парторгые, хоёр—гурбан инструкторнуудые байлгаа һаа зохид гээшэ гү. Тэдэнэр хүдөө ажахын продуктнуудые үйлэдбэрилхэ, бэлдэхэ түсэбүүдые дүүргэлгэдэ арад ниитые элсүүлхэдэнь колхозууд болон совхозуудай партийна организацинуудта туһалха һэн. Парторг болон инструкторнууд партиин районой комитедүүдтэй нягта барисаатайгаар хүдэлмэрилхэ. Машинно-тракторна станцинуудай манайда бии байха үеын дүй дүршэлдэ таанарай анхарал хандуулнаб. МТС-тэ директорэй бии байхын хажуугаар ЦК-гэй түлөөлэгшэ—политотделэй начальник, инструкторнууд бии байгаа. Тэдэ жэлнүүдтэ партиин райкомуудайшье бии байһыень таанар мэдэнэт. Колхозой үйлэдбэрине эмхидхэлгын гол үүргэ МТС-тэ, МТС-эй политотделдэ даалгагдадаг һэн. Энэ дүй дүршэл тэрэ сагтаа һайн байгаа гэжэ һананаб. Мүнөө, шэнэ эрхэ байдалда, үйлэдбэриин управленинүүдые эмхидхэхэдээ тэрэ дүй дүршэлые хараада абаха хэрэгтэй хаш. Энээн тухай бодожо үзэебди, тиихын тула Пленум зарлагдаа ха юм.

Колхозно-совхозно үйлэдбэриин управленинүүдые хүдөө ажахын областной, хизаарай, республикын комитедүүдэй мэдэлдэ байлгаа һаа зохид гээшэ ха.

Би үйлэдбэриин газар нютагай управленинүүд тухай хэлэбэ гээшэб. Зүгөөр бидэнэр хүдөө ажахын үйлэдбэрие хүтэлбэрилхэ областной, хизаарай, республиканска болон союзна органууд тухай бодожо үзэхэ ёһотойбди.

Хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ комитедүүдые Союз дотор, республиканууд, хизаарнууд болон областьнуудта байгуулха хэрэгтэй. Хүдөө ажахы хүтэлбэрилгын комитет республика дотор иимэ составтайгаар байжа болохо: түрүүлэгшэнь—республикын компартиин ЦК-гэй нэгэдэхи секретарь, Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо, (хүдөө ажахые сэхэ хүтэлбэрилхынь тулада тэрээние бусад хэрэгүүдһээ сүлөөлөө һаа зохид), «Сельхозтехника» гэжэ нэгэдэлэй түрүүлэгшэ хүдөө ажахын болон бэлэдхэлэй министрнүүд, ЦК-гэй хүдөө ажахын таһагые даагша.

Комитедэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшонь хэн болохо ёһотойб гэһэн асуудалые зүбөөр шиидхэхэ шухала. Хэрбээ республикын Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшые болгоо һаа, үйлэдбэри болон бэлэдхэл хүтэлбэрилхэ хэрэгые гэрээндэ даалгаха гээшэ ха. Энэнь нэгэ орган байха ёһотой.

Энэ асуудалые уридшалан шэнжэлэн үзэхэ үедэ зарим нүхэд республикадахи хүдөө ажахын комитедэй түрүүлэгшэнь ЦК-гэй хүдөө ажахы эрхилхэ секретарь байгаа һаа һайн гэжэ хэлээ. Минии һанахада, иимэ дурадхал хэр абтажа болохоор ааб. Республикын компартиин ЦК-да хүдөө ажахы эрхилхэ секретарь гэжэ бии юм. Зүгөөр тэрэнь мүнөө хүдөө ажахыдахи байдалда нүлөө үзүүлнэгүй. Хүдөө ажахы эрхилхэ ЦК-гэй секретарь республика дотор бии байхаданьшье хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ хэрэгтэ дутуу дунданууд, хазагайруулганууд гарана. Зүгөөр энэ секретарь гансаараа хүшэ хүрэхэгүй, хүдөө ажахые бүхы партийна организаци эрхилхэ зэргэтэй.

Тиимэһээ хүдөө ажахы хүтэлбэрилхэ комитедэй хүтэлбэрие ЦК-гэй нэгэдэхи секретариин харюусалгада даалгаа һаа, энэ комитет урдаа табигдаһан зорилгонуудые нилээд һайнаар дүүргэхэ байха. Тиихэдэ республикада болон областьдо хүдөө ажахын ямар нэгэн талаар таһалдал болоһон ушарые хүдөө ажахын асуудал эрхилдэг секретарь хараагүй, тиихэдэ ЦК гү, али обком дутуу хараа гэжэ тайлбарилхаяа болихо.

Республикадахи хүдөө ажахын комитет заседани хэхэеэ сугларжа байха болоно бшуу даа, тэд тиимэ заседаниинь һарадаа нэгэнһээ олон бэшэ байха ёһотой. Заседани суглаа олоор хэжэ хэтэрүүлхэ хэрэггүй, юуб гэхэдэ, гол-гол хүдэлмэринь үйлэдбэриин управленинүүдтэ хэгдэхэ ушартай. Зүгөөр саг үргэлжын шалгалта, шанга хиналта хэрэгтэй.

Республиканска зургаан тухай хэлэгдэхэ юумэ иимэ байна.

Репсубликануудайхида адляар хизаар, областьнуудта тиимэ комитедүүдые байгуулха шухала. Эдэ комитедүүдые партиин хизаарай болон областной комитедүүдэй нэгэдэхи секретарьнууд толгойлхо ёһотой гэжэ һананаб. Партиин крайком, обкомой нэгэдэхи секретарьнуудай энэ комитедые толгойлоо һаань, хүдөө ажахын үйлэдбэриин ямар байһан тушаа хизаар, областиин партийна организацинуудай харюусалга үргэгдэхэ байна.

Хүдөө ажахые хүтэлбэрилхэ комитедые Союздашье байлгаха хэрэгтэй. Тэрэние Министрнүүдэй Соведэй түрүүлэгшын орлогшо толгойлхо ёһотой ха. Энэ комитедтэ бэлэдхэлэй министр, хүдөө ажахын министр, «Союзсельхозтехника» нэгэдэлэй түрүүлэгшэ, ЦК-гэй хүдөө ажахын таһагай эрхилэгшэ, Госпланай хүдөө ажахын таһагай хүтэлбэрилэгшэ оролсохо байна. Союзна комитедые үйлэдбэри-бэлэдхэлгын гэжэ нэрлэжэ болохогүй, юундэб гэхэдэ энэ комитет үйлэдбэриин хэрэгые сэхэ эрхилхэгүй. Хэрбээ тэрээндэ үйлэдбэри эрхилхэ эрхэ олгоо һаамнай, урданай хүдөө ажахын министерство болошохо. Тиигээ һаа, тэрээндэ түсэблэхэ, хангалта хэхэ ба бусад олон уялга олгохо болохобди. Теэд энэ хадаа үнгэрһэн шата гээшэ. Союзна комитедэй гол уялгань — хүдөө ажахын талаар парти ба правительствын шиидхэбэринүүдэй дүүргэлтые үдэр бүри шалгаха хэрэг эмхидхэхэ ёһотой болоно.

Жэшээлхэдэ, промышленностиин бүтээхэ захилтануудые тодорхойлхо, хүдөө ажахын машина, трактор үйлэдбэрилхэ түсэб, хүдөө ажахыда эдэнь хэды шэнээн хэрэгтэйб гэхэ мэтын шухала шухала асуудалнуудые хаража үзэхэ ба шиидхэхэ тусхай эрхэ союзна комитедтэ олгохо хэрэгтэй.

Комитет болбол хэрэглэл мэдэхэһээ гадна, промышленность эдэ хэрэглэлыень хэр зэргэ ханганаб, колхозууд, совхозууд запасной часть, горючи, минеральна үтэгжүүлгэ, гербицит, ядохимикадуудаар хэр зэргэ хангагданаб гэжэ мэдэхэ ёһотой. Өөрөөр хэлэхэдэ, тэрэ комитет болбол хүдөө ажахын хэрэглэлые үйлэдбэри эмхидхэлгыншье, колхозууд, совхозуудта зорюулагдаһан техническэ хэрэгсэлнүүдые зүбөөр хубаарилха талааршье бараниень мэдэхэ ушартай.

Комитет хадаа энэ бүхы асуудалнуудые үдэр бүри харалсажа, эдэ асуудалнуудые зүбөөр шиидхэхэ хэрэг хангаха, Министрнүүдэй Соведэй ба ЦК-гэй хаража шиидхэхэ зарим тэды асуудалнуудые бэлэдхэхэ байна.

КПСС-эй ЦК-гэй хүдөө ажахын таһагые баһа шэнэдхэн эмхидхэхэ хэрэгтэй, магад, дүршэл ехэтэй хүнүүдые шэлэжэ һуулгаад, хүдөө ажахые эрхилхэ талаар мүнөө байгуулагдаха органуудай хүдэлмэрине партийна талаар хинаха уялга олгохо байна. Республикануудай компартинуудай ЦК-гэй хүдөө ажахын таһагуудые шэнэдхэн эмхидхээд, хүдөө ажахын үйлэдбэридэхи эмхидхэлэй ажал-ябуулгые үдэр бүри партийна хиналтаар хангаха гол зорилго тэдэнэй урда табиха хэрэгтэй ха.

Хүдөө ажахые хүтэлбэрилгын түлөө арадайнгаа үмэнэ партиин нэрэ хүндөөр харюусахаар хэрэгээ табиха ёһотойбди. Хүдөө ажахын түлөө арадайнгаа үмэнэ партийна организацинуудай харюусалгые эгээл нигэжэ үргэхэ хэрэгтэй.

Үйлэдбэриин управленинүүд, партийна болон советскэ организацинуудай, колхозууд болон совхозуудай хүдэлмэриинень сэгнэхэ ямар нэгэн хэм журам зохёохо шухала. Минии һанахада, тэдэнэй хүдэлмэриинень ажалай бүтээсын хэмжээгээр, хүдөө ажахын продукцинуудые үйлэдбэрилгын ургалтаар сэгнэхэ байна. Тарян ба мал ажалай продуктнуудай ургалта, продукт үйлэдбэрилгэ ба зуун гектар газартаа хэды малтай, илангаяа хэды үнеэтэй байһыень, контрактацияар баталагдаһан договорнуудайнгаа уялгануудые хэр зэргэ дүүргэнэб гэһэн баримтанууд тухай би хэлэнэб.

Хүдэлмэриинь сэгнэхэ уялгата условинь гэбэл продукт үйлэдбэрилхэдөө хүсэ ажал гаргалгаяа химдаруулна гү гэжэ харалсаха хэрэгтэй. Центнер продукт үйлэдбэрилхэдөө гараха хүсэ ажалай нормативуудые зоно-зоно бүхэндэ тааруулжа зохёогоо һаа һайн байгаа, тиихэдээ түрүү ажахынуудай туйлаһан хэмжээе үндэһэ болгохо хэрэгтэй.

Мүнөө үедэ область, хизаарай амжалтануудые сэгнэхэдээ гансал түсэбөө бүхы дээрэнь хэр зэргэ дүүргэһэнииень лэ хараадаа абадаг байнабди гэжэ тугаар хэлээ һэм. Иимэ байдалые тэсэжэ болохогүй. Түсэбөө бүхы дээрэнь дүүргэхэ гээшэ юуб? Жэшээлхэдэ, нэгэ колхоз зуун гектар газар бүхэнһөө 50 центнер мяха худалдана, харин нүгөө колхозынь энээнэй хахадыень дүрбэнэй нэгэ хубииень худалдана. Тиигээд область гү, али район бүхы дээрээ түсэбөө дүүргээ хадань ямар нэгэн колхоз хүршэнүүдтээ орходоо бага продукци худалдаһыень хэншье һонирхон шэнжэлжэ үзэнэгүй. Иимэ ушарай шалтагаанниие олохо гэжэ хэншье оролдоногүй, арга боломжонуудаа бүрин хүсэд хэрэглэхын тула хэмжээн абтанагүй.

Гэхэтэй хамта гол шалтагаанинь хү... хэмжээнһээ болоно гэжэ урид хэлэхэдэ бол... мын тула республика, хизаар, областиин хүт... үйлэдбэриин управлениин ажал-ябуулгые ... гансал түсэбөө бүхыдэнь дүүргэһэниинень ... абахада дутуу байна. Тут тус зононуудта... совхозууд, бүхы колхозууд нэгэн адли ябах... арадай хэрэглэл хүдөө ажахын продуктнууд... гахын тула тэдэнэй урда табигдаһан зорил... аб адли дүүргэхэ уялгатай.

Энэ зорилгые шиидхэхын тулада, парти... низацинууд болбол колхозууд, совхозуудта ... риин эгээ бэлигтэй эмхидхэлшэдэй һайн ка... оложо табиха ёһотой. Үйлэдбэридэ гол анха... дуулагдаха ушартай. Эрхим хүнүүдые хина... ганууддта бэшэ, харин үйлэдбэриин газарну... гээхэ шухала.

Хүдөө ажахытай холбоотой зургаануудта ... жа байдаг агрономууд, зоотехнигүүд, инженер... заторнуудай колхозууд, совхозуудта ошохы... гэй зүгһөө уряал хээ һаа һайн байгаа. Хүдөө... тай холбоотой зургаануудта хүдэлдэгшье һа... саарһан дээрэ һуудаг инженернүүд, агро... колхоз болон совхозуудта ошожо үйлэдбэр... хабаадан, баялиг байгуулхыень уряалхада... лохо. Эдэ хүнүүд парти болон арадай үмэнэх... гонуудые тэндэ шиидхэхэ хэрэгтэ ехэ туһа ... байха. Эдэ мэргэжэлтэдэй дунда олон ко... нууд, комсомолнууд бии. Хүдөө ажахын та... бигдаһан зорилгонуудые өөһэдынгөө уял... эдэнэр ойлгохо, коммунистическэ байгуулалт... граммые дүүргэхэ талаар арадайнгаа үмэнэх... салгаяа мэдэрхэ бээ гэжэ партиин Централ... митет найдана. Хүдөө ажахыда, эгээ түрүүнд... бэриин газарнуудта — совхозууд, колхозуудт... мэрилхэеэ ошохо гээшэ үндэр нэрэ солын хэр... мунист бүхэнэй үндэр уялга мүн.

Нүхэд, хэрбээ бидэ, коммунистнууд—хү... лэгшэд, хүдөө ажахыда ошожо хүдэлмэр... улад зоноо уряалжа хандаа һаамнай, бидэ... дэнэр ойлгохо гэжэ найданаб. Партиин уря... миллион хүнүүд хололоо зүрхэндөө хадуужа... байгаа.

Мүнөө ондоо саг болоод байһые бидэ ... бшуубди даа. Гэбэшье коммунистнууд комму... ригоо хурсадуулжал байха ёһотойбди—энэм... шухала. Хэрбээ бидэнэй коммунис зориг һ... бүрьтаад байха болоо юм һаань, партийна б... хүн ёһото коммунист гэжэ нэрлэгдэхэеэ боли... тийна билет хармаанлаһан миин лэ юрын хү... хо. Энэ ехэ илгаатай—ёһото коммунист гү, а... мунистын билет абажа ябадаг миил хүн гү.

Бэрхэшээлнүүдые зайлуулха гээшэ тон шаа... галта болоно,. хүнэй ёһото шанарынь бэрх... зайсуулгын үеэр шалгардаг юм. Бидэнэй з... халуун шуһанай сохилжо байгаал сагтань ёһ... мунистнууд байха ёһотойбди. Коммунист б... шэ юуб гэхэдэ,—коммунизм байгуулгын үедэ... элирүүлэн олоһон дутуу дунданнуудта эй... байха, бэрхэшээлнүүдые усадхан дабахын... тэмсэлдэ шармайн орохо, коммунизм байгуул... зорилгонуудай шиидхэгдэжэ байһан газар тэ... хо ябадал болоно. Энэнь коммунистын уг...

Зарим колхозуудта мэргэжэлтэй кадрнууд ... байна. Хүдөө ажахые саашадань хүгжөөхэ... өөрөө хабаадаха уялгатай байһанаа мэдэрх... ёһо мэдэхэ түрүү хүнүүдээр колхозууд, сов... нэмээхын тула город ба хүдөөгэй залуушуул... дажа, деревни ошохыень залуу басагад, ... мүн лэ уряалха байна. Эхин дээрээ тэдэнэр ... рингөө газар һэлгэхэдээ энэ тэрэ бэрхэ... тохёолдожо болохо, теэд залуушуул энээние... байгаад, ошохо ёһотой, эдэ бэрхэшээлнүүд ... рын удхатай гэжэ ойлгохо шухала. Колхозуу... зуудые кадрнуудаар бэхижүүлээд байхада... нэр ажахы бүхэнэй үйлэдбэрие ёһото хэм... хүрэтэр үргэхэ байхабди.

Нүхэд, хүдэлмэришэн ангиин засагаа аба... һаа хойшо, Октябриин революциин илаһан т... үдэрнүүдһээ эхилээд, Советүүдэй республик... гаалан аршалха хүндэ хүшэр үенүүдтэшье ма... ти арадтаа, хамагай түрүүн коммунистнууд... сомолшуудта, залуушуулда нэгэнтэ бэшэ ... байна. Партимнай илалтын аша туһада бэр... нүүдые илан дабахые уряалдаг һэн. Хүн зом... тиин уряада харюусан жагсадаг, манай оро... таһаа илалта туйладаг байгаа. Партиин ... хүнүүд тэмсэдэг, ажалладаг, олохон хүн фро... ами наһаа гээдэг һэн. Гэбэшье тэдээн тухай... хаал арадай ухаан сэдьхэлдэ хэдэн зуун ... мүнхэ байха. Юуб гэхэдэ, тэдэнэр өөрынгөө ... һаар социализм байгуулха арга боломжо туй... юм.

Мүнөөнэй бэрхэшээлнүүдые Совет засага... шын жэлнүүдтэхи бэрхэшээлнүүдтэй сасуул... хоор аал. Тиихэдэ комсомолшууд бултаара... тын түрүү зэргэдэ ошожо, комсомолой ... байһан гэрэй үүдэн дээрэ «Бултадаа фронт... бди» гэжэ бэшэдэг байгаа. Тэрэ үеын комсо... мүнөө колхоз, совхоздо ошожо ажаллахая... мүнөө үеын комсомолшуудые наада барин ... һэн. Теэд хүдөө ажахын үйлэдбэриин түрү... нүүдтэ ажаллаха гээшэ тон хүндэтэй, арад ... хала хэрэг ха юм. Хүдөө ажахын продук... орон дотороо элбэг дэлбэг болгохо гээшэ ... шэн габьягай хэрэг мүн.

Хүдөө ажахын үйлэдбэрие хүтэлбэрил... асуудалнуудые хаража байхадаа, «Союзсе... никын» органуудай, тэрэшэлэн хүдөө ажахы... терствын хүдэлмэрие һайжаруулха, урдаа... һан зорилгонуудаа дүүргэхэ талаар харю... дээшэлүүлхэ хэрэгтэ онсо тусхай анхаралаа... ха ёһотойбди.

(Үргэлжэлэлынь удаадахи номерто)

Манай газетын удаадахи номер мартын 8-д...

Редактор Ц. Ц. ЦИБУДЕ...

Манай адрес, телефон...

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 28.
ФОНЫ РЕДАКЦИИ: редактора—46-32, зам. реда... 32-74, ответ. секретаря—27-37, отделов партийной ж... пропаганды —24—74, сельского хозяйства и советского ... тельства—47-59, промышленности и транспорта, инфо... —35-14, культуры — 34-05, писем и рабселькоров ... отдел переводов и корректорская—35-95, бухгалтерия— ... Для междугородных переговоров—16.

Гор. Улан-Удэ, типография Министерства культуры Бу... АССР.

Н00617 Зак. № 6...

...хэр Н. С. ХРУЩЕВОЙ хэһэн элидхэлэй үргэлжэлэл

...мэрилэгшэд коммунистическэ байгуу... худөө ажахые бүри хурдан түргэнөөр ...лтэ табина гэжэ мэдэрдэг байгаа.

...анай байгуулалтын энэ шухала һалбари ...убилалта хэхэ хэрэгтэй гэжэ гансахан ...гээшэ бага байгаа. Ажалай эмхидхэлэй ...бэрнлгэ, мүн үйлэдбэреэ эмхидхэлгын ...убилалта хэхэ, газар дайдаяа улам ашаг... ...лэхэ арга олохо хэрэгтэй болоо һэн.

...ыдахи энэ бүхы эмхидхэлэй хүдэлмэ... ...ха шухала болоо гэжэ партийна органи... ...лон хүтэлбэрилэгшэдөөр, илангаяа хүдөө ...элмэрилэгшэдөөр гүнзэгыгөөр мэдэрэг... ...а. Нэгэ талаһаань бидэнэр хүдөө ажахы... ...дан түргэнөөр хүгжөөхэ гэжэ хараалдаг, ...хээе хараадаа абажа, ороолһо таряа, мя... ...абахаар түсэблэдэг байгаабди. Теэд нү... ...ь шэнэ ехэ даабаринуудые ногоо та... ...бродой ашаар, ногоо тарилсажа газар ...эрхилхэ гуримай ашаар дүүргэхэ гэжэ ...йгаабди.

...ын продуктнуудые бүри ехээр абаха зо... ...тарилгын ашаар, тэжээлэй мэдээжэ ур... ...тарихын ашаар бэелүүлхэ гэһэн һэдэлгэ ...эжэ шадахагүй байгаа. Тэрэ хадаа хүдөө ...игаяа мал ажалай удаанаар хүгжэхые ...а, тиин бидэнэр хүн зоноо мяхаар, мүн ...бусад зарим зүйлнүүдээр таһалгаряагүй... ...хэрэгые эмхидхэхэдээ бэрхэшээлнүүд... ...байнабди.

...н һү багаар абтажа байһаниие гансахан ...алангаа эрхилхэ гуримай хүдөө ажа... ...рилгонуудтай зохилдоогүй байһан уша... ...илжа болохогүй ха юм даа. Эндэ ЦК-гэй ...Пленумэй һүүлээр туйлагдаһан ехэ ам... ...л манай кадрнуудай зарим мэдээжэ ху... ...байзгайрха болон һанаагаа амарха яба... ...э. Олон хүтэлбэрилэгшэд хүдөө ажахы... ...совхозуудай эрилтэдэ анхаралаа багаар ...болоо. Мүн парти болон арадай урда ха... ...й байһанаа мартаад, хуурмаг мэдээ үгэ... ...лдалдаг, гүрэнние мэхэлдэг болоһон ху... ...ашье байгаа һэн. Эдэ бүхы баримта... ...ондо ЦК-гэй январиин Пленум дээрэ зо... ...э үгтэһэн байгаа, тиимэһээнь би энээн ...хойгоор хэлэхэгүйб.

...ахыгаа һулаар хүтэлбэрилдэг болоһон ...дөө ажахын продуктнуудые абаха долоон ...эй дүүргэлтэ ехэ аюул доро табигдаһан ...эн тухай бидэнэр мүнөө ЦК-гэй энэ Пле... ...эхэ руунь хэлэхэ ёһотойбди, мүн энэ бай... ...ын тулада хүдөө ажахын талаар хойшо... ...гүй бэелүүлэгдэхэ байһан хэмжээнүүдые ...убшэн хэлсэхэ байнабди. Энэ эгээл гол ...эмнай гээшэ.

...лэй түсэбэй даабарита тоонуудаар ха... ...и даабаринуудай дүүргэлтын ябаса тухай ...үүдые харуулхыемни зүбшөөгыт. 1961 ...а харуулхадаа, бидэнэр ямар хэмжээе ..., тиихэдэ долоон жэлэй түсэбөөр ямар ...раалагдаһан байгааб гэжэ хэлэхэмни.

1961 ондо хүдөө ажахын продуктнуудые абалга

	Долоон жэлэй түсэбөөр хараалагдаһаниинь	1961 ондо абтаһаниинь
...миллиард пүүдээр)	9,4	8,4
...гдэһэн) млн. тонноор	11,8	8,8
...тонноор	78,4	62,5

...рэһээ харахада 1961 ондо долоон жэлэй ...ороолһон 1 миллиард пүүд, мяхан—3 мил... ...һүн—16 миллион тонно багаар абтаһан

...Советскэ Союзай мэдээ харуулааб. Мүн ...бликануудай гол показательнуудые дур... ...эй хүтэлбэрилэгшэдэй ямар ехэ уялга... ...жэлэй түсэбэй дүүргэгдээгүйһөө боложо ...байдал ямар ехэ бэрхэшээлтэйб гэжэ ...ла эндэ хэлэгдэнэ.

...ной эгээн ехэ республика болохо Рос... ...шние абаад үзэе. 1961 ондо долоон ...эй даабарита тоонуудай ёһоор респуб... ...ороолһо таряан 5,3 миллиард пүүд хэм... ...абтаха ёһотой аад, 4,6 миллиард пүүд ...миллион тонно мяхан абтаха байһан аад, ...тонно, 43,4 миллион тонно һүнэй орондо ...тонно абтаһан байна.

...жэл энэ республика долоон жэлэй түсэ... ...гдаһанһаа 700 миллион пүүд ороолһо, 1,7 ...мяха, 9 миллион тонно һү багаар ...хоолой зүйлнүүдые нимэ ба... ...гээгдэлдэ ороод байхадань, ма... ...хаанаһаа эдэ зүйлнүүд элбэг бай... ...дэлгэр газар таряалантай Россин ...ахаар, һүн эдеэгээр өөрынгөө эрилтые ...байһаниинь гайхалтай бэшэ. Россин Фе... 1961 ондо ондоо республиканууднаа 309 ...мяхан, 639 мянган тонно һүөөр хэлдэһэн ...даһан байна.

...хэрэг бага зэргэ һайн байна. ЦК-гэй ...Пленум дээрэ шүүмжэлэгдэһэнһээ хойшо ...партийна организаци, хүдөө ажахын ...гшэд ороолһо таряа абаха, бэлэдхэхэ хэ... ...а, 1961 ондо долоон жэлэй түсэбөөр ха... ...даабариин хэмжээндэ гаража шадаа. ...һү абалгаар Украина долоон жэлэй даа... ...гүй. Үнгэрһэн жэлдэ энэ республика ...тонно мяха абаха аад, 2 миллион 100 мян... ...баа, 19 миллион тонны н орондо 14,4 мил... ...һү абаа.

...нда долоон жэлэй даабаринуудай дүүр... ...ехэ һанаа зоборитой болоод байна. ...ашаглаһанай һүүлээр ороолһо таряа, мал ...шэмэ абаха талаар Казахстанай үүргэ ...й. Гэхэтэй хамта хүдөө ажахын арга бо... ...муугаар хэрэглэгдэнэ. 1961 ондо долоон ...эй ёһоор республика дотор 1 миллиард ...пүүд ороолһон абтаха байһан аад, 900 ...д абтаа, мүн оройдоол 458 миллион пүүд ...700 мянган тонно мяхан абтаха байһан ...ган тонно абтаа, 2 миллион 900 мянган ...орондо 2 миллион 600 мянган тонно

...талаар Казахстанда багадуулагдаһан ...агдаа гэжэ би һананаб. Үнэхөөрөөшье ...гектар таряалантай республикада 700 ...мяха абаха гээшэ юуб. Энэ хадаа нэгэ ...лангай газарта 21 килограмм мяхан хүр... ...! Тиихэдэ Казахстанда таряалангай га... ..., хэдэн арбаад миллион гектар бэлшээри ...Теэд малай ашаг шэмэ абаха талаар до... ...түсэбөөр багадуулагдажа хараалагдаһан ...ахстан дүүргэнэгүй. Энэ хадаа хүдөө ...лбэрилхэ хэрэгтэ дутагдалнуудай бай... ...ннэ.

...абаха талаар долоон жэлэй даабарину... ...дэ Белоруссиин гээгдэжэ байһан шал... ...ршье тайлбарилагданагүй. Республика ...гжөөхэ һайн эрхэ байдалтай. Эндэ куку... ...рай свёклын, тэжээлэй морковиин баян

ургаса абажа болоно, тиигээд энээнэй үндэһэ һуури дээрэ тэжээл элбэг дэлбэг болгожо болоно. Теэд энэ арга боломжонууд хангалтагүйгөөр хэрэглэгдэнэ. Мяха абаха талаар республика 1958 оной хэмжээндэ байһаар. 1961 ондо долоон жэлэй түсэбэй ёһоор Белоруссида 613 мянган тонно мяхан абтаха байһан аад, 402 мянган тонно абтаа гэхэ гү, али даабари 66 процент дүүргэгдээ; 4 миллион тонны н орондо 3 миллион 508 мянган тонно һүн абтаа.

Бусад республикануудта байдал ямар бэ? Молдавиин болошогүйгөөр гээгдэжэ байһан тухай хэлэхэ хэрэгтэй. Республика мяха абаха талаар долоон жэлэй түрүүшын гурбан жэлэй даабарие 63 процент дүүргээ, тиихэдэ һүөөр—81 процент дүүргэһэн байна.

Балтика шадарай республиканууд — Литва, Латви, Эстони мяха, һү абаха талаар гол түлэб долоон жэлэй хэмжээндэ хүрэнхэй. Гэбэшье эдэ республикануудай арга боломжонууд долоон жэлэй түсэбэй даабарита тоонуудаар хараалагдаһанһаа һураггүй ехэ.

Бүхы республикануудай мэдээ харуулхагүйб. Харин бусад республиканууд — Узбекистан, Грузи, Азербайджан, Армени, Таджикистан, Туркмени, Киргизи хүдөө ажахыгаа хүгжөөхэ өөһэдынгөө арга боломжонуудые муугаар хэрэглэнэ.

Дунда Азиин болон Закавказиин республикануудта мяха болон һүн багаар абтана. Хлопок таридаг бүхы республиканууд, илангаяа Азербайджан болон Туркмени хлопок үйлэдбэрилхэ талаар долоон жэлэй даалгабариһаа гээгдэнэ. Гүрэн болон колхозууд уһалуури һайжаруулха хэрэгтэ олон миллион түхэриг гаргашалаа, тиигэбэшье һаань, хлопок үйлэдбэрилгэ бирагүйгөөр ехэ болоо. Ургасань удаанаар ехэ болоно. Һүүлэй табан жэлэй туршада Узбекистанда хлопогой ургаса дунда зэргээр нэгэ жэлэй турша соо оройдоол 0,5 центнерээр, Туркменидэ—0,4 центнерээр ехэ болонхой. Тиихэдэ Азербайджанда гектарай 4,4 центнерээр ургасань бага болошоһон байха юм.

Грузи абаад хараха болоо һаа, тэрэ сай абаха талаар долоон жэлэй даабарие амжалтатайгаар дүүргэнэ. Түрүүшын гурбан жэлэй түсэб 109 процент дүүргэгдээ. Энэ һайн гээшэ. Совет хүнүүд сайн түлөө танда һайниие хүргэнэ, нүхэд грузинууд. Теэд долоон жэлэй түрүүшын гурбан жэлэй даабарие мяха абалгаар 85 процент, һү абалгаар 74 процент дүүргэһэнэйтнай түлөө танда хэншье баяр хүргэхэгүй ха.

Долоон жэлэй даабаринуудые дүүргэхэ талаар иимэ байна. Тохёолдоһон байдалаа зүбөөр сэгнэхэ, үглөөдэр тухайгаа, эдеэ хоолой зүйлнүүдые элбэг дэлбэг болгохо эрилтые ямар аргаар хангахаб, арад зонойнгоо ажана байдалые саашадань һайжаруулха зорилгонуудые хайшан гээд шиидхэхэб гэжэ бодожо үзэхэ шухала.

Партиин Центральна Комитет ойрын жэлнүүдэй туршада хэды шэнээн хүдөө ажахын продуктнууд гаргашалагдахаб гэжэ оронойнгоо саашанхи хүгжэлтые, экономикыень хараадаа абан тооложо үзэхыень госэкономсоведтэ даалгабари үгөө. Тиихэдээ долоон жэлэй туршада, мүн саашанхи жэлнүүдтэ хүн зоной олон болохонь, ажалшадай бодото салингай болон бусад олзо доходой ехэ болохонь хараада абтаһан байха.

Энээниие ЦК-гэй Пленум дээрэ мэдээсэжэ үгэхэ шухала гэжэ ЦК-гэй Президиум тоолоно. Тиихэдээ too бүхэниинь зүб гэхын аргагүйшье һаа, юрэнхы дээрээ хүдөө ажахын продуктнуудые абаха хэрэгтэй хэмжээ тодоруулха ябадалдамнай бидэндэ тодорхой баримта боложо үгэхэ байна.

Дүтын жэлнүүдэй туршада, мүн саашадаашье хүн бүхэндэ хүртэхэ хүдөө ажахын шухала продуктнуудай нимэ хэмжээ хангаха ёһотойбди гэбэл (жэл соо килограммаар):

	Мяха, мяханай зүйлнүүд	Һүн, һүнэй зүйлнүүд	Үндэгэн (хэһэгээр)	сахар
1962 он (түсэбэй ёһоор)	42	266	127	34
эрилтыень бүри хүсэд дүүрэнээр хангахын тула эды шэнээн хэрэгтэй:				
1963 он	58	343	135	38
1964 он	61	365	142	41
1965 он	64	386	150	44
1970 он	90—100	467	260	44
1980 он	90—100	467	365	44

Энэ нормын ёһоор хүн зоной эрилтые эдеэ хоолой талаар хангахын тула гүрэнэй бусад эрилтые хараадаа абажа, орон дотороо хүдөө ажахын продуктнуудые нимэ хэмжээтэйгээр абадаг болохо шухала гэбэл (жэл жэлээрээ):

	Ороолһон (миллиард пүүдээр)	Үүсэлэгдэһэн мяхан (млн. тонноор)	Һүн (млн. тонноор)
1961 он (абтаһаниинь)	8.4	8,8	62,5
эрилтыень бүри хүсэд дүүрэнээр хангахын тула эды шэнээн абадаг болохо			
1962 он	10.0	12.9	85
1963 он	10,5	14,0	92
1964 он	11,0	15,0	99
1965 он	11,7	16.1	105
1970 он	14,0	25,0	135
1980 он	18—19	30—32	170—180

Нимэ хэмжээтэйгээр абадаг болоо һаа, зуун гектар газарта эдэ зүйлнүүд хэды шэнээн хүртэхэб? Колхоз, совхозууд зуун гектар таряалан бүридөө нимэ хэмжээтэйгээр абадаг болохо ёһотой (центнерээр):

	Ороолһон	Мяхан (үүсэлэгдэһэн)	Һүн бүхы газарай 100 га бүридэ
1961 он	622	40	121
эрилтыень хангахын тула эды шэнээн абаха:			
1962 он	729	58	170
1963 он	756	61	183
1964 он	795	65	197
1965 он	825	69	208
1970 он	944	103	265
1980 он	1100—1200	117—124	327—347

Нүхэдүүд, нимэ эрилтэ хүдөө ажахын урда ажабайдал табижа байна, жэл жэлээр абаха хэмжээн нимэ байна. Хүн зоной эрилтые эдеэ хоолоор, промышленностиие түүхэй эдээр хангахын тула оромнай нимэ хэмжээе туйлаха ёһотой.

Ороолһо таряа, мяха, һү болон хүдөө ажахын бусад продуктнуудые ехээр абадаг болохо манай арга боломжонууд

Ороолһо таряа, мяха, һү болон хүдөө ажахын бусад продуктнуудые ямар аргаар, хайшан гээд ехээр абадаг болохо гээшэбибди? Мүнөө жэлдэ, мүн удаадахи жэлнүүдтэ бидэнэй ашаглаха ёһотой арга боломжонууд хаана бии гээшэб?

Ороолһо таряа абаха асуудалһаа хэлэжэ эхилхэмни. 1980 он багта 18—19 миллиард пүүд ороолһо таряа абадаг болохо, 7 миллиард пүүд ороолһо таряа тушаадаг болохо зорилго Коммунистическэ партиин Программа дотор табигданхай. Үшөө энэ долоон жэлэй эсэс багта колхоз, совхозууд 12 миллиард пүүд тухай ороолһо таряа абадаг болохо, 4 миллиард 500 миллион пүүд гүрэндэ худалдадаг болохо ёһотой.

Эды шэнээн ороолһо таряа абаха гээшэ яһала бэелүүлэгдэмээр гэжэ XXII съезд дээрэ партиин Программын проект тухай элидхэл соо too баримтануудаар харуулагдаа һэн.

Россин Федераци, Украина болон Казахстан хадаа худалдадаг ороолһо таряа абаха талаар манай ороной гол районууд болоно. Ороолһо таряа ехээр абадаг болохо хараа түсэб бэелүүлхын тула дурсагдаһан республика бүхэн ямар хубитаяа оруулха ёһотойб?

Ерээдүйн жэлнүүдтэ абтаха, худалдагдаха ороолһо таряан эндэ нимэ хэмжээтэй байха (миллиард пүүдээр):

	Ороолһо таряа абалга	Ороолһо таряа бэлэдхэлгэ
Россин Федераци	12	4—5
Украина	3,8	1,5
Казахстан	3,5	2

Эдэ даалгабаринуудтай зохилдуулагдан, тарилгын талмай шэнэ гуримаар хубаарилагданхай. Шэнэ хубаарилгa хадаа республикануудай арга боломжонуудые гол түлэб зүбөөр харуулна. Тиигэбэшье хүдөө ажахын асуудалаар нютаг нютагуудта болоһон суглаануудай һүүлээр республикануудай табиһан хараа түсэбүүд тушаа нэгэ хэды ажаглалта хэхэ шухала болоод байна. Энээн тухайшье партиин съезд дээрэ хэгдэһэн элидхэл соо хэлэгдээ һэн.

Нэн түрүүн нимэ асуудал гарана: Россин Федерациин хүтэлбэрилэгшэд ногоонууд болон овёсой орондо бүри ургасатай, шэмэ ехэтэй ургамалнуудые тариха замда даншье һаа айнгяар оронобди гэжэ һананагүй гээшэ гү. Теэдшье энээниие нюдэ нюургүйгөөр хэжэ болохогүй, зүгөөр республикын арга боломжонуудые тоонгүй байжа баһал болохогүй.

Нэгэ хэды too дурдахыемни зүбшөөгыт. 1961 ондо Россин Федераци тарилгын талмайе иигэжэ хубаарилдат байгаа гэбэл:

— овёс — 9,2 миллион гектар
— олон жэлэй ногоон —11,5 миллион гектар
— нэгэ жэлэй ногоон — 9,9 миллион гектар
— сэбэр паар —10,7 миллион гектар

Тиимэ болохолоороо, Россин Федерациин колхоз, совхозуудта дүн хамта 41 миллион үлүүтэй гектар газар ашa үрэ багатайгаар хэрэглэгдэдэг байна. Бүри шэмэ ехэтэй ургамалнуудые тарихын тулада энэ газарай 24 миллион гектарыень сүлөөлжэ үгэхөөр хараалагданхай. Гэбэшье нэгэ хэды шэнээн клевер, хусы үбһэ, илангаяа үбһэнэй гурил бэлэдхэхын тулада тарихадашье болохо ха юм. Теэд дам саашадаа олон жэлэй ногоондо, овёсто болон паарта зорюулан 17 миллион гектар үлөөгөөд байхадань хэр зүб болохо гээшэб.

Ороолһо таряа ехээр абадаг болохо талаар Россин Федерациин ямар арга боломжотой байһыень Краснодарай хизаарай жэшээ дээрэ харуулха хүсэлэнтэйб. Кубаниин хара хүрьһэтэй газар ямар бэ гэжэ миниие хэлэһэнэйшье хэрэггүй. Иимэ газар тухай арад зон иимэ оньһон үгэ зохёонхой: оглёобо шаахадаш, модон ургахал.

Кубаниин колхоз, совхозууд хара хүрьһэтэй эгээл иимэ газар дээрээ 900 мянган гектар ногоо таридаг, харин ороолһо абахын тулада 472 мянган гектар дээрэ кукуруза таридаг байха юм.

Эндэ ногоон ямар нэгэн гайхалтай ехэ ургаса үгэдэг байгаа аалам? Оройдоошье тиимэ бэшэ. 1961 ондо гектарай 22 центнер олон жэлэй ногоонуудай үбһэн абтаһан юм. Газараа иимэ харюусалгагүйгөөр, заримдаа гэмтэ ёһоор ашаглаад байхадаа колхоз, совхозууд хэды шэнээн гарза хохидолдо ороо гээшэб гэжэ тоолохыень нүхэр Воробьев болон хизаарай бусад хүдэлмэрилэгшэдые гуйха байнаб. Хэрбээ эдэ 900 мянган гектар дээрэ кукуруза таряад, гектарай оройдоол 50 центнер ороолһо абаад байбалнь, хизаарай колхоз, совхозууд 270 миллион пүүд ороолһо нэмэжэ абаха байгаа бшуу. Танай олон ажахынууд гектарай 60—70—80 центнер абадаг байна. Үнэхөөрөө хадаа эдэ бүхы ороолһо таряае худалдагдаха ороолһо таряан гэжэ тоолохо байнабди, юуб гэхэдэ, дурсагдаһан энэ талмай дээрэһээ үнэндөө таанад мүнөө юушье абанагүйт. Тиимэ болохолоороо, Кубань нёдондонойхидоол 120 миллион пүүд ороолһо бэшэ, харин үшөө 270 миллион пүүд нэмэжэ гүрэндэ худалдаха гэхэ гү, али дүн хамта 390 миллион пүүд ороолһо таряа худалдаха аргатай байгаа. Энэл даа, танай арга боломжонууд, нүхэд Кубаниин хасагууд.

Үшөө нэгэ иимэ хараа бодол тухай хэлэхэмни. Хэрбээ 900 мянган гектарай 500 мянган гектар дээрэнь ороолһо абахаар кукуруза таряад, гектарай 50 центнер ороолһо абаад байбал, энэ ушарта 150 миллион пүүд ороолһон нэмэжэ абтаха байгаа. Энээн дээрэ гүрэндэ тушаагдаһан 120 миллион пүүд нэмээд харабалтнай, хизаар хадаа 270 миллион пүүд ороолһо худалдаха аргатай байгаа бшуу.

Теэд танда 500 бэшэ, харин 900 мянган гектар дээрэ ногоон таригданал. Үшөө 400 мянган гектар газар үлэнэ. Энэ газар дээрэ кукуруза таряад, силос дарахын тула тэндэһээ эдеэшэнтэһэн буурсагтай кукуруза хуряажа боломоор юм. Эшэ болон буурсагынь 500 центнер ургаса үгөөд байхадаа, кукуруза 125 центнер тэжээлэй единицэ гэхэ гү, али гектарһаа үүсэлэгдэһэн малай 10 центнер мяха үгэдэг гээшэ. 400 мянган гектар дээрэһээ 4 миллион центнер мяха гү, али хахалагдадаг газарай зуун гектар бүридэ тоолобол, үүсэлэгдэһэн малай 100 центнер мяха абахын тулада хүрэмөөр тэжээл хуряажа болохо юм. Нёдондо таанад, нүхэд краснодарайхид, бүхы газар дээрэһээ үүсэлэгдэһэн малай 1500 мянган центнер мяха гүрэндэ худалдаһан байнат.

Энэл даа, нүхэдүүд, манай арга боломжонууд. Энэ хадаа too бодолгын орёо арганууд бэшэ, харин ёһотойл too бодолго гээшэ, Малинин болон Буренинэй ёһоор too бодолгын дүрбэн үйлые мүнөө дээрээ хэншье буруушаагаагүй, таанадшье, нүхэд краснодарайхид, энээниие баһал буруушаажа шадахагүй байхат. Энэл даа, баялигууд, тэдэнэр ойрохонотнай бэлэхэн газарта хэбтэнэл, тэдэниие имагтал абажа шадаха хэрэгтэй. Теэд хараад үзэхэдэ, баялигуудые бидэ үшөөл абажа шаданагүйбди. Нэгэн гэхэдээ хура бороо һаалта хэһэн, нэгэн гэхэдээ наран зэмэтэй байха. Тобшоор хэлэхэдэ, газартаа хандажа шададаггүй хүн ажал хүдэлмэриингөө дутагдалнуудые тайлбарилхын тулада заабол шалтагаан олоод байдаг.

Бусад область, хизаарнуудһаа абтаһан жэшээнүүдые дурдаха арга боломжо намда үгы байна. Хэрбээ Ростовой область тушаа нимэрхүүгээр тоолон гаргабал, Доной хасагууд өөһэдынгөө хүршэнэр болохо Кубаниин хасагуудта орходоо бага бэшэ гарза хохидолдо ородог байһанаа хараха һэн гэжэ һананаб. Россин Федерацидахи ЦК-гэй Бюро, Министрнүүдэй Совет, партийна болон советскэ организацинууд, колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд ажал хэрэгээ үшөө дахин гүнзэгыгөөр бодомжолжо шэнжэлээд, зүб тобшолол хэхэ, ороолһо таряа болон бусад продуктнуудые ехээр абадаг болохо арга боломжонуудаа бүрин ашаглахын тулада хэмжээнүүдые абаха ёһотойл гээшэ ха.

Украинынхидай табиһан хараа түсэб тушаа мүн лэ нэгэ хэды ажаглалта хэхэ гээшэ шухала гэжэ тооложоб. Украинынхид өөһэдынгөө арга боломжонуудые баһал тоонгүй, газараа зүбөөр ашаглахын тулада бүхы юумэ үшөөл хэнэгүй гэжэ би һанаха байнаб. 1961 ондо Украинада 6,2 миллион гектар дээрэ олон жэлэй болон нэгэ жэлэй ногоонууд таригдадаг байгаад, харин хүсэд эдеэшэһэн ороолһо абахын тулада 3 миллион 967 мянган гектар дээрэ кукуруза таригдадаг байһан юм.

Украинада нэгэ жэлэй ногоонуудай дунда 1 миллион 400 мянган гектар дээрэ намарай ургамалнууд таригдадаг. Республика дотор энэ талмайе хахад паар гэжэ нэрлэдэг юм. Үнэхөөрөө хадаа энэнь иимэ гээшэ: намартаа намарай ургамалнуудые таряад, май соо ногооень малда эдюулдэг, тиигээд намар болотор, намарай ургамалнуудай таригдатар энэ газарынь амардаг. Колхоз май соо хэды шэнээн ногоон, хара таряа гү, али шэниисэ абаха гээшэб? Ехэдээл һаа 100—120 центнер гэхэ гү, али гектарай 18—20 центнер тэжээлэй единицэ абаха ха юм. Намар таригдадаг ургамалнуудай зарим хубиинь ногоон тэжээлдэ таригдадаг байһыень би буруушаанагүйб. Бидэнэр силосэй ехэ нөөсэ даб дээрэ байгуулаагүй байнабди. Энээниие саашадаа хэхэл хэрэгтэй ха. Зүгөөр иигээд байхадаа намарай ургамалнуудые малда эдюулһэнэйнгээ һүүлээр тэрэ газар дээрээ кукуруза, горох гү, али шэмэ ехэтэй бусад ургамалнуудые тарижа, һайн ургаса абаха хэрэгтэй. Ногоон тэжээлдэ таригдаһан намарай ургамал энэ ушарта хоёрой хоорондохи ургамал боложо үгөөд, нэмэлтэ тэжээл үгэхэ һэн. Украинадахи оролдосотой эзэд эгээл иимээр ажалладаг юм.

Тобшоор хэлэхэдэ, нүхэд украинынхид, ороолһо таряа ехээр абадаг болохо нэмэлтэ арга боломжонууд тухайгаа бодожо үзэгты. Танай гол арга боломжо хадаа кукурузын баян ургаса хуряаха ябадал мүн болоно. Украинын компартиин ЦК, республикын Министрнүүдэй Совет 3 миллион гектар талмай дээрэһээ 50—50 центнер кукурузын ороолһо абаха зорилгые бэелүүлжэ шадаагүй гэжэ республикын хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй суглаан дээрэ хэлэһэншье байгааб, энэ Пленум дээрэ дахин хэлэхые шухала гэжэ тоолоноб.

Республикын колхоз, совхозуудай 3 миллион гектар дээрэһээ гектарай 50 центнер кукурузын ороолһо абаха гээшэ Украинын партийна организацинуудай шухалын шухала зорилго мүн гэжэ партиин Центральна Комитет урдынхидаал мэтэ тоолоно. Украинада 3 миллион гектар гэһэн энэ тоое, магад, үшөө нэмэхээр аалам гэжэ би тоолоноб. Яахадааб? Энэ too хуушараа. Бидэ тэрэниие нёдондо жэлдэ нэрлээ һэмди. Ногоонуудай эзэлдэг ехэ талмай дээрэ мүнөө бүри үнэтэй шэмэтэй ургамалнуудые тариха зорилгын табигдаад байхада кукуруза ехээр абадаг болохо арга боломжонуудта мүн лэ ондоогоор хандаха хэрэгтэй. Украинада 6,2 миллион гектар дээрэ ногоонууд, тэрэ тоодо 1 миллион 200 мянган гектар дээрэ ногоон тэжээлдэ намарай ургамалнууд харигдадаг. Энэ нөөсэ гээшэ. Ногоонуудай нилээд ехэ хубинь Кировоградһаа хойгуур таригдадаг юм. Энэ хадаа ороолһо абахаар, силостэ орохоор кукуруза ургуулхын тулада таатай зохид эрхэ байдалтай районууд болоно. Эндэ гектарай 50—60—70 центнер ороолһо абажа боломоор юм. Олонхинь иимэ ургаса хуряадаг байна. Энэ зорилгые шиидхээд байхадаа ойрын жэлнүүдтэ гүрэндэ миллиард пүүд, мүн бүришье ехэ ороолһо таряа худалдаха, мал ажалдаа дутамаггүй хүрэхэ тэжээл бэлэдхэжэ шадаха байнат. Энэл даа, танай нөөсэнүүд энэл даа, танай арга боломжонууд, нүхэд украинынхид.

Ороолһо таряа ехээр абадаг болохо хэрэгтэ Казахстан горьтой үүргэ дүүргэхэ байна. Энэ республикада өөрын онсо илгаа бии. Эндэ, урда зүгэй районуудһаа бэшэ тээ, кукуруза гол түлэб силостэ орохоор таригдадаг. Тиимэһээ шэниисын ургасые дээшэлүүлһэнэй, бобово ургамалнуудые ехээр таридаг болоһоной ашаар, мүн шэнэ газар улам саашадань элдүүрилһэнэй ашаар ороолһо таряан ехээр абтадаг болохо зэргэтэй. 3,5 миллиард пүүд ороолһо таряа абадаг болохын тулада Казахстанай колхозууд болон совхозууд гектарай 20 центнерһээ бага бэшэ шэниисын, горохын ургаса хуряаха уялгатай. Һаяын жэлнүүдтэ иимэ ургаса хуряажа боломоор гэжэ үнгэрэгшэ жэлэй ноябрьда Целиннэ хизаарта болоһон суглаанда байхадаа би үшөө дахин үнэншэһэн байгааб. «Мамлютский» совхозой директор Б. Н. Дворецкиин хэлэһэн үгые ехэ һайхашаан шагнаа һэм. Энэ ажахын коллектив хэдэн жэлэй турша соо гектарай 20—22 центнер шэниисэ хуряадаг юм.

Республикын хойто зүгэй областьнуудай онсо илгаануудһаа үндэһэлжэ, газар таряалан эрхилхэ, газарай хүрьһэ элдүүрилхэ өөһэдын гуримтай боложо байһан бусадшье ажахынууд эндэ бии. Зүгөөр Казахстанай компартиин ЦК, республикын Министрнүүдэй Совет шэнэ газартахи таряан ажалай хүгжэлтэдэ бии болоһон шэнэ зүйлнүүдые үшөөл ойлгоогүй, республикын хойто зүгтэ хүдөө ажахые эршэмтэй хурдан түргэнөөр эрхилхэ эрхэ байдал үгы гэһэн хараа шугам баримталдаг гэжэ би һанаха байнаб. Ушар иимэһээ мал ажал хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ гол шухала эрилтэнүүдһээ ороолһо таряанай ажахые таһарангяар хараха, пропашной ургамалнуудые нэбтэрүүлхэ хэрэг үнэндөө удааруулха ябадалда хүргэнэ.

Энээнэй эсэстэ совхозууд болон колхозуудай газар таряалан буртаг үбһэндэ аргагүй ехээр дарагдажа, ургаса тон багаар абтана. Таряалангай буртаг үбһэнтэй тэмсэхэ гээшэ Казахстанда бэелүүлэгдэхэ тон шухала асуудал болонхой. Мүнөө горьтой хэмжээнэй талмай дээрэ сэбэр паар үлөөхэ тухай асуудал олохон хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд табина. Бага зэргэ паартай байһан ажахынуудые эндэ шүүмжэлхэ гэжэ би һананагүйб. Колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэдэй иимэрхүү һанамжые нүхэр Наливайкын хүтэлбэрилдэг Алтайн хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлэлгын институдай өөрынгөө too баримтануудаар буруушаадаг байгаашье һаань, даб дээрэ нэгэ хэды зэргын паар байлгалтайл гээшэ ха. Ургашаа хараха, шэнэ газарай үглөөдэрые хараха шухала байна. Харин үглөөдэрынь гээшэмнай юуб гэхэдэ, газар таряалангые эршэмтэй һайнаар эрхилхэ, шэниисын һүүлээр хэдэн жэлдэ удаагаар шэниисэ тариха ябадалһаа арсаха, кукуруза, сахарай свёкло, горох, тэжээлэй бобы бүри ехээр таридаг болохо, энээнэй ашаар нийтын мал ажалые бүхы хэмжээгээр хүгжөөхэ, мяха ба һү абалгые түргөөр улам ехэдхэхэ гэһэн удхатай бшуу.

Газар таряалангые хүгжөөхэ тухай хэлэхэ зуураа Белорусси, Молдави, Грузи, Азербайджан, Латви, Литва, Эстони болон бэшэ республикануудые дурданагүйб. Ороолһо таряа ехээр ургуулжа абаха эрилтэ эдээндэ парти табинагүй гэжэ энээн дээрэһээ һаналтагүйб.

(Үргэлжэлэлынь 4-дэхи нюурта)

Нүхэр Н. С. ХРУЩЕВОИ хэһэн элидхэлэй үргэлжэ...

Ороохо таряа үргуулха хэрэг тоохогүй ябадал гаргадаг эдэ республиканудай хүтэлбэрилэгшэдые бидэнэр зүбөөр шүүмжэлһэн байгаабди. Бии байһан арга боломжонуудтаа хүрэмэ ороохо таряа үргуулан абаха талаар республика бүхэн өөрынгөө хуби нэмэри оруулха ёһотой.

Нүхэдүүд! Манай парти, хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэд, бүхы совет арад мал ажал хүгжөөхэ талаар илангаяа ехэ хүдэлмэри ябуулха ёһотой. Мяха абалга хадаа улам үргажа байгаа эрилтэһээ гээгдэнэ гэжэ би хэлээ һэмби. Энэ шалтагаанһаа боложо, зарим городуудта худалдаа наймаанда мяхан дуталдана, тиимэһээ арад зон зарим тэды бэрхэшээлнүүдтэй ушарна. ЦК-да бэшэгүүд ородог. Магазинуудта мяхан, сагаан тоһон хомор гэжэ эдээн соо мэдэгдэнэ. Магазинуудта мяханай дутадаг ушар хадаа худалдаа наймаа муугаар эмхидхэгдэһэнһээ болоно, худалдаа наймаандахи иимэ ушарнууд ЦК-да мэдэгдэнэгүй гээд эдэ бэшэгүүдэй зарим авторнууд тоолоно.

Энэ иимэ бэшэ. Худалдаа наймаанда мяханай дутадаг тухай партиин Центральна Комитет мэдэжэ байдаг, үдэрһөө үдэртэ арад зониие хангаха хэрэг һайжаруулхын тула ходо ажаглан хаража байдаг юм. Хэн бэ даа нэгэн хаһа саг сооно мяха үгөөгүй гү, али худалдаа наймаа муугаар эмхидхээ гэжэ энэ ушарта хэлэгдэнэ бэшэ. Гэтэр иимэшье ушар үзэгдэдэг ааб даа. Юуб гэхэдэ, манайда мяхан оройдоол багаар абтана. Иимэ байдалай тохёолдоод байхада парти, правительство һанаагаа зобожо, богони болзор соо мяха ехээр абадаг болохо хэмжээнүүдые абажа байнхай. Гахай, шубуудые ашаг олзо ехэтэйгээр үсхэбэрилһэнэй ашаар бидэнэр нэгэхэн жэлэй турша соо ажалшадые мяхаар хангаха хэрэг эли бодо һайжаруулжа шадахабди гэжэ би найданаб.

Үнэндөө бодоод үзээл даа, мал ажалда юун эгээл шухалаб? Үбһэ тэжээл. Үбһэ тэжээлэй байгаа сагта мал адууһан, мяха, һүн байха. Үбһэ тэжээлгүй һаа, мал үхэхэ, мяхан, һүншье байхагүй ха юм даа. Үбһэ тэжээл хаанаһаа абаха гээшэб, энээниие ехэдхэхэ ямар эшэ үндэһэнүүд бииб? Юумые сэхэ руунь хараха хэрэгтэй: хэрбээ бидэнэр таряанай газар мүнөөнэйхи шэнгеэр эдлээ һаа, мүнөө таридаг тэжээлэй ургамалнуудые таряад, мүн тэрэ тухай ургаса абаад байбал, үбһэ тэжээлтэй боложо шадахагүйбди. Мүнөөшье, үглөөдэршье мяхан, һүншье бии болохогүй. Элдэб тогтоолнууд, уряанууд, хандалганууд, хараал үреэл дүүрэн байха, зүгөөр мяхан, һүн бии болохогүй.

Хүрэхэ хэмжээнэй үбһэ тэжээл бэлэдхэхэ зорилго шиидхэхын тулада бидэнэр эмхидэлтэй болохо, эрдэм ухаа шудалха, гүрэнэй журам наринаар сахиха хүсэ шадал олохо ёһотойбди.

Иимэ зорилго шиидхэхэ гээшэ юун гэһэн удхатайб? Колхоз, совхоз бүхэндэ малда эдюулхэ буурсагтай кукурузын, сахарна свёклын, горохын, тэжээлэй бобын үндэр баян ургаса үргуулжа һураха гэһэн удхатай. Хүдөө ажахые хүгжөөхэ талаар партиин ба гүрэнэй хараа шугам эгээл иимэ гээшэ. Кукуруза, сахарна свёкло, бобово ургамалнуудай ашаар лэ мал ажалые түргэнөөр дэбжээхэ байнабди гэжэ бидэнэр бултадаа — парти, правительствын хүтэлбэрилэгшэд, юрын коммунистнууд болон комсомолшууд, партийнабэшэ хүнүүд, бүхы колхозн игууд болон совхозуудай хүдэлмэришэд бултадаа мэдэхэ, ойлгохо ёһотойбди. Энээнэй тулада тоо баримтануудые тоолонгүйгөөр энээн тухай хэлэнэб.

Эдэ ургамалнуудые ехээр тарижа үргуулхада ямар арга боломжо, холын хараата хэрэг нээжэ үгэнэб гээд хараад үзээе. 4 миллион 300 мянган тонно мяха ойрын жэлнүүдэй турша соо худалдан абадаг болохо зорилго Россин Федерациин үмэнэ табигданхай. Хэрбээ республикын колхозууд болон совхозуудта 132 миллион гектар хахалагдадаг газарай байгаа һаа, зуун гектар бүхэндэ 33 центнер тухай мяха худалдаха ёһотой болоно. Эдэ тоонууд тушаа бодожо үзыт, нүхэдүүд. Зуун гектар бүхэнһөө 33 центнер мяха гүрэндэ худалдаха гээшэмнай хахалагдадаг газарай гектар бүхэндэ миин 33 килограмм хүртэнэ бшуу!

Украинада үгэ хэлэхэ зуураа, хахалагдадаг газарай хоёр гектарта энэ жэлдэ 100 килограмм хараатай татадаг нэгэ гахай шахан тарғалуулха гэжэ колхозн игууд болон совхозуудай хүдэлмэришэдые уряалаа һэм. Мүн Россин Федерациин хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдтэшье энэ хабаатай. Гахай үсхэбэрилдэг дүй дүршэлтэй, энэ һалбари хүгжөөхэ һайн арга боломжотой Россин Федерациин областьнуудта — Хойто Кавказ, түбэй хара хүрьһэтэ, түбэй областьнууд, Сибирь болон бэшэ зарим районууд хахалагдадаг 100 миллион газартай юм. Россин Федерациин колхозууд болон совхозууд энэ жэлдэ таряалангай хоёр гектар бүхэндэ нэгэ гахай шахан тарғалуулаад худалдаа хадань оромнай хэды шэнээн гахайн мяха абаха гээшэб? 100 миллион гектарай 2 гектар бүхэндэ нэгэ гахай абаха гээшэмнай 50 миллион гахай болоно гэхэ гү, али 35 миллион центнер мяхан абтаха болоно! Энэнь Россин Федерациин колхозууд болон совхозуудай үнгэрэгшэ жэлдэ гүрэндэ худалдаһан мяханһаа хоёр дахин шахуу ехэ болоно.

Эбэртэ бодо малые ашаг олзо ехэтэйгээр үсхэбэрилхэ, тэрэшэлэн Сибириин болон шэнэ газарай, мүн шэнэ газарай районуудһаа бэшэ тээгүүршье хонин ажал ба шубуун ажал үргэнөөр хүгжөөхэ гээшэ мяха ехээр абаха шухала арга нүхэсэлнүүд мүн болоно.

Энээнтэй хамта «Сельская жизнь» газетэдэ тунхаглагдаһан хоёр статьяда Пленумдэ хабаадагшад болон хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй анхарал хандуулха һанаатайб. Эдээн соо хэлэгдэһэн дүй дүршэл хадаа гүрэн түрын удха шанартай байна. Рубцовско районой «Страна Советов» колхоздо, Алтайн эрдэм шэнжэлэлгын институдай ажахыда хонидые түхэреэн жэл соо байрада байлгаад, кукурузын силосээр эдеэлүүлдэг арга үргэнөөр хэрэглэгдэнэ гээд хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат нүхэр Гусев январиин 21-дэ гараһан статья соогоо хөөрэжэ үгөө. Энэ хүн һонирхолтой тоонуудые харуулна. Хэрбээ таряалангай зуун гектар бүхэндэ гектар бүриин 360 центнер буурсагтай ногоон набша намаа ургасатай кукуруза 5 гектарта тарибал, 20 центнер таряа үгэдэг тэжээлэй бобынуудые 4 гектарта тарибал, таряалангай 100 гектар бүхэндэ 35 центнер хониной мяха энэ тэжээлээрээ абажа болоно.

Тиин хониднай ганса мяха үгэдэг бэшэ ха юм. Мүн ноохо, хониной арһа үгэдэг бшуу. Хэрбээ гахай мэтээр хонидой түргөөр томо болодогые, мүн зарим үүлтэрэй, жэшээнь, романовска үүлтэрэй хонидой 2—3, заримандаа 5 хурьга гаргадагыень хараадаа абаа һаа, хонин ажалай али тухай ашаг ехэтэй байһань харагдана.

Пропашной ургамалнуудые нэбтэрүүлхэдэ хүгжэнги хонин ажалтай байха арга нүхэсэл олдоно гээд нүхэр Гусев тобшолно. Бодомжотойгоор хэрэглэгдэһэн энэ һанамжыень дууламаар гэжэ би һананаб. Алтайн хизаарай Рубцовско районой «Страна Советов» колхозой зоотехник нүхэр Вовченко статья соогоо нүхэр Гусевай тобшололые тодоруулан харуулаа. Энэ

БУРЯАД ҮНЭН
4-дэхи нюур

колхоз 1954 онһоо хойшо кукурузые хониндо эдюулдэг болонхой. Мүнөө кукурузын силос хонидой гол тэжээл болонхой. Газараа барагсаан шахуу хахалһан — 11 мянган гектар таряалантай тус колхоз үнгэрэгшэ жэлдэ 8500 хонитой байгаа. Мүнөө жэлдэ таряалангай гектар бүхэндэ нэгэ хонитой болохо юм.

Оронойнгоо бүхы районуудта хонин ажал хүгжөөхэ зорилгоор бии байһан арга боломжонуудаа хүсэд дүүрэнээр хэрэглэхэ ёһотойбди.

Тюменскэ областиин «Песьяновский» совхозой дүй дүршэл ехэ һонирхолтой. Шэмэтэ тэжээлээр эбэртэ бодо малые ашаг ехэтэйгээр тарғалуулһан тухайдаа зоотехник нүхэр Любина хөөрэжэ үгэбэ. Кукурузна силосээр, сахарна свёклоор, горох, овёсой холисоор ба клеверээр тэжээн тарғалуулһан нэгэ жэлтэй эрэ хашарагууд 320 килограмм татана. Новосибирскдэ болоһон зүблөөн дээрэ нүхэр Любинагай хэлэһэн үгэ шагнаа һэм. Тус совхозой дүй дүршэл үргэнөөр шэнжэлэн дэлгэрүүлхээр гээшэ.

Гахай үсхэбэрилгэдэ бии байһан арга боломжо дээрэ колхозууд болон совхозууд хонин ажалые хүгжөөлгэдэ, эбэртэ бодо мал тарғалуулан шахаха, мүн шубуу үсхэбэрилхэ ба тэжээн тарғалуулха хэрэгтэ бии байһан түрүү дүй дүршэлые, арга боломжонуудые нэмэхэ ёһотой.

Эсэсэй эсэстэ үбһэ тэжээл бүхы юумэ шиидхэдэг гэжэ дабтанаб. Хэрэгтэй хэмжээнэй мяха, һү абахын тулада хэды шэнээн, ямар тэжээл хоол хэрэгтэйб? Олон ондоо эрхэ байдалтай Россин Федерацида хабаатай хоёр тоо баримта харуулһуу—нэгыень Целиноградта болоһон зүблөөн, нүгөөдыень Москвада болоһон зональна зүблөөн дээрэ хэлээ һэм.

Сибирь, Урал болон бэшэ бэшэ областьнуудта таряалангай 100 гектар бүхэндэ 75 центнер мяха абаха зорилго хадаа дүүргэжэ боломоор гээшэ.

Таряалангай зуун гектарта эды шэнээн мяха абахын тулада хэды шэнээн газарта тэжээлэй ургамалнуудые тариха ёһотойб?

Хэрбээ үхэр тарғалуулжа, 75 центнер мяха абаха һаа, таряалангай зуун гектар бүхэндэ эды шэнээн тарилга хэхэ шухала:

— 300—400 центнер (эшэ ба буурсагтай) ургаса үгэхэ кукуруза 12 гектарта тариха;

— Силос дарахаар 200—250 центнер ногоон эшэ набша абтахаар ургасатай тэжээлэй бобынуудые 6 гектарта тариха;

— 200 центнер ургасатай сахарна свёкло 2 гектарта тариха.

Хүгжэнги мал ажалтай областьнуудые, мяха, һү худалдаанда үгэдэг колхозуудай, совхозуудай жэшээ дээрэһээ хоёрдохи тоо баримтыень харуулһуу. Россин Федерациин Москвагай, Ленинградай, Рязаниин, Костромской, Ярославска болон түбэй бэшэ областиин, тэрэшэлэн түбэй хара хүрьһэтэ областьнууд эдээнэй тоодо ороно. Таряалангай 100 гектар бүхэндэ 100—120 центнер мяха, 900—1000 центнер һү абаха зорилгые эдэнэр саашадаа шиидхэхэ аргатай юм.

Эды шэнээн хэмжээнэй мяха, һү абахын тулада таряалангай 100 гектарта абажа үзэхэдэ, тэжээлэй ямар ургамалнуудые, хэды шэнээн тариха ёһотойб?

— 20 гектарта кукуруза тариха. Энэ зонодо 400 центнер ургаса абтахаар бодоноб;

— 5 гектарта сахарна свёкло тариха. Ургасань 225 центнер;

— 8 гектарта тэжээлэй бобынуудые тариха. Гектар бүриһөө 250 центнер силосэй ногоо абаха.

Россин Федерациин һүүлээр мяха абаха, бэлэдхэхэ хэмжээгээрээ Украина болоно. Ойрын жэлнүүдэй турша соо 1 миллион 800 мянган тонно мяха гүрэндэ худалдаха зорилго республикын колхозууд болон совхозуудай үмэнэ табигданхай.

Украинын хүдөө ажахын хүдэлмэрилэгшэдэй зүблөөн дээрэ мяха ехээр абахын түлөө тэмсэлэй гол шэглэл тухай хөөрэлдөөн болоо һэн. Украинада арга боломжыень тодорхойлхотоёо хамта хоёр зоно хараадаа абаха хэрэгтэй: талалиг ба модотой газар нэгэ талаһаа, хуурайшаг урда зүгэй газар нүгөө талаһаа болоно.

Талалиг модотой газарай ба модотой нютагай областьнуудай колхозууд болон совхозууд 20 миллион шахуу гектар таряалангай газартай. Энэнь республикадахи хахалагдадаг газарайнь гурбанай хоёр хуби болоно. Энэмнай кукуруза, сахарна свёкло, горох тарижа үргуулхада зохистой, мал ажалые ашаг ехэтэйгээр хүгжөөхэдэ таарамжатай шииг нойто ехэтэй газар нютаг юм. Эндэхи колхозууд болон совхозууд таряалангай 100 гектар бүхэндэ 150 центнер мяха гэхэ гү, үгышье һаа гектар бүхэндэ 1,5 центнер мяха абаха арга боломжотой.

Эды шэнээн мяха абахын тулада ямар арга олохо хэрэгтэйб? Ганса кукурузаар үхэр тэжээн тарғалуулаад, таряалангай зуун гектар бүхэндэ 150 центнер мяха абаха болоо һаа, жэшээнь, хэды шэнээн тэжээл хэрэгтэй болохоб?

Талалиг ба модотой газарай районуудта гектар бүриһөө 500 центнер буурсагтай кукурузын эшэ намаа абажа болохо. Зүгөөр түрүү хүнүүд эндэ гектарһаа 1000, дээшэшье центнер ургаса абана. Иимэ ургаса үгэдэг гектар кукуруза 10 центнер мяха үгэхэ байна. Кукурузаар мал тэжээгээд, 75 центнер мяха абахын тулада 7,5 гектарта энэ ургамал тариха хэрэгтэй болоно. 150 центнер мяха абаха тэжээл бэлдэхын тулада таряалангай зуун гектар бүхэндэ 15 гектарыень кукуруза тариха хэрэгтэй.

Зүгөөр колхоз, совхозууд гансал кукурузын силос хэрэглэжэ, үхэрэй мяха абаха бэшэ ха юм. Энэ зонодо гахай шахаха, шубуу дэгжээхэ һайн арга боломжонууд бии. Тиимэһээ би ондоо жэшээ абанаб. Эндэмнай 100 гектар бүридэ баһал 150 центнер мяха абаха болоно. Зүгөөр энэ ушарта гансал үхэрэй мяха бэшэ, харин элдэб малай — гахайн, хониной, шубуунай гэхэ мэтэ мяха абаха ушартай.

150 центнер мяха абахын түлөө хахалагдаһан газарай 100 гектар бүридэ ямар ургамал, хэды шэнээнээр тариха ёһотойб. Нягталан тооложо үзэхэдөө мяха абахын түлөө хэды шэнээн тэжээл хэрэгтэйб гэжэл би харуулха байнаб.

— 500 центнер ургасатай һаань, 8 гектар кукуруза;

— 250 центнер ургасатай һаань, 3 гектар сахарай свёкло;

— 30 центнер ургасатай һаань, 2 гектар горох;

— 200 центнер силосэй гарахаар ургасатай һаань, 2 гектар тэжээлэй бобы.

Колхоз, совхозуудта хахалагдадаг газарай 100 гектар бүридэ 75 центнер мяха абаха зорилго Украинын урда талын ганданги зонодо табижа болохо. Иимэ хэмжээнэй мяха абахын түлөө силос болгохоёо 18 гектар кукуруза тариха, гектар бүхэнһөө 200 центнер ногоон набша, буурсаг хуряаха хэрэгтэй.

Мал ажалай талаар манай арга боломжонууд Белоруссиин жэшээ дээрэ илангаяа тодоор харагдана. Мяха абалгаар Белоруссиин республикын ехээр гээгдэжэ ябаһан тухай би хэлээ һэм. Ороноймнай бусад районудайхидал шэнги, эндэ гээгдэлэйнь гол шалтагаан юун бэ гэхэдэ, тэжээл дуталдана. Гэхэтэй хамта энэ жэл хүрэтэр республикада малай тэжээлдэ гол түлэб үбһэ ногоон, хартаабха хэрэглэгдэдэг байгаа.

Үбһэ ногоо, хартаабха малдаа эдюулдэг байхадаа республикын колхоз, совхозууд ямар хохидолдо ороноб? Тэжээлэй ургамал болохо хартаабхын орондо сахарай свёкло таряад, нэмэжэ хэды шэнээн мяха абаха байгааб?

Белоруссиин колхоз, совхозууд 1961 ондо 554 мянган гектар хартаабха таряа. Тэрэнэй хахадынь эдеэ хоолдо, хахадынь малай тэжээлдэ хэрэглэгдэһэн юм. Һүүлэй жэлнүүдтэ республикада хартаабхын ургаса тон багахан, гектар бүхэнһөө 60—80 центнер хуряагдана. Хэрбээ тэрээнһээнь үрэһэ хүрэнгэдэ 25—30 центнер абаа һаа, 35—50 центнер үлэнэ. Энэмнай гектар бүхэндэ 1,5—2 центнер гахайн мяхан болонол!

Республикада хартаабха таригдаһан газарай, ондоогоор хэлэхэдэ, 270 мянган гектарай хахадтань сахарай свёкло таряад, дээрэ хэлэгдэһэн ургаса үргуулаа һаа, малые тэжээлээр хангалгада, мяха ехээр абаха зорилго шиидхэлгэдэ абаһаар лэ революци хэгдэхэ болоно.

250 центнер ургасатай һаа, сахарай свёклын нэгэ гектар 10 центнер гахайн мяха абаха арга олгоно. Харин 270 мянган гектар гээшэмнай 2 миллион 700 мянган центнер гахайн мяхан болоно бшуу. Республикын колхоз, совхозууд 1961 ондо 1 миллион 535 мянган центнер мяха абаһан байна гээд һануулая. Тиигэжэ хартаабха таригдаһан 270 мянган гектар газарта сахарай свёкло (гектар бүхэнһөө 250 центнер ургаса хуряабал) тарихадал, мүнөө үедэ Белоруссиин колхоз, совхозуудай бүхы газарһаа абтадагта орходоо хоёр дахин шахуу ехэ мяха абаха арга олгоно бшуу.

Белорусси тухай хэлээшэмни Латви, Литва, Эстонидо булта хабаатай. Эдэ республиканууд мал ажалай продуктнуудые абалга, бэлэдхэлгээ эрид ехэдхэхэ аргатай. Прибалтийска республиканууд тухай хэлэхэ зуураа, иимэ ажаглалта хэхэ шухала гээд би тоолоноб. Литвагай, Латвиин, Эстониин партийна организацинууд ниитын мал ажал хүгжөөхэ арга боломжонуудые мүнөөдөө үшөөл муугаар хэрэглэнэ. Эдэ республиканудай колхоз, совхозуудай һаяшаг эмхидхэгдэһэн, дүй дүршэлгүй байһан дээрэһээ урдань бидэ хүнгэлэлтэ хэдэг байгаабди. Теэд Прибалтикада колхозно байгуулалтын илаһанһаа хойшо арба гаран жэл үнгэршоо. Прибалтийска республиканудай колхоз, совхозуудта бүрил ехэ эрилтэнүүдые табиха саг болобо.

Хэрбээ элдэб янзын бүхы ажахынуудта мяха, һү абалгые хаража үзөө һаа, 1961 ондо колхоз, совхозуудай хуби иимэ болоо (процентээр):

	Мяхан	һүн
Литва	42	38
Латви	50	51
Эстони	54	57

Иимэ ушарые хангалтатай гээд тооложо болохогүй. Ниитын мал ажалые бүри түргөөр хүгжөөхын зорилгоор партийна организацинууд хэмжээнүүдые абаха ёһотой.

Казахстанда мал ажал хүгжөөхэ асуудалнууд тушаа тодорхойгоор тогтожо хэлэхэгүйб. Хүдөө ажахын асуудалнуудаар Целиноградта болоһон зональна зүблөөндэ республикын партийна организациин мяха, һү ехээр абадаг болохо тодорхой зорилгонууд тухай хэлсэгдэһэн юм. Казахстанай колхоз, совхозууд таряалангай 100 гектар бүридэ 75 центнер мяха, эдлүүриин бусад газарай 100 гектар бүридэ 16 центнер мяха абаха аргатай, абаха ёһотойшье гээд тэндэ зүбшэгдэһэн байна. Атар тунга хоёрдохи шэнэ газар ашаглахын, Эхэ оройдоо ороохо таряанһаа гадна мяха, һү ехээр үгэдэг болохын түлөө республикын партийна организаци, Казахстанай бүхы ажалшад шухала оролдолго гаргаха гэжэ совет арад этигэнэ.

Тэжээл ехэдхэхэ арга боломжонуудые хаража үзэхэдөө үбһэ ногоо, овёс тариһан, сэбэр паараар эзэлэгдэһэн газарнуудые бүрил зүбөөр хэрэглэхэ тушаа бидэнэр онсо анхарал хандуулха ёһотойбди. Ороохо таряа, мяха, һү, хүдөө ажахын бусад продуктнуудые ехээр абадаг болохо шухала аргануудай нэгые эндэ бидэнэр олохобди.

Эдэ газарнуудые ёһотой һайнаар элдүүрилдэг болохо гээшэ хүдөө ажахые хүгжөөхэ эгээл хойшолуулашагүй, эгээл шухала асуудалнуудай нэгэн гээд хэлэхэ хүсэлтэйб. 1961 ондо орон доторнай олон жэлэй, нэгэ жэлэй ногоон 36,1 миллион гектарта, овёс—11,5 миллион гектарта, сэбэр паар — 16,1 миллион гектарта таригдаһан байгаа. Иигэжэ олон жэлэй, нэгэ жэлэй ногоон, овёс, сэбэр паар орон дотор бүхыдөө 63,7 миллион гектар гэхэ гү, таряалангай 29 процентыень эзэлдэг һэн.

Ямар районуудта ехэнхи газарынь ногоогоор, паараар эзэлэгдэнхэйб?

Россин Федерацида 21,4 миллион гектар газар үбһэ ногоогоор эзэлэгдэнхэй. Хара хүрьһэтэ түбэй зонын областьнуудта тэрэнэйнь 3,7 миллион гектар, тэрэ тоодо:

Московско область	— 495 мянган гектар
Кировскэ область	— 468 —»— —»—
Вологодско область	— 315 —»— —»—
Костромской область	— 264 —»— —»—

Сибириин областьнуудта 3,7 миллион гектар, тэрэ тоодо:

Омско область	— 780 мянган гектар
Красноярска хизаар	— 554 —»— —»—
Новосибирскэ область	— 520 —»— —»—

Хойто Кавказай районуудта 3,2 миллион гектар, тэрэ тоодо:

Ставропольско хизаар	— 9С6 мянган гектар
Ростовско область	— 931 —»— —»—
Краснодарска хизаар	— 907 —»— —»—

Уралай областьнуудта 3,1 миллион гектар, тэрэ тоодо:

Оренбургска область	— 667 мянган гектар
Башкирай АССР	— 602 —»— —»—
Пермскэ область	— 423 —»— —»—
Свердловско область	— 308 —»— —»—
Курганска область	— 266 —»— —»—

Поволжиин областьнуудта 2,9 миллион гектар, тэрэ тоодо:

Татарай АССР	— 693 мянган гектар
Саратовска область	— 590 —»— —»—
Куйбышевска область	— 481 —»— —»—

Хара хүрьһэтэ түбэй зонын областьнуудта 1,7 миллион гектар газарые үбһэ ногоон эзэлнэ.

Бусад союзна республиканудта ногоогоор эзэлэгдэһэниинь:

Украина	— 6,2 миллион гектар
Казахстан	— 4,1 —»— —»—
Белорусси	— 1,2 —»— —»—
Литва	— 0,9 —»— —»—
Латви	— 0,6 —»— —»—
Эстони	— 0,3 —»— —»—

Сэбэр паар ехээр хэрэглэдэг газарнууд гэбэл:

Россин Федерацида—10,7 миллион гектар, тэрэ тоодо: Уралда—3,1 миллион гектар, Поволжидо—2,5 миллион гектар, Сибирьтэ—1,7 миллион гектар.

Казагай ССР-тэ—4,2 миллион гектар, тэрэ тоодо: шэнэ газар элдүүрилдэг хизаарта—2,9 миллион гектар.

Энэ ехэ газарые үнэтэ ургамалнуудаар тарихадамнай ямар ехэ аша үрэтэй байха гээшэб? Энэ тоолон гарғаһан угаа һонирхолтой мэдээн байна.

Мүнөө үедэ элдэб ногоо, паар 52 миллион гектар эзэлнэ. Энэ газарай ямар нэгэн хубиие, хахалагдадаг газарай 5—7 процентые хүсы, клевер ... болохо. Энэмнай багсаахада 11 милли... но. Республика болон областьнуудай ... рилэгшэд ганданги районуудта мүнөө ... ды сэбэр паар үлөөхэ хэрэгтэй гэжэ ... ниие зүбшөөхөөр гээшэ ха.

Бүри үнэтэ ургамалнуудые тариха... гектар үлэнэ. Энэ газарта кукуруза, ... бобово ургамалнуудые тариха гэхэ гү... абахын тула хэрэгтэй эгээн ехэ тэжээ... малнуудые үргуулжа болохо бшуу.

Энэ газарта хэды шэнээн, ямар ург... рижа болохоор гээшэ хаб:

— кукуруза — 18 миллион гектар
— горох — 9 » »
— сахарай свёкло — 7 миллион гект...
— тэжээлэй бобы — 7 »

Ургасань иимэ байхаар тоолобол:

— Кукуруза — гектар бүриһөө һүн... шэнтэжэ байһан буурсагтай силостэ ... нер ногоон тэжээл үгэхэ; сахарай свёк... тэжээлэй бобы — силостэ орохо 200 ц... горох — гектарай 20 центнер ороохо ... дунда зэргын колхозуудай мүнөө абад... юм.

Тарилгын гектар бүриһөө иимэ ургас... эды шэнээн тэжээл бэлэдхэгдэхэ:

— кукуруза — 60 центнер тэжээлэй ...
— сахарай свёкло — 70 » »
— тэжээлэй бобы — 36 » »
— горох — 28 »

Бүхы 41 миллион гектар дээрэһээ 20... но тэжээлэй единицэ хуряагдаха гэхэ ... 12 миллиард пүүд овёстой тэнсэхэ бол...

Тэрэнһээ гадна 11 миллион гектарт... үбһэн таригдаха гэжэ хэлэгдээ һэн. ... гектар бүриһөө 35 центнер үбһэн абт... 20 миллион тонно тэжээлэй единицэ ... Гэхэ зуура 11 миллион гектар дээрэһ... ургаса абтаа юм һаа, бүхы колхоз, со... нөө үедэ 36 миллион гектарһаа абад... адли болоно гэжэ тэмдэглэхэ байнаб.

Тиигэжэ мүнөө үедэ ногоо, паарта ... һан 52 миллион гектар дээрэһээ 220 ... тэжээлэй единицэ суглуулагдаха. Тиин... газар дээрэһээ 25 миллион тонно тэ... хуряагдаа һэн.

Хэрбээ энэ тэжээлэй гурбан хубиин... абалгада хэрэглээд, нэгэ хубиень һү... рюулбал, иимэ юумэн абтаха:

— мяхан — 12 миллион тонно;
— һүн — 60 миллион тонно;

Эдэ тоонуудай ушар удхыень сэгнэх... ондо орон доторнай 8,8 миллион тон... миллион тонно һүн абтаа гэжэ һануу...

Энэ тоо бодомжодо мүнөө овёсоор ... һан 11,5 миллион гектар газар оронogү... сой ургаса гектар бүриһөө 7,7 центнер ... энэ газарта горох таряад, гектар бүр... ургаса абаа юм һаа, ороохо абалгада ... миллион пүүд нэмэгдэхэ бэлэй.

Бидэ тоолоходоо доодо захын ург... гектар бүриһөө 300 центнер кукуруз... сахарай свёкло, 200 центнер силостэ ... бобы абахаар хараалагдана. Эды ... абаад байгаашье һаа, 52 миллион ге... лион тонно мяха нэмэжэ абаха арга ... Хэрбээ энээн дээрэ ашаглагдадаг газ... дондо абтаһан 8 миллион 800 мянган ... мэбэл, бүхыдөө 20 миллион 800 мянг... байна. Энэмнай хүн бүхэндэ хүртэсын... кын Холбоото Штадуудые хүсэхэдэ ... хэмжээнэй мяхантай адли болоно гээш...

Теэд 300 центнер ургасатай кукур... эгээл доодо захын хэмжээн гэжэ хэлэ... колхоз, совхозууд гектарай 500—... центнершье кукуруза үргуулдаг. Хэрб... зар дээрэһээ эды шэнээн ургаса абаж... һаа, манай арга боломжонууд ямар ... шэб гэжэ һанаад үзыт. Мүн иимэрхү... тухай хэлэжэ болохо. Ногоо, паарһаа ... дээрэһээ абтаһан тэжээлэй гурбанай ... абалгада зорюулбал, 60 миллион то... абтаха. Тиин мүнөө элдүүрилэгдэдэг ... 1961 ондо 62 миллион тонно һүн абтаа... дөө 122 миллион тонно һү абаха арга ... гөөр долоон жэлэй эсэстэ орон дот... миллион тонно хүрэтэр һү абаха гэж... хай байһыень һануулнаб.

Газараа зүбөөр хэрэглэжэ, тарилгы... доор хубаарилжа, эгээн баян ургас... колхоз, совхозуудай урда иимэл ехэ ... нууд нээгдэжэ үгтэнэ ха юм.

Эндэ хэлэгдэһэнэй ёһоор тарилгы... ондо хубаарилжа шадагдахагүйл гээ... дэ, мүнөө үедэ ногоо, паарта эзэлэгд... рые кукуруза, сахарай свёкло, горох ... мэтын үнэтэ ургамалнуудаар тарихы... совхозуудые тарилга хэхэ, ургасын ... һалха, ургаса хуряаха техникээр нэ... рэгтэй болоно бшуу. Дээрэ хэлэгдэһ... пропашной ургамалнуудаар эзэлхэдэ ... ямар машинанууд хэрэгтэй болохоб ... баряар «Союзсельхозтехника» нэгэдэ... лэгшэд тооложо үзэһэн байна. Энэ ... хойлогдоһон болзорто хүдөө ажахы... рэгтэй.

Пропашной ургамалнуудые тари... неральна үтэгжүүлгэ нэмэжэ хэрэгл... дана. Мүн энэ жэлдэ тэжээлэй бобы... свёклын үрэһэн хяһамаг байна. Зүг... шье бүри 1962 ондо тарилгын газар... рилха арга боломжонуудаа хүсэд хэр...

Ногоо, сэбэр паарта эзэлэгдээд б... гектар газарые энэ жэлдэ нилээд ... даар тариха үрэһэн бии гэжэ Госпл... лэй комитет тоолоно. Энээнэй үндэ... зарай хубаарилгые хубилгабал, 19... ургамалнуудаар 140 миллион гект... али 1961 онойхитой сасуулбал, тэрэ... тараар үргэдхэгдэхэ болоно.

1961 ондо ороохо таряанай абта... лоошье һаа, энээнһээ миллиардһаа ... һон нэмэгдэжэ абтаха байна ха ю... дөө 1962 ондо 10 миллиард пүүдһэ... суглуулагдаха ушартай.

Кукурузын, сахарай свёклын т... жээлдэ зорюулжа үргэдхэбэл, энэ ... тонно тэжээлэй единицын хэмжээ... абтаха болоно бшуу. Эды шэнээн ... миллион тонно хүрэтэр мяха абаж...

Тэрэшэлэн техническэ хэрэгсэлдэ... хын түүхэй эд гамнаха арга болом... ашаглаха ёһотойбди. Долоон жэлэ... 1965 ондо эдеэ хоолдо ородоггүй з... нэй эдидэг юумэ хэрэглэхэгүй зор... Тиигэбшье энэ зорилго хангалта... нэ. Гэхэһээ гадна, хүнэй эдидэг юу...

(Үргэлжэлэлынь 5-дахи ...